DEMİRTAŞ CEYHUN

BÜTÜN DÜNYADAN ÖZÜR DİLİYORUM

BÜTÜN DÜNYADAN ÖZÜR DİLİYORUM

DEMİRTAŞ CEYHUN

DENEME DİZİSİ

Gedikpaşa Camii Sok. No: 57 Kat: 2
34490 Çemberlitaş-İSTANBUL
Tel: 516 17 46

PK:12 Sirkeci - İSTANBUL

DEMİRTAŞ
CEYHUN

BÜTÜN DÜNYADAN ÖZÜR DİLİYORUM

BÜTÜN DÜNYADAN ÖZÜR DİLİYORUM

DEMİRTAŞ CEYHUN

- Birinci Baskı : Cem Yayınları - 1988
- İkinci Baskı : E Yayınları - Kasım 1991

ISBN 975-390-070-8

Kapak Grafik : Bülent Engez
Kapak Filmi ve Baskı : Ebru Grafik
İç Baskı : Erdoğan Ofset

DEMİRTAŞ CEYHUN

BÜTÜN DÜNYADAN ÖZÜR DİLİYORUM

KİTAPSARAYI
ERZURUM

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Bu gerçeğin, ilk kez 1987 yılında, Gürcistan'da farkına vardım. Meğer, kendisinden özür dilemem gereken ne çok insan varmış dünyada...

Gürcistan Yazarlar Birliği'nin düzenlediği bir yemekteydik bir grup yabancı yazar. Gürcü usulü kurulmuş, keyfine doyum olmaz bu güzel masamızın *"tamada"*sı (aklımda kaldığı kadarıyla) Georgi Gamartçoba Tsitsişvili, öteki yabancı konuklara dönmüş, keyifli keyifli;

– Siz bu Türkleri bizim kadar bilemezsiniiiz!.. diyordu. Olanaksız... Bizim kadar tanıyamazsınız. Bu Türkler var ya, bu Türkler... Yüzyıllar boyu kâh doğudan, kâh batıdan topraklarımıza saldırıp, habire kızlarımızı kaçırmışladır. Bu Türkler NATO'ya da niye girdiler biliyor musunuz? Nereden bileceksiniiiz!.. Nato, bir Gürcü kızı adıdır. İşte bu Türkler de, NATO'yu Gürcü kızı sanmışlar da, hemen saldırmışlar!.. Yaaa!.. Hah haaaa!...

Gerçekten, çok güzel insanlar bu Gürcüler... Alabildiğine içtenlikli. Dost canlısı. Sımsıcak. Yaşamasını, yaşamın tadını çıkarmasını iyi biliyorlar. İlk kez Yevtuşenko'dan dinlemiştim Gürcülerin bu güzelliklerini.

1985 yılı güzündeydi. İstanbul Kitap Fuarı için konuk gelmişti ülkemize. İşte o konukluğu sırasında, hani nerdeyse, ne zaman çöksek bir masanın başına, sözü döndürüp dolaştırıp hemen Gürcistan'a getirmişti sanki, Yevtuşenko. Yok, Gürcüle-

rin ulusca müziğe olan o akıl almaz düşkünlüklerini, müzik yeteneklerinin o olağanüstülüğünü... Yok, konukseverliklerini, dostluklarını, sıcakkanlılıklarını... Yok, içki sofralarının o kolay kolay anlatılamaz masa keyfini, masa düzenini... İçki severliklerini, iyi içmelerini, içki içmesini iyi bilmelerini, sığır boynuzlarından içki kadehlerini... Yok, işkembe çorbalarının güzelliklerini, işkembecilerini... Ne aklınıza gelirse... Anlata anlata bitiremiyordu artık. Hatta arada bir, biraz fazla çoştu mu, "Haydi, kalkıp bir işkembeciye gidelim, orada Gürcü usulü işkembeyle sürdürelim içkimizi" diye tutturduğu bile oluyordu.

"Yahu Jenya... Yevgeni... Gürcü usulü işkembe de nasıl bir iş ola Allah aşkına? Bizdeki usule göre, işkembe, içkiyi bastırsın diye üstüne içilir. Sonra işkembecide içki ne arasın ki? Yoktur."

"Öyleyse biz de içkimizi yanımızda götürürüz."

Geleneğimizde, konuğun bir dediğinin iki ettirildiği görülmüş şey mi hiç? Tövbe... Hele bu istek bir de içkiyle, yeni bir içki içme biçimiyle ilgiliyse... Tövbe...

"Oğlum Hıdıır!... Hesapla birlikte sen bir ufak şişe de rakı getir bakalım bize."

İç cebimizde bir eski gazeteye sarılı ufak rakımız, doğru Lale İşkembecesine mi gitmedik? İlle de Gürcü usulü içeceğiz işkembeyi diye, nice diller mi dökmedik işkembeciye? Gürcü usulü işkembeyle rakı içilirken türkü de söylenilirmiş. Hatta işkembecilerde saz heyeti bulunurmuş bu yüzden. Demek öyle... Pekala... Bu kez de, elleri kulaklara atıp, Yevtuşenko'nun yol göstericiliğinde aklımız sıra Gürcü türküleri mi uydurmaya kalkışmadık?

Aziz Nesin'den de az dinlememiştim hani, Gürcistan öykülerini, Tiflis öykülerini. Üç gün kalmış da Tiflis'te, bir bardak çay içememiş. "Çay" dedikçe o, yol göstericisi yazar dostları, "Çay kolay" diyorlarmış hemen. Sonra da, "Hele sen hoş gelmişsin. Bir yudum içip de, onu kutlayalım önce!" deyip, şarap şişelerini ardı ardına açıyorlarmış. Üç gün sonra, hâlâ sarhoş, artık ayrılıyormuş Tiflis'ten. Havaalanında gazeteciler, "Nasıl buldunuz Tiflis'i?" diye sormuşlar. "Tiflis, benim için süslü, işlemeli, kocaman bir tavan" demiş hemen Aziz Nesin. Ama bakmış, yaptığı espriyi anlayan yok, herkes suspus şaşkınlıktan. "Yahu, demiş, bana habire şerefe deyip, kadeh diktirmekten başka bir

şey yaptırmadınız ki Tiflis'te. Üstelik boynuzla içiriyorsunuz. İçindekinin birazını içip, masaya koyma olanağı yok ki boynuzu da. Çaresiz, hepsini birden dikeceksiniz başınıza. Bu yüzden de hep tavana baktım. Gürcistan'da tavandan başka yer görmedim."

II

Bu Gürcüler, gerçekten tatlarına kolay kolay doyum olamaz insanlar. İçki sofraları da kendilerine yaraşır güzellikteydi vallahi. Hem içki sofraları öteki sofralardan daha zengindi, bir kuş sütü eksikti belki, hem de Gürcü sofralarında sözcüğün tam anlamıyla, insan dostlarıyla birlikte içiyordu. Öyle ki, bu Gürcü sofralarında, gördüğüm kadarıyla, bir saatten sonra bile, insanın kendinden geçip malihulyaya filan dalması da kesinlikle olanaksızdı. Çünkü, masaya oturur oturmaz aralarından hemen bir *tamada* (masa beyi) seçiyorlardı ve artık *tamada* söz vermeden kimse konuşmuyordu. *Tamada* da, söz vermeden önce mutlaka bir *tost* söylüyordu. Yani, söz vereceği kişinin kimliğini de, onun bazı özelliklerini biraz övermiş gibi, biraz hicvedermiş gibi kısa ve tatlı bir gıdıklamayla açıklıyordu. Böylece de, hem masadaki konuşmaları yönlendirmiş oluyordu, hem de istediklerini kapıştırıp, istediklerini barıştırarak tatlı bir sohbetin kurulmasını sağlıyordu.

Bu yüzden de, meyhane öykülerinden, sarhoş fıkralarından geçilmiyordu Gürcistan. Yani, bu içki sofralarıyla, kendilerine özgü masa düzenleriyle, kısacası meyhanelerinin güzellikleriyle açık açık övünüyorlardı Gürcüler ve bol bol da fıkralar uyduruyorlardı.

Hatta öyle ki... Fıkra bu ya... Gürcünün biri Moskova'ya gelmiş ve tabii akşam olunca doğru Gürcistan Lokantasına gitmiş. Nicedir görmediği Moskova'daki Gürcü dostlarını da bulmanın coşkusuyla olsa gerek... Bir iyice çekmiş kafayı ve gecenin bir saatinde dut gibi çıkmış dışarıya. Gürcistan Lokantasının tam önünde de, Moskova'nın kurucusunun kocaman bir anıt yontusu var. Şöyle, gözlerini kısıp, sallana sallana bir an süzmüş onu.

– Bu da kim yahu? demiş sonra. Kimin anıtı bu?

– Moskova'yı kuranın anıtı, demişler.

Gene ileri geri bir iki sallanmış. Yüzünde onu takdir eder bir gülümseme;

– Bravo sana be!.. demiş coşkulu coşkulu. Moskova'yı gerçekten güzel yere kurmuşsun. Getirmiş, Gürcistan Lokantasının tam önüne oturtmuşsun. Bravo sana vallahi!..

III

Üstelik, içki içerken *"şarkı yakmayı"* da çok seviyorlardı Gürcüler. Tıpkı bizdeki *"ağıt yakmak"* gibi bir şey. Başka türlü anlatamadığım için, yakıştırıyorum. Gerçekten de, sadece küçük bir farkla; Biz, ölümüzün başında acımızı bölüşmek için nasıl doğaçtan ağıt yakıyorsak, onlar da şarabın başında neşelerini dostlarıyla bölüşmek için hemen doğaçtan şarkılar yakıyorlardı.

Bu, doğaçtan *"şarkı yakmaları"* ile ilgili fıkralar da anlatıyorlardı. Çünkü, bu şarkıların önceden başı sonu da saptanmamış olduğu için, tıpkı bizim ağıtlar gibi, tıpkı Arabın yalellisi gibi, istendiği kadar sürdürülebiliyordu. İstenirse, sofra dağılıncaya dek sürdürülebiliyordu, yani. Hem de çok sesli olarak... Yeryüzünde Gürcü müziği kadar çok sesli bir başka müzik bulunsun, sanmam. Çünkü, artık hiç kuşkum yok, her Gürcü, istediği an bestecidir, istediği an şarkıcı. Bu nedenle de, o *"şarkı yakmalarda"*, şarkıya kaç kişi katılıyorsa, o şarkı da o kadar çok sesliydi. Yeter ki, biri elini kulağına atıp, ilk dizeyi ve ilk ezgiyi söylemesin... Artık tamam... Arkadaşı hemen ikinci dizeyi uyduruveriyordu, o ezgiye öykünür biçimde seslendirerek. Üçüncü kişi, üçüncü dizeyi... Dördüncü kişi. Dördüncü dizeyi... Sonra da hep birlikte yineleyerek dizeleri, hep birlikte yepyeni bir şarkı besteliyorlardı doğaçtan. Üstelik, istedikleri uzunlukta.

Hani, bu özellikleriyle de, doğrusu övünmesini iyi biliyorlardı. Örneğin... Vatanlarını bile bu özellikleri sayesinde kazanmışlardı anlattıklarına göre. Fıkra bu ya... Allah baba, dünyayı yarattıktan sonra haber salmış bütün kullarına, kendilerine toprak dağıtmak için çağırmış. Gürcüler de gelmişler topluca. Ama bir de ne görseler... Tam bir ana baba günü Allahın kapı-

sının önü. Ölçmüşler, biçmişler. Olanaksız. Akşama kendilerine zor gelir sıra... Bakmışlar... Olacak gibi değil. En iyisi bir su başına gidip sofraları kurmak... Hiç olmazsa beklerken zamanın nasıl geçtiğini farketmezler. Hemen bir su başına koşmuşlar ve açmışlar şişeleri, sofrayı kurmuşlar, tamadayı seçmişler, elleri kulaklara atmışlar... Çökmüşler şarkıya. Derken... Bir de bakmışlar ki... Zaman nasıl geçmiş... Gün dönmüş gitmiş, neredeyse akşam olmakta. Telaşla fırlamışlar yerlerinde, aman Allahı darıltmayalım diyerek. Lakin, bir de gelmişler ki, in cin top oynuyor ortalıkta. Kimsecikler yok. Allah baba, oğullarına böüştürmüş dünyayı, işini bitirip ellerini çırpmış, sonra çekmiş kapamış kapısını, evine çekilmiş. Bir an n'apacaklarını kestiremeyip bocalamamış da değiller ya... Ne ki, tez toparlanmışlar ve yallah... Doğruca, Allahın kapısına dayanmışlar. Bu kez de başlamışlar hep bir ağızdan *"şarkı yakar"* gibi *"pişmanlık yakmaya"*, yalvarmaya...

– Aman Allahım!.. demişler. Biz ettik, sen etme... Nerden bilirdik onca insanın işinin bu denli tez biteceğini.. Hani, biraz da bu yüzden... İşi şarkıya vurmuştuk... Dalmışız. Sen bağışla gayri bizi. Kurban olduğumuz Allah, bizi de vatansız bırakma. Bize de bir toprak ver. Yalvarıyoruz sana...

– Yok, demiş Allah. Toprak moprak kalmadı. Her yeri dağıttım. Siz de zamanında gelseydiniz.

Yalvar yakar olmuşlar.

– Aman Allahım, demişler hep bir ağızdan. Ocağına düştük. Bu fakir kullarını vatansız mı bırakacaksın şimdi? Yalvarıyoruz. Bize de bir yer!..

– Allah Allah, demiş Allah. Yahu ne laf anlamaz adamlarsınız. Size yer kalmadı diyorum ya!..

– Aman Allahım!.. N'olursun? Ocağına düştük!..

Bakmış Allah, olanaksız, bu Gürcülerden kurtuluş yok. Kapıya dayanmışlar, yalvar yakar ağlaşıyorlar. Galiba hem biraz çaresiz kalmış, hem de bu yalvarış yakarışlara, bu ağlamalara yüreği dayanamamış olmah... Hallerine acımış.

– Peki peki, demiş. Kesin ağlaşmayı. Kendime ayırdığım bir yer vardı. N'apayım. Bari, orayı da size vereyim.

"İşte, diyorlardı keyifli keyifli. Yeryüzünde Gürcistan'dan daha güzel bir yer yoktur. Burası Allahın kendisi için ayırdığı yerdir. Adanmış topraktır."

Gerçekten de, Kafkaslar güneyiyle, kuzeyiyle, doğusuyla, batısıyla, gerek doğası açısından, gerekse insanları açısından son derece ilginç bir yerdi. Daha oraları görmeden, büyük ozan Resul Hamzatov dostun, o, tadına gerçekten kolay kolay doyum olmaz kitabı *Benim Dağıstanım,* okuyunca da, şaşırmıştım, çarpılmıştım.

IV

Bir yandan Hamzatov'un *"Dağıstanı"*, öte yandan Yevtuşenko'nun, Aziz Nesin'in Gürcistanı...

Ama nerden bilebilirdim ki, Kafkasların, Gürcistan'ın, daha adım atar atmaz topraklarına, tutup beni de böyle bir iç hesaplaşmasına, *"kendi kendimle hesaplaşmaya"* sürükleyeceğini...

13-16 Şubat 1987 tarihleri arasında toplanan Gorbaçov'un o ünlü *"Moskova Forumu"*na ben de çağrılmıştım.

Breh, breh, breh... Gerçekten de, o tarihlerde tam üç gün boyunca Moskova'da atmıştı yaşlı dünyamızın yüreği... Kimler çağrılı değildi ki, kimler yoktu ki Forum'da... Ünü dünyayı tutmuş yazarlar... Graham Greene'ler, Norman Mailer'ler, Max Frisch'ler, Fridrich Dürrenmatt'lar, Max Von der Grun'lar, Herman Kant'lar, Stephan Hermlin'ler, Aldo De Jaco'lar, Renais Tavernier'ler, Pierre Gamarra'lar, James Aldridge'ler, Bel Kaufman'lar, Gore Vidal'lar, Milosz Forman'lar, Lisandro Chavez Alfaro'lar, İsabel Allende'ler, Lisandro Otera'lar, Kate Walker'lar, hatta bizim "Türk Ali" Günter Wallraff'lar, (tabii) Cengiz Aytmatov'lar, Yevgeni Yevtuşenko'lar, Yuri Bondarev'ler, Vasil Bikov'lar, Valentin Rasputin'ler, Andrei Vosnesenski'ler... 48 ülkeden tam 150 yazar. Arthur Miller gelememişti ama karısı Inga Miller oradaydı. Irvin Stone, Kurt Vonnegutt, Susan Sontag, Iris Murdoch, Günter Grass filan da, son dakikada özür telgrafları göndermişlerdi.

Hele hele sinemacılar... İnsanın düşünde görse kolay kolay inanamayacağı, artık adı söylenceye çıkmış aktörler, aktrisler... Kimler yok, kimler... Gregory Peck'ler, Peter Ustinov'lar, Marcello Mastroianni'ler, Gian-Maria Volente'ler, Damiano Damiani'ler, Claudia Cardinale'ler, Alberto Sorti'ler, Paolo ve Vitto-

rio Taviani kardeşler, Maria Schell ve Maximilian Schell kardeşler, Maria Vladi'ler, Hanna Schygulla'lar, Yusuf Şahin'ler... Daha niceleri... 32 ülkeden tam 82 sinemacı.

Beatles'lardan John Lennon'un eşi Yoko Ono oradaydı. Demis Rousos oradaydı. 17 ülkeden tam 48 ünlü besteci, müzikolog ve şarkıcı gelmişti. 29 ülkeden de 66 bale sanatçısı, tiyatro yönetmeni, oyun yazarı ve oyuncu vardı Forum'da. 12 ülkeden 26 da ressam, yontucu ve plastik sanat eleştirmeni gelmişti. Ünlü modacı Pierre Cardin bile oradaydı.

Çağrılılar yalnız bu kadar olsa...

Toplantılar ayrı ayrı gruplar halinde, ayrı salonlarda, hatta bazıları ayrı binalarda yapılıyordu. Örneğin din adamları ayrı bir otelde kalıyorlar ve başka bir binada toplanıyorlardı. Konuklar 5 ayrı gruba ayrılmıştı; Yazarlar ve Sanatçılar grubu, bilim adamları grubu, din adamları grubu, iş adamları grubu ve emekli generaller grubu.

En büyük grup da, yazarlar ve sanatçılar grubuydu. Yazarların, sinemacıların, tiyatrocuların, ressamların dışında, tasarımcılardan, modacılardan, koreografl ardan mimarlara kadar hemen her sanat dalından temsilci vardı. Bu grubun toplantılarına katılanların sayısı 400 kişiyi buluyordu.

Din adamları grubuna da, Vatikan temsilcilerinden bilmem nerenin imamına kadar, hıristiyan, müslüman, musevi, budist, yeryüzündeki bütün dinlerden tam 215 din adamı gelmişti 56 ülkeden.

Aralarında İtalya Ticaret Odaları Birliği başkanından, Pepsi Cola, Krupp, Fiat, Nippon Electric gibi dev kuruluşların temsilcilerinin de bulunduğu, dünyanın dört bir köşesinden gelmiş bir o kadar işadamı da bir başka salonda toplanıyordu.

Büyük çoğunluğu Nobel ödüllü fizik, kimya, matematik profesörlerinden, akademisyenlerden, teknisyenlerden; doktorlardan oluşan ve ev sahipliğini ünlü Saharov'un yaptığı bilim adamları grubunun sayısı da yazarlar ve sanatçılar grubu için çağrılanların sayısından az değildi doğrusu.

Sayıları 50 dolaylarında emekli generalden, emekli albaydan oluşan *"eski savaşçılar"* grubu da bir başka binada toplantılar yapıyorlardı aynı anda.

Bütün bu toplantıların ortak adı da; *"İnsanlığın Devamı ve Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bir Dünya İçin Uluslararası Moskova Forumu"* idi. Bunca insan, tam üç gün, her türlü sınırlamalardan arındırılmış bir biçimde, özgürce, bu sorunları tartıştık. Dünya, nükleer silahlardan acaba nasıl arındırılabilirdi? Barış nasıl sağlanabilirdi? Hep, 21. yüzyılı konuştuk.

Bilindiği gibi, iki süper gücün 1950'lerden sonra *"dehşet dengesi"* uğruna giriştiği korkunç silahlanma yarışı daha 70'li yıllara varmadan, üretilen nükleer silah stoku dünyayı bir anda yok edebilecek boyutlara ulaşmıştı. Sovyetler Birliği ile Amerika arasında bu konudaki ilk görüşmeler de 1969 yılında yapıldı. Uzun süren görüşmelerden sonra, 1972'de de, hiç olmazsa bir kısım füzelerin üretimini sınırlayan 5 yıllık geçici SALT-I antlaşması imzalandı. 5 yıllık süre bitince görüşmeler yeniden başladı ya, SALT-II antlaşması ancak 1979 yılında imzalanabildi. Fakat o da Amerikan Senatosunca onaylanmadığı için hiç yürürlüğe girmedi. Bu arada ise, 1973 yılında, 33 Avrupa ülkesiyle Amerika ve Kanada'nın da katıldığı, Orta Avrupa'daki silahlı kuvvetlerde ve silahlarda bir indirim yapılması amacına yönelik *"Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"* toplanmıştı. 1975'te de *"Helsinki Sonuç Belgesi"* imzalanmıştı. Ama ne var ki, bu konferanslar toplanır, bu antlaşmalar imzalanırken de nükleer denemeler durdurulmamıştı. Bu nedenle de, 1980'lere gelindiğinde, hem yeryüzündeki nükleer silah stoku artık korkunç boyutlara ulaşmıştı, hem de nükleer silah teknolojisi inanılmaz boyutlarda gelişmişti.

İşte, bu aşamada, Gorbaçov, nükleer silah konusunda bugüne kadarki en büyük çıkışı yapmıştı 1985 yılında. 25 Temmuz 1985 günü son nükleer denemeyi gerçekleştirdikten sonra, Hiroşima'ya atom bombası atılmasının 40. yıldönümünde, 6 Ağustos 1985 günü, bütün dünyaya, Sovyetler Birliği'nin nükleer denemeler konusunda *MORATORYUM* ilan ettiğini açıklamıştı. Amerika da nükleer denemelerini durdurursa, bu silahların yok edilmesi konusunda her türlü görüşmeye açık olduklarını bildirmişti. Ne var ki, Sovyetler Birliği *moratoryum* süresini birkaç kez ertelediği, uzattığı halde, Amerika buna katılmamıştı. Hatta tam karşıtı, 1985 Ağustosundan 1987 Martına kadar tam 22 nükleer deneme daha yapmıştı. Kısacası, Reagan ve Gorbaçov arasında zar zor gerçekleştirilen Cenevre ve Reykja-

vik görüşmeleri de umulan doğrultuda olumlu bir sonuç vermemişti. Sovyet yetkililer, Amerikalıların bu süre içinde gerçekleştirdikleri denemelerle büyük ilerlemeler yaptıklarını, bu yüzden kendilerinin de çaresiz Moratoryum'dan vazgeçeceklerini ve nükleer denemelere yeniden başlamak zorunda olduklarını söylüyorlardı.

Toplantılarda hep bunları konuşmuştuk. Üstelik, bu toplantılara gazeteciler, foto muhabirleri, televizyon kameraları filan da sokulmuyordu. Böylece bir gazeteci tarafından belgelenme tehlikesi de yoktu, bir kamera önünde şov yapma olanağı da... Toplantılar sonunda bir ortak bildiri filan da yayımlanmayacaktı kesinlikle. Sonra, ne bir gündem vardı, ne de toplantıların bir başkanı, bir yazmanı filan. Herkes aklına estiği gibi, çekincesiz, özgür konuşuyordu. Hele hele Amerikalılar... Batılılar... Demediklerini bırakmıyorlardı Sovyetlere. Örneğin, Kansas Üniversitesi Slav Etüdleri profesörü Gerald Mikkelson; *"Dünya barışı üstüne konuşabilmemiz için, siz önce edebiyata, düşünceye koyduğunuz sansürü kaldırın!"* diyordu bağıra bağıra Moskova'da. Fransız Renais Tavernier; *"Hâlâ hapishanelerde tutsak Sovyet yazarları var. Önce onları özgürlüğüne kavuşturmalıyız."* diyordu aynı tonda. Norman Mailer de; *"Bu içtenliğinize inanabilmemiz için Gorbaçov'un bu glasnost politikası en az daha iki yıl sürmeli."* diyordu. Bu ara, Afganistan delegelerinden biri de, kazara, cebinden bir yazılı metin çıkarıp, Sovyetlere bir *"teşekküriye"* okumaya başlamadı mı saf saf... Birden alevlendi ortalık. *"Hani, monolog yoktu? Aramızda bir diyalog kurabilmek için toplanmıştık. Doğaçtan konuşacaktık, sesli düşünecektik hani?"* diye bağrışarak hep bir ağızdan protesto etmeye başladılar.

İlginçtir, Sovyet yazar ve sanatçılar da, Batılıların bu sert eleştirilerine bir tepki filan göstermiyorlardı. Hatta tam karşıtı, onlar da beklenilmedik konuşmalar yapıyorlardı. Örneğin, Yevtuşenko, *"Evrenimizde üç dünya yoktur, tek bir dünya vardır. Dünyamızın tek olduğunu hiç olmazsa burada bizler kabul edelim önce ve dünyamızı dünyalara ayırmaktan artık vazgeçelim lütfen. Elbirliğiyle yeni ve tek bir dünya yaratalım."* anlamında gerçekten çok ilginç şeyler söylüyordu.

Yalnız bu kadar olsa... Son günü, Kremlin'deki o görkemli kongre salonunda yapılan toplantıda, hem de Gorbaçov'un yanından, bütün dünyaya seslenen mikrofonlarla, *"İnsanlığın en*

büyük düşmanı kapitalizm değildir!" bağırıyordu İtalya Ticaret Odaları Birliği Başkanı, "İnsanlığın en büyük düşmanının kapitalizm olduğu" ilkesi üzerine kurulmuş bir ülkenin merkezinden (Kremlin'den). Batılı bir kapitalist, insanlığa, *"İnsanlığın en büyük düşmanı kapitalizm değildir. İnsanlığın en büyük düşmanı sosyalizm de değildir. İnsanlığın en büyük düşmanı nükleer silahlardır."* diye sesleniyor ve Kremlinlilerce de coşkuyla alkışlanıyordu.

Gene, yalnız bu kadar olsa... Tam 60 yıl sonra Kremlin'in kapıları Ortodoks papazlarına da yeniden açılıyordu. Bu bilinçle olsa gerek... Vatikan'ın temsilcileri, patrikler, kardinaller, kara cüppeli, kara sakallı Ortodoks papazları boyunlarındaki kocaman haçları sallaya sallaya, tıpkı Napolyon'un yapamadığını, Hitler'in yapamadığını yapmış gibi, kameraların, flaşların önünde, gerçekten de inadına kasılarak, böbürlene böbürlene girmişlerdi Kremlin'den içeri, topluca. Bu papazlardan birine, Moskova'dan dünyaya seslenme olanağı bile verilmişti, Kremlin'deki kürsüden. *"Allah, insan öldürenleri asla affetmez!"* diyordu, tıpkı bir şeyleri vaftiz edermiş gibi. Oysa, gene bu mikrofonlardan, yıllardır, *"Din bir afyondur"* denilmişti bütün dünyaya...

Kısacası, hem çok görkemliydi *Moskova Forumu,* hem de çok ilginçti, olağandışıydı. Ve insana sil baştan ettiriyordu birçok şeyi. Acaba? Acaba? Acaba?

Forum'dan sonra da, bizleri ülkelerinin bir başka köşesinde birer hafta daha ağırlamak istediklerini söylediler. Forum'daki tartışmaları mı oralara taşımamızı amaçlıyorlardı, yoksa "Glasnost"un etkilerini ülkenin öteki köşelerinde de gözlerimizle görelim mi istiyorlardı? Her neyse işte... Bana da; *"Leningrad* mı? *Tiflis* mi?" diye sordular.

Tiflis mi? Yani Gürcistan mı?

Heeeeeeyt!.. Hemen narayı basmıştım; Elbette Gürcistan!..

Benden başka, bir Fransız, bir Japon, Bir Kamboçyalı, bir Vietnamlı ve bir Filipinli yazar da Gürcistan demişmiş meğer...

V

Kafkaslar, gerçekten insanlığın harman olduğu yermiş. Say ki, yetmişiki ulus yaşıyordu. Yetmişiki ulustan insan vardı. Ta-

bii yetmişiki de dil konuşuluyordu. Dostum Resul Hamzatov, o can kitabı "Benim Dağıstanım"da anlatır: Biri Lak, biri Avar iki Dağıstanlı Moskova'da karşılaşırlar. Ama konuşabilmeleri olanaksız... Çünkü biri Lakça soruyormuş, Kumukça soruyormuş, Tatça soruyormuş, öteki de Avarca yanıtlar veriyormuş, olmadı Lezgince yanıtlıyormuş, olmadı Dargince konuşuyormuş. Tabii anlaşabilmeleri olanaksız. Ne zaman ki Rusça konuşmayı akıl etmiş biri... Akıl etmiş de, ancak anlaşabilmişler. Dağıstan söylencelerine göre... Hamzatov dosttan dinlemiştim gene.... Halklara dil dağıtırken, Tanrı bile sıkılmış Kafkaslar'da. Bütün gün uğraşmış, didinmiş, gene de bitirememiş Kafkasları... Bakmış, artık akşam olmakta... Öfff, demiş, torbasındaki dilleri saçmış. Artık rastgele, kime hangi dil düşerse... İşte bu yüzdenmiş Kafkaslarda yetmişiki dil konuşulması... Nece konuşulmuyordu ki... Gürcüce, Azerice, Avarca, Çerkezce, Abazaca, Lazca, Kürtçe, Lakça, Kumukça, Lergice, Dargice, Lezgice, Balkarca, Tatça... Daha daha nece... Belki de gerçekten yetmişikiyi buluyordu konuşulan dil sayısı.

Ben de Türkçe konuştum hep... Ama her yazarın Rusça konuşan bir dilmacı vardı ayrıca. Kısacası, diller de harman olmuştu artık. Kafkaslardaki bunca dile, bir de Fransızca, Japonca, Kmerce, Vietnamca, İngilizce – Filipinli yazar İngilizce konuşuyordu çünkü – ve Türkçe, Anadolu Türkçesi de katılmıştı. Artık, deme gitsin....

VI

Kafkasların, Gürcistan'ın daha oralara adım atar atmaz tutup beni böyle bir iç hesaplaşmasına sürükleyeceğini nereden bilebilirdim ki Allah aşkına? Durup dururken beni bir de kendi kendimle hesaplaşmak zorunda bırakacağını nasıl kestirebilirdim ki?...

Tiflis'e ayak basmamızın hemen ertesi günüydü daha... Bizi kaptıkları gibi dolaştırmaya başladılar Kafkaslar'da. Eski başkentlerine götürdüler. Tepelerin üzerlerine kartal yuvası gibi kurulmuş eski kiliselerin yanlarına tırmandırdılar dağ bayır dolandıra dolandıra. Çünkü, Gürcülerin sahip olmakla övündükle-

ri bir başka şey de kiliseleriymiş meğer. Oysa, bildiğim kadarıyla Anadolu'daki Gürcülerin hepsi Müslüman, yani Gürcüleri Müslüman sanırdım ben. Tam karşıtıymış meğer... Gürcüler, üstelik Kafkaslarda Hıristiyanlığı kabul eden ilk uluslardan biriymiş. Daha 320-330 yıllarında Hıristiyanlığı kabul etmişler. Yalnız Hıristiyanlığı kabul etmekle de kalmamışlar tabii... Gürcülükleri kısa bir süre sonra gene kendini göstermiş. Depreşmiş. Tutmuşlar, o ana dek bağlı oldukları Antakya kilisesinden kopup, V., VI. yüzyıllarda kendi kiliselerini kurmuşlar. Yani, bugün dünyada bir de Gürcü Ortodoks kilisesi var. Tıpkı Rum Ortodoks kilisesi gibi. Tıpkı Rus Ortodoks kilisesi gibi... Belki usulleri Bizans kilisesinden, onun ayin usullerinden alınmış, bolca esinlenilerek uydurulmuş, ama gene de ayrı bir kilise...

Bilmem kaç metre yükseklikteki tepeye, gerçekten sözcüğün tam anlamıyla bir kartal gibi konmuş, ayaklarının altındaki ovayı bir Tanrı hışmıyla süzüp duran (adı galiba) Dıjivarı (veya Çivari) kilisesi de, işte bu Gürcü kilisesinin ilkiymiş. Gürcistanı Gürcistan yapan güçlü kral Vahtang Gorgaslani'nin ülkesi Mtzkheta başpapazı da yıllar yılı bu kilisede oturmuş.

Bize bilgi veren konukçumuz bunları anlatırken, elinde değil, öylesine gururlanıyordu ki... "Ta 5. yüzyılda yapılmıştır bu kilise" diyordu şöyle bir dikleşip, övüne övüne... "Bu çapta kubbesi olan yeryüzündeki ilk büyük kilisedir bu." diyordu.

Kilise deyince hemen Ayasofya'yı, Kariye'yi anımsayan bizler için, kiliseyle mozaiği, freski özdeşleştiren bir bellek yanılsamasından olsa gerek. Sanki, duvarları, tavanı fresklerle, mozaiklerle bezenmemiş büyük kilise olamazmış gibi...

"Peki ama," dedim şaşkın şaşkın, "bu kilisenin duvarlarında, tavanında fresk yok, mozaik yok?.."

Bu beklenmedik soru karşısında, doğrusu konukçumuz da şaşırmadı değil bir an için. Galiba hiç düşünmemişti bunu. Ama tez toparlandı.

"Beşinci, altıncı yüzyıllarda henüz daha fresk, mozaik filan yoktu kiliselerde..." dedi kesin bir sesle ve kestirip attı..

Bu kez, şaşırma sırası bana gelmişti. Gerçekten V. - VI. yüzyıllarda kiliselerde fresk, mozaik filan henüz daha yok muydu acaba? Anımsamıyordum. Ama inanasım da gelmiyordu doğrusu.

Demek, dudaklarımı büzmüş, inanmamış inanmamış, "olamaz" der gibi kuşkulu, gözlerimi gözlerine dikmiş, öyle bakakalmışım ki...

Galiba o da çok fazla emin değildi söylediklerinin doğruluğundan ki... Hemen toparlanma gereğini duydu. Galiba bu kuşkulu körlemesine bakışlarımdan da rahatsız olmuştu biraz. Telaşla;

"Tabii VI. yüzyıl sonlarına doğru bu kilisenin duvarlarına, tavanına da fresk, mozaik filan yapılmış ya..." diye ekledi hemen. "Ne var ki, daha sonraki yıllarda barbar komşularımızın istilaları sırasında hepsi sökülmüş, yok edilmiş."

Birden nasıl oldum?.. Olanaksız, anlatamam. Sorduğuma soracağıma bin pişmandım. Böyle bir yanıt alacağımı nasıl olmuş da kestirememiştim Yarabbi?.. Nasıl olmuş da, boş bulunmuş, sormuştum?

Ama, artık susamazdım da...

"Pekii, kimlermiş bunlar Allah aşkına? Kimler yok etmiş bunca freski, mozaiki?" dedim korka çekine.

"Araplar" dedi.

Taa yürekten nasıl bir oh çekmişim ki demek... Bu kez o, şaşkın şaşkın bakakaldı gözlerime.

"Niçin?" dedi.

"Türkler diyeceksiniz sanmıştım da..." dedim.

Daha sözüm bitmiş bitmemişti.

"Ohhoooo!" diye sevinçle, narayı patlattı birden. "Türkler mi?" dedi. "Türkler için freskin, mozaikin lafı mı olurmuş Allah aşkına!.. Türkler, tarihte tam ikibinbeşyüz kilisemizi yıkmışlardır bizim!.."

VII

İşte, Tiflis'teki o can sofrada, tamadamız, "Siz bu Türkleri bizim kadar bilemezsiniiiz!.." diye coşkulu coşkulu naralar atıyordu, şen kahkahalar arasında. "Bizim çektiğimiz kadar kimse çekmemiştir Türklerden. Nerdeyse bin yıldır didişir dururuz biz bu Türklerle. Nice var ki gelen giden yoktu. Hayırdır inşal-

lah?.. Bakalım bizim bu yeni Türk dostumuz ülkemize hangi amaçla gelmiş? Şimdi söz sırası Türk dostumuzda!..'

Gerçekten, bir dost sofrası değildi de bu, çok zekice kurulmuş bir sorgulama tuzağında mıydım şu an? Yoksa, hiç beklemediğim bir anda göbeğine düşüverdiğim o *"insanın kendi kendisiyle hesaplaşması"* boranının yüreğimde kopardığı fırtına beni anaforuna almış alabora etmişti de, bu yüzden mi, can dostlukları bile yeni sorgulama yöntemleri diye yorumluyordum artık?

Hayır, hayır, bir dost sofrasındaydım. Bir dost sofrasıydı bu, hiç kuşkum yok.

Elimde kadeh, ayağa kalktım. Sahi, aramızda Fransızlar, Japonlar var diye mi, kim bilir, şarabı boynuzlarla değil de, kadehlerle içmiştik o gün. Yüzümde alabildiğine içtenlikli, dost bir gülümseme, bütün Gürcü halkını saygıyla selamlar gibi, hafifçe eğilerek selamladım tamada'yı.

"Yüzyıllar boyu güzel Gürcü kızlarını kaçıran, Nato'ları kaçıran atalarım adına bütün Gürcü halkından özür dilediğimin kendilerine iletilmesi konusunda Sayın Tamada'dan bana yardımcı olmasını rica edeceğim önce." diye başladım söze. "Bütün Gürcü halkından, halkım adına özür diliyorum." dedim. Sonra da, "İzin verirseniz, size bugün başımdan geçen bir olayı bütün ayrıntılarıyla anlatacağım." diye sürdürdüm konuşmamı ve sabah sabah o kartal yuvası kilisede konukçumuzla aramda geçen konuşmayı bir bir yineledim.

"Meğer yalnız kızlarınızı kaçırmakla da kalmamışız. İkibinbeşyüz de kilisenizi yakmış yıkmışız sizin." Ardından da hemen ekledim; "İnanır mısınız, dedim, ilk kez burada farkına vardım. İlk kez siz beni böylesi bir iç hesaplaşmasına sürüklediniz. Meğer, kendisinden özür dilemem gereken ne çok insan varmış dünyada. O konukçu arkadaş bana öyle bir ders verdi ki, sabahtan beri kendi kendimle hesaplaşıyorum, inanın. Hani, buna benzer birtakım olaylarla da daha önce hiç karşılaşmamış değildim tabii. Yani bunları hiç düşünmemiş değildim. Ama garip tir, yüzyıllar boyu Osmanlı sınırları içinde kalmış o yerlerdeki, gene yüzyıllar boyu aynı padişahın tebaası olarak birlikte yaşadığımız o insanların anlattıkları olaylar, nedense beni böylesine etkilememişti. Onların hepsini garip bir içtepiyle hemencecik Osmanlıya yükler, dışımda bir olay diye mi yorumlayıp

önemsemezmişim, kim bilir? Bilir misiniz? Biz, Osmanlıyı, özellikle Cumhuriyet'ten sonra, bizi de ezen, dışımızdaki bir imparatorluk diye bellemiştik taa 1960'lara, 70'lere kadar. Belki de ondan. Galiba, ilk kez Bulgaristan'da, 1978 yılında karşılaşmıştım böylesi bir olayla... Böylesi bir durumla..."

İKİNCİ BÖLÜM

I

Nasıl unuturum. 18 Şubat 1978 günüydü. Güneş batmış gitmiş, ortalık iyice kararmağa yüz tutmuştu artık. Birden ardı ardına korkunç patlamalarla parlayıp parlayıp sönmeğe başladı Sofya gökleri. Tıpkı, ansızın bir dünya savaşı patlamış gibi. Gümbür gümbür ötüyordu toplar. İkinci Dünya Savaşının o ünlü silahı *katyuşa*'lar gene ardı ardına soluksuz ateş kusuyordu sanki yeniden. Yaban uçakları ararmış gibi ışıldaklar fıldır fıldır gökleri tarıyordu.

Hani, bir an için ürkmedim, korkmadım desem, yalan... Yolun kıyısında öyle kalakalmıştık.

Meğer, Vasil Levski'nin ölümünün 105. yıl günüymüş bugün. Onu anıyorlarmış böyle akşam akşam yeri göğü inleterek.

"Vasil Levski de kim bre?" demişim hemen konukçuma, gözlerimi iri iri açıp.

O sıralar Vatan gazetesinde yazıyordum. Sofya Pres Ajansı beni de bir haftalığına Bulgaristan'a çağırmıştı. Ama inanın, Bulgaristan'ın kuruluşunun 100. yıldönümü için çağrıldığımı da, taa Sofya'ya vardığımda öğrendim. Hani, bunu önceden bilseydim, çağrıyı geri mi çevirirdim? Hayır. Ama, böylesine de boş bulunmazdım. Hazırlıksız gitmezdim. Biraz ansiklopedi karıştırırdım, biraz tarih bilgimi tazelerdim ve böyle larpadak "Vasil Levski de kim?" diye sormazdım kıroca.

Meğer, 3 Mart 1978 günü, Bulgaristan'ın Osmanlı egemenliğinden kurtuluşunun 100. yıldönümüymüş. 1877-78 Osmanlı-

Rus savaşında ordumuz yenik düşünce, Rus askeri taa Yeşilköy'e kadar gelmiş ve 3 Mart 1878'de, Osmanlı adına zamanın Dışişleri Bakanı Saffet Paşa ile Sadullah Bey ve Rus Hükümeti adına da Kont İgnatiev ile Nelidov bir antlaşma imzalamışlar. İşte bu antlaşmayla da, taa Padişah I. Murat ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde, yani XIV. yüzyılın sonlarında Osmanlı egemenliğine giren Bulgarlar, tam beş yüzyıl sonra, XIX. yüzyılın sonlarında yeniden bağımsızlıklarına kavuşmuşlar.

Bunları duyunca, inanın, birden allak bullak oluvermişti kafamın içi. Her şey birden tersyüz edilivermiş gibi...

Allah aşkına... 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı dedikleri şu savaş, bizim ünlü *"93 Harbi"*miz değil mi yahu? 3 Mart 1878'de zorla Ayastafanos Antlaşmasını imzaladığımız kara günümüz değil mi? Nasıl bilmem *93 Harbi*'ni? Dedemden, ninemden, babamdan, hocalarımdan az mı dilemiştim bu *soykırım savaşı*nı... Ruslar, Romenlerle Bulgarları da artlarına takarak, Balkanlardaki Türk soyunu yeryüzünden silip süpürerek yok etmek için bu savaşı başlatmışlar. *"93 Muhacirleri"*nin olmadığı bir köşe var mıdır ki Anadolu'da?.. Resmi tarihlerimiz de, bu *93 Harbi*'nin, Rus çarlarının sıcak denizlere açılma amacıyla çıkardıkları bir saldırı ve istila savaşı olduğunu açık açık yazar. Rus çarları, Osmanlı İmparatorluğunu parçalayıp yutmak istemektedir nicedir, bilmez miyiz? Bu amaçla Bulgarları da kışkırtmışlardır. Bu antlaşmayla kurdukları Bulgaristan da, zaten kendilerine bağlı göstermelik bir prensliktir. Öyle, bağımsızlık savaşı filan değil yani... Çocuk belleğimde öyle çok öykü vardı ki yani, bu *93 Harbi*'nden, *93 Muhacirleri*'nden...

Sofya'ya gidiyorum deyip yün fanilalar giymem, yün kazaklar giymem de, bu soykırım öykülerini korkuyla dinlerken gözlerimi kırpmadan öyle bakakaldığım diz boyu karlar içindeki Plevne savaşı, Şipka savaşı gravürlerinin çocuk belleğimdeki kazıntıları yüzünden midir, kim bilir?..

Ama, ertesi sabah, şubatın bilmem kaçında, Levski alanında, sokakta, Vasil Levski'nin yontusuna bakarken, birden sırtımdan aşağı buz gibi bir ter boşanması salt bu yün fanilalar, yün kazaklar yüzünden olamazdı, hayır...

Konukçum, Vasil Levski'yi sormama öyle çok şaşırmıştı ki o akşam, gerçekten.

"Vasil Levski mi kim?" demişti hayretle. "Sahi... Vasil Levski adını hiç duymadınız mı Türkiye'de? Olamaz. İnanılır gibi değil. Vasil Levski, Bulgaristan bağımsızlık savaşının bayrağıdır. Devrim Komitesi yöneticilerinden olduğu için, 1873 yılında yakalanıp idam edilmiş Sofya varoşlarında. Papaz Kristü adında bir alçak ihbar etmiş onu Osmanlıya. Yerini bildirmiş. Mithat Paşa da, yakalatmış, hemen ipe çektirtmiş. Yani kurtuluştan topu topu 5 yıl önce, daha 36 yaşındayken Osmanlılarca öldürülmüş Levski. Devrimden sonra da, asıldığı yerde Levski alanı yapıldı. Orası şimdi Levski alanı. Tam darağacının kurulduğu noktaya da Levski anıtı dikildi. Yarın sabah ilk işimiz, gidip orayı görelim." demişti biraz da buyurur buyurur...

Levski'nin anıtına bakıyordum. Garip bir hüzün çökmüştü üstüme. Ya da, çaresiz bir öfke... Bana o günleri anlatan konukçumu dinliyordum. Osmanlı *"haydut"* dermiş, bağımsızlık uğruna dağa çıkanlara. Bu yüzden *"haydut"* sözcüğü Bulgarcaya da girmiş. Ne ki, *kahraman* anlamına. Kahramanlarına *"haydut"* diyorlardı. Haydut Hacı Dimitr'ları, Karaca Stefan'ları, Vasil Levski'leri, Mithat Paşa'nın askerleriyle çarpışırken vurulup ölen Hristo Botev'leri, Botev'lerin öykülerini dinliyordum. Birden nasıl oldu?.. Buz gibi bir ter boşandı belkemiğimin üstünden, sırtımdan aşağı...

İlginçtir, tam o anda da, bembeyaz bir güvercin göklerden süzüldü indi, bir iki döndü alanın üstünde. Sanki bir şeyler arıyordu, yeri dikkatli dikkatli süzerek. Sonra da, sanki darağacının tam kurulduğu noktayı aramış da bulmuş gibi tıpkı, geldi geldi geldi, Vasil Levski'nin başının üstüne kondu ve dimdik dikildi, ağzında bir zeytin dalı tutarmış gibi tıpkı, süzüldü durdu...

Hani... *Mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin/hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızının"* diye sorar ya Nâzım... Gariptir... Nedense bu dizeler geldi dilimin ucuna. Gün boyu mırıldandım durdum içimden. *"Sen el resimleri yaparsın Abidin bizim ırgatların demircilerin ellerini"... "Mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin/hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızının"...* Darağaçlarına adam çeken ellerin resimlerini?..

Artık mırıldandım durdum yol boyu... Sofya'da, Plevne'de, Osmanlının Niğbolu dediği Nikopol'de, Şipka geçitinde, Büyük Tırnova'da, Gabrova'da, Eski Zağra'da... Koca Balkanları harmanladım durdum.

Gerçekten niçin gelmiştim buralara? Balkanlarda ne arıyordum? Niçin çağırmışlardı beni?

II

Bulgarlar, Osmanlıdan kurtuluşlarının yüzüncü yılı onuruna bir de, tam ünlü Plevne savaşlarının geçtiği bölgedeki en yüksek tepeye – yoksa Gazi Osman Paşa'nın esir düştüğü tepeye mi? – adına *"Panorama"* dedikleri bir anıt-yapı oturtmuşlardı.

Hemen bir gün sonraydı galiba. O yapıyı göstermeye, Plevne'ye götürdüler beni.

Sahi... Şimdiye dek kim bilir kaç kez gır gıra alarak yinelediğimiz gibi, Bulgarlar, gerçekten Osmanlıdan kurtuluşlarının 100. yıl sevinçlerini bir de bir Osmanlıya göstermek istedikleri için mi çağırmışlardı yoksa beni? *"Vay köftehorlar,* diyordu dostlar. *Nasıl da bilmişler ya senin ne haza bir Osmanlı olduğunu... Hah ha..."*

Şaka bir yana... Hani, beni sahiden Osmanlının bir temsilcisi saydıklarını, bir Osmanlı olarak kabul ettiklerini de o *Panorama*'yı gezerken farketmiştim.

Oysa, o ana dek, ne Sofya'daki resmi ziyaretlerimiz sırasında, ne de başka bir yerde, böyle bir şeyi anıştıracak küçücük bir şey olmuştu. Türk düşmanlığı, Osmanlı düşmanlığıyla ilgili bir sözcük bile duymamıştım. Artık konukçum mu durumu çok iyi idare ediyordu, gerek beni tanıştırırken, gerek bana söylenenleri çevirirken? Yoksa görüştüğümüz, konuştuğumuz kişiler mi çok zeki idiler, bana en küçük bir şey sezdirmediler? Veya, taa o ana dek hiçbir Bulgarla karşılaşmamış mıydım konukçumdan başka? Artık her neyse...

Panorama'yı görmeye gittiğimizde 20 Şubat filan olsa gerek. Daha önce Nikopol'e inmiş, Tuna'yı görmüş gelmiştik. Şiş karınlı Tuna'nın bulanık sularını hırçınlaştırarak kuzeyden bu yana geçip gelen yaman bir karayel esiyordu. Dehşetli soğuktu hava. Soğuk rüzgar Plevne tepesinde de kasıp kavuruyordu ortalığı. Ama bütün bunlara karşın, gene de doluydu *Panorama*'nın önü. Uzun kuyruklar oluşmuştu. Kimileri de öbek öbek bekleşiyordu dulda yerlerde. Giyim kuşamlarına, ellerine yüzlerini bakılırsa, bekleşenlerin sanki hepsi de köylüydü. Bulgaris-

tan'ın dört bir köşesinden otobüslere doldurulmuş getirilmiş gibi, biraz ürkek, biraz şaşkın, sessiz, sakin, öyle bekleşiyorlardı, büzüşmüş. Oysa, göründüğü kadarıyla, henüz daha tamamlanmış bile sayılamazdı bina. Çevresinde küme küme molozlar, harç kalıntıları, tuğla taş kırıntıları, yapı artıkları vardı daha. Kimi yerlerde çalışmalar bile sürüyordu. Artık her nedense, –belki sadece Bulgar köylüleri için– 3 Mart tarihi beklenilmeden, demek erken açılmıştı ziyarete. Çünkü, içerde de eksiklikler vardı. Örneğin, kimi yerlerdeki çiçeklikler zaman darlığı yüzünden ekilip yeşillendirilemediği için, içlerine eğreti, çömlekçi işi çiçekli saksılar dizilmişti.

Ama Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerekirse, gerçekten de görkemliydi yapı. Geniş bir rampayla döne döne birkaç kat yüksekliğe çıkılıyordu yürünerek. Rampanın iki yanına da dev boyutta resimler asılmıştı Plevne savaşlarıyla ilgili. Kiminde kurumundan geçilmez generaller atlarının üzerinde kasılmışlar; kiminde yorgun yaya askerler uygun adım bir cepheden bir cepheye gidiyorlar; kiminde savaştan bir an, kan gövdeyi götürüyor; kiminde ise savaş gerisi, yanmış yıkılmış köyler, aç sefil insanlar, kadınlar küçük çocuklar...

Döne döne çıkılan en yukarısı ise, gerçekten tam bir *panorama* idi. Bütün Plevne ovası ayaklarınızın altındaydı çepeçevre. Bir gözetleme kulesine çıkmışsınız gibi.

Ama ne var ki, ayaklarımızın altındaymış gibi gördüğünüz Plevne ovası, gerçek değil, resimdi. En az 30-35 metre çapında, yuvarlak bir platformdu *Panorama* katı. Çepeçevre de duvarla kapatılmıştı. Yukardan ışık alıyordu. Yapay olarak aydınlatılıyordu, duvarlar. Panorama da duvarlara resmedilmişti. Platformun merkezinde durup herhangi bir yöne baktığınızda, gerçekte ne varsa, resimde de onu görüyordunuz. Ancak bir farkla ki, gördüğünüz doğanın bugünkü durumu değil, Plevne savaşının son anındaki durumuydu.

Ayrıca; sade, duvarlara resim çizmekle de yetinilmemişti. Duvarlarla ortadaki yuvarlak gezinti platformu arasında çepeçevre 5-6 metre genişliğinde yuvarlak bir boşluk bırakılmıştı. Bu boşluğa da doğanın, o savaş anındaki maketi yapılmıştı gerçek boyutlarda tıpatıp ve duvardaki resimle bütünleştirilmişti bu maket. Bu boşluğa siperler kazılmıştı örneğin. Siperlerde değişik üniformalı askerler tüfeklerine sarılmışlar düşmana nişan alıyorlardı. Yerlerde serilmiş kalmış ölüler yatıyordu, sanki da-

ha kanları bile pıhtılaşmamış. Orada burada kırık tüfekler, şarapnel parçaları, mermi sandıkları, yan gelmiş yatmış toplar, araba tekerlekleri, at ölüleri... Toprak sanki kandan yer yer kıpkırmızı olmuştu. Ordan burdan dumanlar tütüyordu. Sanki yanık kokusu bile vardı havada. Resimler ve maketler gerçekten de usta işiydi. Sanki savaş burnunuzun dibinde geçiyordu. Siz de o anı yaşıyordunuz. Karşınızda Osmanlısı, Rusu, Bulgarı, Romeni, birbirlerinin gırtlaklarına sarılmışlar boğuşuyorlardı. Tam bir ana baba günüydü ortalık. Can pazarıydı. Kim nereden saldırıya geçiyor, kim nerede pusu kurmuş, her şeyi açık seçik görüyordunuz tepeden.

Sanki zaman tünelinden geriye doğru birden sıçramış gibi, tam yüz yıl önce gerçekleşmiş bir savaşın içine düşüvermek, yeniden yaşamak... Üstelik, öyküsünü belki bin kez dinlediğim... *Tuna nehri akmam diyor/ünü büyük Osman Paşa/Plevneden çıkmam diyor"* diye türküsünü belki bin kez söylediğim Gazi Osman Paşa'nın ünlü Plevne Savaşı'nın içine düşüvermek... Tutsak alındığı köprüyü görmek, uzaktan da olsa... İnanın, beni gerçekten sarsmıştı.

Başlarında bir rehber, daha çok kadınlı erkekli köylülerden oluşmuş 15-20 kişilik grupların biri iniyordu rampalardan, biri çıkıyordu. Konukçumla ben de, bu gruplardan birinin ardından ağır ağır, ayrı dolaşıyorduk. Ama görevlilerden biri bizi de o gruptan sanmış olacak ki, hışımla geldi yanımıza, Bulgarca çıkıştı. Galiba niçin gruptan ayrıldığımızı soruyordu. Ayrılmamamız gerektiğini söylüyordu. Nitekim konukçum hemen koluma girdi, biz de o gruba biraz daha sokulduk.

Grubun önündeki genç kız, rehberleri, –tarihçi olsa gerek–, elindeki sopayla panoramada bir yerleri göstererek yüksek sesle konuşuyordu. Konukçum da kulağımın dibine iyice sokulmuş, kızın söylediklerini çeviriyordu bana, pısır pısır.

Ama nasıl olmuş... Demek dalmış gitmişim içimin kargaşasına. Her şeyin böyle birden allak bullak olması mı acaba, beni gene kapmış götürmüştü yeni bir iç kargaşasına? Yoksa, Bulgarca bilmesem de, o tarihçi kızın olayları anlatış biçiminde şoven bir yan olduğu kuşkusuna düştüğüm için mi, birden hüzünlenivermiş kapanmıştım içime? Galiba gerçekten, insanın gezi sırasında, özellikle de dilini hiç bilmediği yaban ellerde, yeni yeni sezgi antencikleri oluşuyor gizliden... Çünkü, başıma çok geldi, konuşup anlaşamazsanız da, o atmosferi koklayınca, bir şey-

leri az çok kavrıyorsunuz. Yani, hiç kuşkum yok, o tarihçi kız, üstelik sosyalist bir ülkede, olayları biraz şovence çarpıtarak, bolca da abartarak anlatıyordu. Konukçum da, kızın söylediklerinin hepsini kesinlikle çevirmiyordu bana, eminim...

Demek, içimin kargaşasına, hüznüne kapılmış, dalmış gitmişim, gene gerilerde kalmışım. Farkına vardığımda, aynı görevli bizi bir kez daha tersliyordu. Konukçum da, başıyla beni göstererek, yabancı olduğumu, konukları olduğumu söylüyordu galiba, biraz da sinirli bir biçimde. İşte n'olduysa da, o anda oldu...

Bu ağız dalaşı sırasında her iki görevlinin de sesi biraz fazla mı çıkmıştı ne? Tarihçi rehber kız, birden sustu, hışımla döndü bizden yana. O da mı, bizi gruptan sanmıştı da ayrılmamıza bozulmuştu, kim bilir? Yoksa, görevliyle giriştiğimiz bu ağız dalaşı topluluğun dikkatini dağıtıyor diye mi sinirlenmişti? Kaşlarını çatmış, sert sert, yüksek sesle konukçuma bir şeyler söyledi. Belli ki, niçin gürültü yapıyorsunuz, niçin gruptan ayrıldınız gibisinden azarlıyordu onu. Dedim ya, yabancı diyarlarda gezerken insanın anlama yetisi, sezgi gücü kendiliğinden daha bir güçleniyor. Konukçum, çaresiz kaldı, bu kez de ona benim kim olduğumu anlatmaya başladı yüksek sesle. Türski, İstambolonski, jurnaliski filan gibisinden sözcükleri sıralayıp duruyordu. Yani, benim resmi çağrılı, devletin resmi kuruluşu Sofya Pres Ajansının çağrılısı olarak İstanbul'dan gelmiş bir Türk gazetecisi olduğumu söyledi bir solukta öfkeli öfkeli.

Ve birden nasıl oldu?.. Olanaksız, asla unutamam o anı...

Sanki, tarihin önüne çıkmanın kutsal heyecanıyla poturlarını, postallarını bu gıcır binanın girişinde bırakmış, yabanlık giysileri içinde köylüler, kadınlar, erkekler, delikanlılar, İstanbul'dan gelmiş bir Türk olduğumu duyar duymaz hep birden dönüverdiler bizden yana. Gözleri dehşet içindeydi. Kalakaldılar öyle. Bir an korkunç bir sessizlik oldu. Kimse soluk bile almıyordu sanki. Çıt çıkmıyordu salonda. Herşey durmuştu. Korkunç bir sessizlik... Bir boşluk... Bir hiçlik... Hani... *"Yağsın nesi varsa kâinatın/Lakin şu derin sükût dinsin!"* der ya bizim Abdülhak Hamit *Makber*'de... Öyle...

Donmuş kalmışım orta yerde... Korku tülü elime ayağıma dolanıvermiş, tepeden tırnağa bütün benliğimi kundaklamış. Olanaksız, istesem de bir şey yapamıyordum. Ve soğuk bir ürperti gidip gidip geliyordu onlarla benim aramda. Öte yandan

da, askerler sanki akın akın hücum ediyorlardı içeriye Panorama'dan... Yüz yıl önceki savaş yeniden patladı patlayacakmış gibi... Yüz yıllık bir kin...

Onlar da beni, Panorama'dan içeriye önlerine ansızın düşüvermiş bir Osmanlı yeniçerisi, Osman Paşa'nın bir çerisi gibi mi görüyorlardı ne?

Can derdine düşmüş çaresizliğin kurnazlığı, meğer gelip beni de bulmuş hemen, ben kendimden geçmiş, korku tülüyle cebelleşirken... Farkına bile varmadan, gözlerinin içine yalvarır yalvarır bakarak yılışmış kalmışım. Kurnazlığın o aşağılık dürtüsüyle onlara cana yakın, şirin gözükmeye çalışırmışım. Kendimi beğendirmeye çalışırmışım. Beğenirlerse, beni şirin bulurlarsa, belki acırlar da bağışlarlar... Hıh... Kim bilir gözlerimde nasıl bir gizli yalvarma... Yüzümde nasıl iğreti bir gülümseme... Anımsamak bile istemiyorum o kini, anlıyor musunuz, anımsamak bile istemiyorum o anı!..

"Afedersiniz" dedim Tamada'dan yana bakarak. "Lafı uzattım galiba. Ama söyledim ya, yaşamımda ilk kez, Bulgarların *bağımsızlık savaşı,* bizimse *soykırım savaşı* dediğimiz 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının, veya *93 Harbi*'nin yüzüncü yıl dönümü törenlerinde, 1978 yılında karşılaşmıştım bu durumla. Fakat, galiba korkudan, özür dilemeyi akıl edememişim. Ayrıca, o yıllarda henüz daha özür dileyecek denli bir gönül yüceliğine, zenginliğine de erişmemiş olabilirim ya... Neyse. Lakin, şunu da yinelemeliyim ki, o Bulgar köylülerinin karşısında yaşadığım dehşeti de, bir daha hiç yaşamadım."

III

Tamada sözümü kesti birden. Elinde kadehi, ayağa kalktı.

"Ama... Siz zaten, daha Sofya'ya ayak basar basmaz Bulgarlardan özür dilemişsiniz..." dedi gülerek.

"Özür mü dilemişim? Ne zaman? Kimden?"

"Siz anlattınız ya... Vasil Levski'nin anıtının önünde özür dilemişsiniz ondan. 'Darağacına adam çeken ellerin resmini yapabilir misin Abidin?' diye dizeler döktürmüşsünüz ya içinizden... Yeter."

"Doğru... Haklısınız. Vasil Levski'den özür dilemişim..." dedim suçlu, buruk, gıcıklı bir sesle, sanki nice önce yapılması gereken bir işi savsaklarken suçüstü yakalanmış gibi. Ama hemen toparlandım. "Lütfen tanığım olun! Vasil Levski'den özür diliyorum bütün dünyanın önünde!" dedim bağıra bağıra.

"Öyleyse... dedi Tamada. Kadehlerimizi Vasil Levski'nin onuruna kaldıralım. Öneriyorum. Dünyadaki bütün özgürlük savaşçılarının onuruna içelim."

O zaman farkına vardım. Meğer, dolu kadehimi, bütün konuşma boyunca öyle, elimde tutmuşum.

"Bütün özgürlük savaşçılarının şerefine!.."

"Şerefe!.."

Tamadalar, elde kadeh, ayağa kalkınca, herkesin kadehini kapıp ayağa kalkması da mı Gürcü usulü içmenin geleneklerindendi? Yoksa özgürlük savaşçılarının onuruna içileceği için mi herkes saygısından ayağa kalkmıştı? Ayakta dikilmişti kadehler başlara ve herkes yeniden yerine oturmuştu. Tamada da oturmuştu. Yalnız ben ayaktaydım ve konuşmamı bıraktığım yerden sürdürmeye tam başlıyordum ki... Tamada, sanki unuttuğu bir şeyi şimdi anımsamış gibi, telaşla yeniden fırladı ayağa.

"Haaa, dedi... Az kalsın unutuyordum. Türk dostumuza bir geleneğimizi bir kez daha anımsatmak zorundayım. Gürcü geleneklerinde, kadeh elde öyle uzun uzun konuşmak yoktur. Uzun uzun konuşmaya lafımız yoktur da, kadeh elde uzun uzun beklemeye lafımız vardır. Konuşmacının, sık sık onuruna kadeh kaldırılacak kişilerden, olaylardan söz etmesi gerektir. Yoksa, masanın tamadası olarak duruma el koymak ve Türk dostumuzun konuşmasını kesmek zorunda kalacağım. Anlaşıldı mı?"

"Anlaşıldı efendim..." demişim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

"Öyleyse buyurun, devam edin efendim!" dedi tamada.

"Beni, tıpkı Bulgaristan'daki gibi böyle yürekten sarsan, şaşırtan ikinci olaya da Suriye'de tanık olmuştum, dedim. Şimdi, hangi yıldaydı, tam çıkaramayacağım, yılını anımsayamıyacağım ama, galiba o da yetmişli yıllardaydı..."

Anımsadığım... Üç arkadaş, bir araştırma şirketi adına, Suriye'nin sosyal, ekonomik ve politik ve politik durumuyla ilgili bir rapor hazırlamak için 5 günlüğüne Şam'a gitmiştik.

Doğrusu, gitmeden önce biraz ansiklopedi karıştırmadım, bulabildiğim Nasır'la ilgili, Filistin sorunuyla ilgili, Baas partisi, Arap sosyalizmiyle filan ilgili birkaç da kitap karıştırmadım değil. Fakat Suriye hakkında ciddi bir şey öğrenememiştim. Bu durumda da işi çaresiz, olsa olsa yönetimine vurup, biraz Çukurovalı, Adanalı (yani Suriye'ye güya yakın) oluşuma, biraz din kardeşi oluşumuza, biraz da yüzyıllar boyu aynı imparatorluğun sınırları içinde, aynı devletin tebası olarak yaşamışlığımıza dayanarak Suriye hakkında bir takım varsayımlar, imgeler oluşturmaya kalkışmıştım. O yıllarda Suriye, İsrail ile de sıcak savaş halindeydi, basından biliyorduk. Golan tepelerindeki savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu, yani. Bu nedenle de, bütün Suriye'nin *savaş hali*'nde yaşadığını sanıyorduk. Çünkü, daha dün denilebilecek kadar yakın geçmişte, biz de aynı koşullarda yaşamıştık. 1974 Temmuzunda, Kıbrıs çıkartması nedeniyle olası bir hava akınına karşı, tıpkı İkinci Dünya Savaşı yılların-

daki gibi bütün ışıkları maskelenmiş karanlık geceler geçirmiştik İstanbul'da. Öyleyse... Suriye de nasıldı kim bilir şimdi?..

Güneşin batmasıyla birlikte başlayan sokağa çıkma yasakları... Sokaklarda, evlerde karartmalar... Yollara her beş on adımda bir barikatlar kurulmuş... Resmi dairelerin önlerinde boy boy kum torbaları yığılı... Askeri araç konvoyları bir aşağı bir yukarı tur atıp duruyor sokaklarda sabahtan akşama. İnzibatlar adım başında kimlik kontrolü yapıyorlar. Arada bir sirenler çalıyor, can havliyle sığınaklara koşuşuyor millet... Her yerde bir telaş, bir korku, bir panik... Fırınların önü ana baba günü... Her şey yeraltına inmiş, karaborsa... Ne arasanız, yok...

Öte yandan... Zaten yüzyıllardır kardeştik Araplarla... Önce din kardeşiydik... Müslümanlığa geçtiğimiz günden beri hep omuz omuza olmuştuk onlarla. Haçlı ordularına karşı birlikte direnmiştik, birlikte şehit düşmüştük. Hilafeti, halifeyi, kutsal toprakları hep birlikte savunmuştuk. Az şey miydi bunlar?.. Kurduğumuz imparatorluğun resmi dilini bile Arapçalaştırmıştık bu uğurda... Nasıl unuturum... Karımın büyük anneannesi "Madem Hazreti Muhammed Arap, öyleyse ben de Arabım" diye diye ölmüştü, tipik bir Laz olduğu halde. Evet... 1950'li yıllarda biz de bir takım hatalar yapmadık değil Arap kardeşlerimizle ilgili dış politikamızda. Özellikle Cezayir Kurtuluş Savaşı sırasındaki, Irak devrimi sırasındaki aşırı Amerikancı tutumumuz, doğrudur, bu tarihi kardeşliğimize çirkin gölgeler düşürmüştü. Ama şunu da unutmamalıydık ki, Arap kardeşlerimiz de, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz casusu Lawrence'in oyununa gelip, bizleri arkadan hançerlemişti. Öyleyse, yüzlerce yıllık beraberliğimizin, kardeşliğimizin içinde küçücük bir nokta bile sayılmayacak böylesi hataları fazla da abartmamalıydık. Üstelik, son yıllarda bu hatamızı da düzeltmeye başlamıştık biz. Örneğin, Filistin halkının haklı savaşını bütün varlığımızla destekliyorduk. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ankara'da da temsilciliği nicedir açılmıştı. Yani Araplarla ilgili dış politikamızda son yıllarda oldukça olumlu gelişmeler vardı. İsrail ile ilişkilerimizi de askıya almıştık bu uğurda. Öyleyse... Arap kardeşlerimiz de, yeryüzündeki gerçek dostlarının, tek dostlarının Türk kardeşleri olduğunun bilincine mutlaka varmışlardı artık. Aramızı açmak için İngilizlerin, Fransızların oynadıkları alicengiz oyunlarının da artık farkına varmış olmalıydılar.

Kısacası, Suriye'yi düşündükçe, orada hem bildiğimiz biçimde ciddi bir *savaş hali* ile karşılaşacağımızı, hem de bütün Suriyelilerin, tıpkı Pakistanlıların bizler için düşündükleri gibi, vaaay Türk kardeşlerimiz gelmiş diye çığlık çığlığa boynumuza sarılacaklarını, bizleri şapur şupur öpeceklerini sanıyordum.

Ama, gerçek daha Havaalanında, uçaktan iner inmez öyle bir çarptı ki yüzümün ortasına... Sarsılmadım desem, yalan...

Çünkü ben, İstanbul'da uçağa Şam'a gidiyorum diye binmiştim. Demek bilete de bakmamışım şöyle bir alıcı gözle. Veya, bilet yol boyunca hep o şirket yetkilisinde mi kalmıştı ne? Uçaktan bir indik, Havaalanındaki binanın yüzünde kocaman, Latin abecesiyle, *"Damascus"* yazıyor. Uçak Damascus diye bir yere inmiş... Inanın, o ana dek Şam'ın uluslararası trafikte *Damascus"* olduğunu bilmiyordum.

İşin daha da ilginci, kendileri de (yani Suriyeliler, Araplar da) *Şam* demiyorlardı oraya, *Damask* diyorlardı. (Veya *Dimaşk* diyorlardı.) Anca birkaç yaşlı kişi anımsayabildi *Şam* sözcüğünü. Onlar da *Şem* diyorlardı, bizim bunca yıllık *Şam*'ımıza. Gerçekten şaştım kaldım. Niçin biz Şam demişiz, nereden gelmiş? Deyimlerimize bile Şam diye girmişti oysa. Örneğin, *Ne Arabın yüzü, ne Şam'ın şekeri"* diyorduk. Çocuklarına sözünü geçiremeyen babalara, *"Şam babası gibi..."* diye çıkışıyorduk. Mutfağımızda *Şambaba* tatlısı vardı. Gaziantep yörelerinde yetişen fıstığa bile antepfıstığı değil, yıllarca *Şamfıstığı* demiştik.

Şaşırmamak, gerçekten olanaklı mı? Burnumuzun dibindeki Suriye'nin başkentinin uluslararası adının Damascus olduğundan bile haberi yoktu çoğumuzun. Üstelik çoğumuz da, kendini hâlâ halife torunu sanıp, sadece günde beş vakit namaz niyazla koca Arap dünyasını kolayca *şark kündesi*'ne getirebileceğine de inanmaktaydı. Ne acı... Oysa, yüzyıllar boyu Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde birlikte yaşamışız.

Suriye hakkında bilmediğim sadece Şam'ın adı olsa... Beni şaşırtan, sadece Şam'ın adı olsa... Haydi gene neyse... Gelmeden önce sandığım gibi, görünürde öyle bir *savaş hali* filan da yoktu. Fakat İsrail ile de gerçekten savaş halindeydiler. Kendileri de, Golan tepelerini İsrail'in elinden geri alıncaya dek savaşacaklarını söylüyorlardı kabara kabara. Sokaklarda da arada bir bomba çukurlarına rastlıyordunuz. İsrail uçaklarının bomba-

layıp yıktığı binalar hâlâ öyle duruyordu. Kendileri de sık sık, *"Son savaşta şuraya da bir bomba düşmüştü. Şu binalar İsrail hava akını sırasında yıkılmıştı. Bilmem hangi hava akınında bilmem şu kadar insan ölmüştü."* gibisinden olaylar anlatıyorlardı, bizleri kentte dolaştırırken. Ancak, sandığımız gibi de bir telaş, bir panik, bir savaş korkusu filan da yoktu ortalıkta. Ne resmi binaların önlerine kum torbaları yığmışlardı, ne barikatlar vardı yollarda, ne caddeler askeri konvoylardan geçilmiyordu ve ne de inzibatlar sizi sık sık çevirip kimlik kontrolü yapıyordu. Kısacası, savaşı mavaşı iplediği yoktu galiba Suriyelinin. Veya savaş da öylesine doğallaşmıştı ki onlar için, günlük yaşamlarının bir parçasıydı sanki. Çarşılar ışıl ışıldı. Her yer açıktı. Kahveler insan almıyordu. Sinemalar dolup dolup boşalıyordu. Afişlerinden anladığımız kadarıyla da, çoğu seks filmi oynatıyordu galiba. Gece kulüpleri de sabahlara dek açıktı. Golan tepelerinin eteklerinde bile, El Khadra'da gece kulüpleri, gazinolar vardı.

Fakat öte yandan da, kentte her şeyin bunca sakin, doğal olmasına karşın, Şam sokakları da askerden geçilmiyordu. Sokakta dolaşan kadın erkek, her iki kişiden biri nerdeyse, asker giysiliydi. Genç, ihtiyar, kadın, erkek... Asker giysili küme küme genç kızlar görüyordunuz yollarda. Öyle ki, asker giysili dilenciye bile rastlanıyordu. Gerçekten asker miydi bütün bunlar? Ama günün her saatinde sokaklarda bunca asker olsun... İnanılması güç. Yoksa, devlet, her isteyene bedava asker giysisi mi veriyordu acaba? Bu nedenle de fakir fukara, bu bedava giysilerle mi dolanıyordu gün boyu sokaklarda? Günlük işlerini bile asker giysileriyle yapıyorlardı?..

Beni şaşırtan bir başka şey de, Suriye'de o yıllardaki yönetimin, iktidarın yapısıydı. Suriye Tanıtma Bakanlığınca hazırlatılıp satışa sunulan, kaldığımız otelin holünde satın aldığım bir tanıtma kitapçığından öğrenmiştim. Beş partinin koalisyonundan oluşan 17 kişilik *"Suriye İhtilal Konseyi"* yönetiyordu ülkeyi. Baas Partisi, 9 kişiyle temsil ediliyordu Konseyde, geri kalan 8 üyelik de 4 partiye ikişer ikişer dağıtılmıştı. Bu 4 partinin üçü sosyalist, biri de Suriye Komünist Partisi'ydi. Yani, komünistler Suriye'de resmen iktidardalardı.

Gene, Batılı ajansların haberlerinden bildiğimiz kadarıyla, bu yönetim, Hafız Esad yönetimi, Sovyetler Birliği ile de çok yönlü ilişkiler içindeydi. Onlardan silah alıyorlardı. Ekonomik

ilişkileri sıkıydı. Politik işbirlikleri vardı. Bu konuda öyle şeyler işitmiştik ki daha gelmeden önce... "Suriye'de artık sokak adları bile iki dilde yazılıyormuş. Biri Arapça, kendi abeceleriyle, ötekisi Rusça, Kiril abecesiyle..." diyorlardı, gır gır geçerek.

Bunları, kendisiyle görüşme olanağı bulabildiğimiz bir bürokrata soracak oldum... Vay sen misin?.. "Suriye'de şu an Komünistler de koalisyondaymış ha?" diyecek oldum... Kıyamet koptu. Öfkeyle tersledi beni. "Bu saçmalıkları da kimden işitiyorsunuz?" dedi. "Nerden çıkarıyorsunuz böyle şeyleri?" dedi sinirli sinirli. "Yok öyle şey!" dedi. Bütün bunları, kendilerinin Tanıtma Bakanlıklarının hazırlattığı, kaldığımız otelin holünde de parayla satılan, İngilizce bir tanıtma kitabında okuduğumu söylemeye çalıştım... Kuşkulu kuşkulu baktı gözlerime. "Bu tür konuları benimle konuşamazsınız!" dedi sonra da, kestirip attı.

Tanıtma kitaplarında yazılanlarla gerçek, bir kez daha çatışmıştı (çakışmamıştı) galiba...

Fakat ne var ki, "Komünisti filan da nerden çıkardın?" diyerek beni tersleyen o Suriyeli bürokrat da haklıydı doğrusu. Çünkü, kendi hazırladığı resmi tanıtma kitapçıklarında kendini sosyalist tanıtan, hatta Komünist Partisi'nin bile iktidarda, koalisyonda olduğunu yazan, Batılı kaynaklarca da bütün dünyaya, Sovyetler Birliğinin en sadık bağlaşıklarından biri olarak tanıtılan ülkenin başkentinde nerdeyse bir hafta kalmamıza karşın, kızıl bayraklı bir toplantı, orak çekiçli bir miting filan görmemiz şöyle dursun, bir tek Rus teknisyenine bile rastlamamıştık. Şam'ın ortasındaki Sovyetler Birliği Kültür Merkezi de, tıpkı o yıllarda bizdeki Amerikan Haberler Merkezi gibi, kapılarını, pencerelerini çelik saçlarla kaplatmış, barikat üstüne barikat kurdurarak, kendini bir kaleye döndürmüştü hilafsız.

Ama öte yandan, kentte de İngiliz, Fransız, Alman, İspanyol, vb., ama özellikle de Japon ve İtalyan tüccarlarından geçilmiyordu. Otel asansörlerinde bile bu tüccarlar Suriyelilere bir şeyler sokuşturmaya çalışıyorlardı. Gerçekten de, bütün vitrinler dünyanın dört bir köşesinden gelmiş mallarla doluydu. İspanyol bilmem nesinden, Hong Kong saatine, Japon radyosundan İngiliz sicimine, Afrika muzundan İtalyan giysisine, ne ararsanız vardı. Çinliler de, binlerce onbinlerce Mao'nun *Kızıl Kitap*'ından kakışlamışlardı. Yollar işportadan geçilmiyordu. Jiletler, kremler, şampuanlar... Sütlüsünü mü istersiniz, ballısını, çileklisini mi? Ne tür isterseniz. Şam'da deniz yoktu ama, Po-

lonyalılar da deniz yatağı satmışlardı demek. Vitrinlerinde açık açık sergileyerek silah, tabanca, hatta el bombası satan dükkanlar bile vardı. Oysa gördüğümüz kadar, ne bir sanayii vardı Suriye'nin, ne de verimli toprakları. Peki, bu zenginlik nereden geliyordu gerçekten?

Günlerce biz de kendi kendimize bu soruyu sorduk durduk. Sonunda şuna karar verdik ki, Suriye de, tıpkı bizim gibi, bizim Nato içindeki durumumuz gibi, bütün Arap ülkelerinin ortak asker deposu... Bütün Arap ülkeleri adına, İsrail belasına karşı asker besliyor. Bunun için de, petrol zengini Arap ülkeleri gelirlerinin bir bölümünü el altından Suriye'ye veriyor. Bu zenginliğin başka türlü açıklanabilmesi, yoksa olanaksız. Olsa olsa, mutlaka böyle...

Hep kestirimleme... Hep yorum... Hep *"olsa olsa"* yöntemi... Çünkü öylesine bilgisizdik ki Suriye hakkında... Hayır hayır... Olanaksız... Osmanlı İmparatorluğunun sömürgesiymiş bu topraklar denilemez. Osmanlı, bütün tarihi boyunca, Suriye'yi, Irak'ı, Lübnan'ı, Filistin'i, Mekke'yi, Medine'yi, Yemen'i filan imparatorluğun sömürgeleri diye, bir an için dahi aklından bile geçirmiş olamaz. Sömürgeci bir devlet, sömürgeleri hakkında bunca bilisiz olabilir mi Allah aşkına?

Falih Rıfkı Atay, bu gerçeği *"Zeytindağı"* adlı anı ve izlenimler kitabında öyle güzel vurgular ki... *"Kamame kilisesinin Hıristiyan milletler arasında bölünmüş olduğunu bilirsiniz. İçerinin her parçası bir başka cemaatindir. Bu cemaatler yalnız anahtarı pay edememişlerdir. Anahtar bir hocada durur. Bütün bu kıtalarda biz meğer işte bu hocanın görevini yapıyormuşuz. Ticaret, kültür, çiftlik, endüstri, binalar, her şey Arapların veya başka ulusların... Yalnız jandarma bizim... Aslında jandarma da değil, jandarma kılığı..."*

Atay'a göre, Halep'ten aşağıya geçmeyen tek şey Osmanlının buyruğu değildir yalnızca. Bu yarımadada kesinlikle Türkçe de geçmemektedir, Türklük de geçmemektedir. *Zeytindağı*'nda, *"Buralarda Türkleşmiş hiçbir Arap görmemem bir yana, Araplaşmamış Türk'e de* – hâlâ Türk kalabilmiş Türk'e de– *çok az rastgeldim."* diye yazar. Osmanlı bürokrasisi de, zaten ya *tam Arap*'lardan, ya da *yarım Arap*'lardan oluşmuştur. Halep'teki, Şam'daki eski Türk aileleri bile zamanla Arap olduklarını söylemeye başlamışlardır. Çünkü Osmanlı topraklarında Türk olmanın hiç bir ayrıcalığı yoktur, tam karşıtı Türk olmayan müs-

lümanlar daha ayrıcalıklıdırlar. Bu nedenle... *"Suriye, Filistin ve Hicaz'da; "Türk müsün?" sorusunun yanıtı, kesinlikle, hemen, "Estağfurullah!" tır."*

II

"Sayın *tamada,* ne zamandı, şimdi tam çıkaramayacağım..." diye yineleyerek şöyle bir soluklandıktan sonra sürdürdüm konuşmamı. "Üç arkadaş, birlikte, bir iş için Suriye'ye, Şam'a gitmiştik. Pardon, yani Damascus'a. Ama inanır mısınız, meğer hiçbir bilgimiz yokmuş Suriye hakkında. Hatta Araplar hakkında. Güya bunca da yakın komşuyuz. Üstelik bilmem kaç yüzyıl aynı imparatorluğun sınırları içinde birlikte yaşamışız. Din kardeşiyiz sonra. Ama haberimiz bile yokmuş meğer birbirimizden nicedir. İnanmazsınız... Giderken, oraya vardığımızda bütün Suriyelilerin boynumuza sarılıp, bizleri şapur şupur öpeceklerinden, Türk kardeşlerimiz gelmiş diye çığlıklar atacaklarından, lülülü çekeceklerinden en küçük kuşkumuz yoktu oysa. Doğrusu havaalanında kimsenin bize yüz vermemesini, biraz yetmişiki uluslu havaalanı karışıklığına, biraz da görevlilerin yorgunluklarına yormamış da değildim hani. Lakin kentte de kimse fazla umursamadı, bir Türküz deyince öyle özel bir ilgi filan göstermedi. Bizi en çok şaşırtan noktalardan biri de dil konusunda oldu. Özellikle de Şam'da, pardon Damascus'da, Türkçe bilen çok kişiyle karşılaşacağımızı sanıyorduk çünkü. Türkçe bilmeyenle de, Osmanlıcamızın yeteceğini düşünüyorduk anlaşabilmemiz için. Hıh... Ne gezer... İnanır mısınız, onca günde, oteldeki Türk asıllı garsonla, bir dükkanda rastladığımız Türkiye'den gelmiş bir Ermeniyi saymazsak, Türkçe bilen birini görmedik. Osmanlıcadan da haberleri filan yokmuş. Daha doğrusu, Osmanlıcanın içindeki Arapça sandığımız sözcükleri de anlamıyorlardı. Ya Arapça değişmişti bunca zaman içinde, ya da Arapça sandığımız sözcükleri demek Osmanlı uydurmuştu. O yüzden mi kim bilir?.. Hani, *Arapça değil mi, uydur uydur söyle,* derler ya...

"Size bütün açıkyürekliliğimle söyleyeyim ki, buna bozulmadım da diyemem, başlangıçta. Onca süre kardeş olmuşuz, omuz omuza Kâbe'yi savunmuşuz, dilimizi anlaşacak kadar bile olsun öğrenmemişler. Hani, ilk günler, bu gerçeği farkettikçe, içimden Arap kardeşlerime kırılmıyor, hatta aklım sıra gü-

ya iğneli iğneli birtakım ince serzenişlerde bulunmuyor da değildim doğrusu... Lakin, aradan bir iki gün geçince, nedense daha da karışmaya başladı kafam. Yoksa... Ben mi fazla işkilli oldum? Ya da... Gerçekten, Türk olduğumuzu duyunca bazılarının yüzleri mi hemen bulutlanıyordu ne? Ama gene de, iyiye yormayı yeğliyordum nedense. Bütün bunları, şu son çeyrek yüzyıl içindeki hatalarımıza, kırgınlıklarımıza bağlamaya çalışıyordum. Ama Vehbi'nin kerrakesi öyle miymiş ya? Nasıl unuturum... Artık işimiz bitmiş, ertesi sabah şafakla birlikte Türkiye'ye uçacaktık. Yani oradaki son günümüzdü. Konukçumuz bize kenti tanıtıyordu. Kentin merkezinde dolaşıyorduk. Gene dört bir yanı çepeçevre dev Hafız Esad posterleriyle donatılmış bir büyük alana geldik. Adı Merce miydi, neydi, şimdi anımsamıyorum. Alandaki büyük bir fotoğraf panosu dikkatimizi çekmişti. Büyük dedimse, öyle olağanüstü bir şey değil, iki metre kadar yüksekliği, üç dört metre kadar da uzunluğu olan bildiğimiz basit bir fotoğraf panosu. İlgimizi çeken, kendisi değil de, nedeni, anlamıydı yani. Yanına vardık. İki yüzüne de fotoğraflar asılmıştı. Meğer Suriye'de de, tıpkı Sosyalist ülkelerdeki gibi, başarılı işçiler "Emek Kahramanı" ilan edilirmiş ve bir karışa iki karış boyunda fotoğrafları kentin alanlarındaki bu panolara asılırmış. Kimi madenci miğferli, kimi başı açık, kimi agelli kefiyeli esmer insan resimleri. Gerçekten ilginçti. Çünkü gördüğüm kadarıyla, Suriye'deki, Sosyalist ülkelerdekine benzer tek uygulamaydı, bu. Hıh, dedim içimden, tam kel başa şimşir tarak... Daha sanayi yok, ama emek kahramanı seçilmiş işçi var... Burnumdan tısladım bir ve döndüm geriye, alanın ortasına doğru yürüdüm, konukçum burnumdan tısladığımın, homurdandığımın farkına varmasın diye. Alanın tam ortasında da, oldukça büyük bir dikilitaş anıt vardı. Ona doğru yaklaştım, süzmeye koyuldum. Biraz da ilk kez görüyor olmanın fazla da üstelemeyen hoşgörüsüyle olmalı, anıtı bir Roma kalıntısı sanmıştım galiba ve işte o Roma kalıntısı sanmanın rahatlığıyla da ardımdan gelen konukçuma döndüm, bu anıtı sordum.

"– Ne atını bu? dedim.

"Ama keşke demez olaydım.

"Galiba konukçum da, sorumu yanıtlayıp yanıtlamamakta bir an bocaladı.

"– Bu anıtı mı soruyorsunuz? dedi, biraz gıcıklı, ama öfkeli, kesin bir sesle. O anıt, ünlü Cemal Paşa'nızın anısına dikildi bu-

raya, diye ekledi sonra da nefretle. Cemal Paşa, 1918'de burada tam 40 Arap milliyetçisini ipe çektirmişti. Onun anısına...

"Sözü biter bitmez de kasılmış kalmıştı konukçum. Ben de nasıl oldum. Anlatamam. Biraz kendime gelince, hemen saygı duruşuna geçmişim anıtın önünde, nice sonra farkına vardım ve hemen başımı eğdim. Sonra da, içimden özür diledim bütün o Arap yurtseverlerinden, halkım adına. Bütün Suriyelilerden özür diledim."

Konuşmam bittikten sonra da, ayakta dikili kaldım, konukçumun son sözlerimi de öteki dillere aktarması tamamlanıncaya dek.

Garip bir şey oldu. Konukçumun sözlerimi aktarması biter bitmez, masadakilerin hepsi, sanki beni alkışlarlarmış gibi, önceden sözleşmişlercesine, birden, kadehlerini kapıp ayağa fırlamışlardı.

Sol elimle "bir dakika lütfen..." dermiş gibi içmelerini engelledim onların. Gözlerinin içine bir an mutlu mutlu gülümsedim.

"Bağışlayınız beni, dedim sonra. Ardından da tamadaya döndüm. Sayın tamada, dedim. Damascus'ta, yanımdaki Arap konukçumdan bile gizleyerek, içimden özür dilemiştim Cemal Paşa'nın ipe çektirdiği o kahramanlardan. Şimdi sizin önünüzde yüksek sesle bir kez daha halkım adına özür diliyorum o Arap ulusçularından!"

Bir an için sustum ve tamadanın biraz önceki uyarısını unutmadığımı göstermek için, kadehimi inadına oha doğru uzatarak kaldırdım.

"Lütfen!.. Şimdi de onlar için kadehlerimizi kaldıralım!.. Yaşasın bütün yurtseverler!.. Yurtseverlerin şerefine!.." dedim.

"Bütün yurtseverlerin şerefineeee!.." dedik hep birlikte.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Herkes yerine oturmuştu. Yeniden doldurulmuştu kadehler. Gene kadehim elimde...

"Biliyor musunuz? dedim. Tıpkı Kafkaslardaki gibi, yani buradaki gibi, geçen yıl bir de Kuzey Kore'de böylesi bir hesaplaşmanın içine düşmüştüm, daha adım atar atmaz. Oysa Kuzey Kore'ye bir gezi çağrısı aldığımda, bu davetin beni yakın geçmişimle bu denli sert bir hesaplaşma içine iteceğini, inanın, aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin, Kuzey Kore'nin başkenti Pyongyang'da yapılacak bir edebiyat sempozyumuna çağrılmıştım ve salt, insanın bir daha kolay kolay rastgelemiyeceği böylesine ilginç bir gezi fırsatı yakalamanın çekiciliğiyle önünü ardını fazla da düşünmeden, hemen kabul edivermiştim bu daveti. Ama... Ama... Meğer yaşamımızdaki Kore'yi ne de kolay unutuvermişim ya..."

Özellikle benim kuşağım, Kore'yi nasıl unutabilirmiş Allah aşkına?.. O ünlü Kore savaşlarını nasıl unutabilir benim kuşağım?..

Ama unutmuş gitmişiz işte..

Şimdi, Kore denilince, hemen hepimizin aklına, sadece, çoook uzaklarımızda, kuzeyi kapalı kutu, güneyiyse alabildiğine müstehcen, iki garip Uzakdoğu ülkesi geliyor galiba...

Ne acı... Yazık... Daha dün diyebileceğimiz yakın geçmişimizi bile genç kuşaklarımıza aktaramamışız demek. Oysa, yaşı bugün 50 dolayında olanlar iyi anımsayacaklardır; 1950-53 yılları

arasındaki o ünlü Kore sıcak savaşı, sözcüğün tam anlamıyla bütün Türkiye'yi kasıp kavurmuştu gerçekten.

II

14 Mayıs 1950 seçimlerinde, Türkiye'de ilk kez bir başka parti, DP (Demokrat Parti), seçimleri kazanarak 27 yıllık CHP tek parti diktasına son vermiş ve iktidara gelmişti. Ama ne var ki, seçim kampanyası süresince alanlarda *"Demokrasi", "Özgürlük", "İnsan Hakları"* vb, gibi savsözlerle, vaatlerle bütün ülkenin altını üstüne getiren, umut fırtınaları estiren ve bu yüzden de seçimleri büyük bir farkla kazanan DP, daha iktidarının ayı dolmuş dolmamışken, birden Amerikanın çağrısına uyup, ülkeyi anlamsız bir savaşın içine sürüklemişti. Üstelik, bu savaş kararını Meclisten de geçirmemişlerdi Anayasayı çiğneyerek. DP Hükümetinin bu kararına göre, Türkiye, Kore Savaşı'na tam teçhizatlı bir tugay gönderecekti. Ana muhalefet lideri İnönü, bu savaş kararının Meclisten geçirilmesinin bir Anayasa buyruğu olduğunu anımsatınca da, çoğunluğu büyük toprak ağalarından oluşan iktidarın sözcüleri, bu kez işi daha da bayağılaştırmışlar ve İnönü'ye sataşarak ilkel savaş kışkırtıcılığı yapmışlardı. *"İnönü, bizi İkinci Dünya Savaşı'na sokmayarak, bu ulusa kötülük etmiştir. Ulusumuzun o ünlü savaşçılık yeteneğinin körelmesine neden olmuştur. / Otuz yıldır savaşmıyoruz. Artık savaşmalıyız. / Savaş erkeğin simgesidir. / Silah Türkün süsüdür. Türke savaşmak yakışır!"* cinsinden, gerçekten kolay kolay inanılamayacak yavelerle ortalığı birbirine katmışlar ve daha ayaklarının tozuyla, ülkenin üstünde yeni bir terör estirmişlerdi. Savaşa karşı örgütleri hemen kapatmışlar, yöneticilerini topluca tutuklamışlardı. Ana muhalefet lideri İnönü'yü bile *"vatan haini"* ilan etmişlerdi. Ve iktidarlarının daha beşinci ayında da, gerçekten, hepsi babayiğit seçme erlerden oluşmuş tam teçhizatlı bir savaş tugayı İskenderun'dan gemilerle yola çıkmıştı. 17 Ekim 1950'de Kore'ye ayak basar basmaz da, Amerikalı generallerce derhal ateş hattına sürülmüştü, Yeni Zelandalılar, Filipinliler, Taylandlılarla birlikte. Galiba, Amerikanın çağrısına yanıt verip, bir an önce savaşa katılma konusunda üçüncü (veya dör-

düncü) olmuştuk ve bununla da uzun süre övünmüştük aklımız sıra. Üstelik, Amerika ve Güney Korelilerden sonra en büyük birlik gönderen ülkelerden de biriydik.

Tugayımız, tam 5.000 (beş bin) kişilik, tam teşkilatlı, teçhizatlı ve hatta takviyeli bir savaş tugayıydı. Hepsi de iyi eğitim görmüş, gönüllü, seçme erlerden oluşuyordu. Amerikalılarla yaptığımız anlaşmaya göre de, artık her nedense, *birlik standarttı.* Yani, savaş sırasındaki olası eksilmeler, sürekli olarak derhal giderilecek ve birlik mevcudu hep beş bin kişi olacaktı.

Askerlerimiz daha Kore'ye ayak basar basmaz hemen Pusan'daki, Suvan'daki, Kumhwa'daki, Elco'daki, bütün şiddetiyle sürmekte olan cehennemin içine cepheye gönderildiği için de, ilk günden kayıplar vermeğe başlamıştık. Ünlü Kunuri savaşında, bir gecede tam 352 kişi ağır yaralanmış ve 78 kişi şehit düşmüştü. Artık Kore yaralılarından geçilmiyordu ülke. Hemen her ilde şehit törenleri düzenleniyordu. Ve biz durmadan asker gönderiyorduk, tugayımızın sayısını hep beş bin tutabilmek için.

Oysa öte yandan, ne halkımız bilincindeydi bütün bu olup bitenlerin, ne şehitlerimiz, yaralılarımız, yiten askerlerimiz... Ülke, çılgın bir rüzgarın önüne düşmüş güz yaprağı gibi savrulup duruyordu. Binlerce kilometre ötede ne işimiz vardı? Niçin savaşıyorduk? Niçin şehit düşüyorduk? Niçin yaralanıp sakat kalıyorduk? Soramıyordu bile kimse. Yöneticilerimizse, habire savaş çığırtkanlığı yapıyordu. Basınımız da, gene iyi bir sınav verememiş, zorba DP iktidarının aba altından gösterdiği sopadan tez yılmıştı. Var gücüyle bu çığırtkanlığa katılıyordu. Artık Mehmetçiğin kahramanlık öykülerinden geçilmez olmuştu gazeteler. Nasıl kahramanca öldüğümüzü anlatan öyküler, romanlar, çizgi romanlar yayımlıyorlardı. Yeşilçam, üstelik o komik olanaklarıyla, Kore'deki kahramanlıklarımızı güya anlatan savaş filmleri çekiyordu ardı ardına. Bütün iletişim araçları davul zurnayı kapmış, savaş tamtamları çalıyordu.

Ama, bir yandan da, mahallelerimiz, sokaklarımız, kör, topal, sakat, göğsü *"silver star"*lı (madalyalı) Kore gazileriyle doluyordu her gün biraz daha.

İyi anımsarım. O yıllarda her gün öğle haberlerinden sonra uzun uzun Kore mektupları okunurdu radyoda. Hem Kore'ye seslenen, hem de Kore'den seslenen... Nicedir oğlundan bir ha-

ber alamamış, yüreği ikircikli ana babaların, korkulu, ürkek, dua biçemli yürek paralayıcı mektupları okunurdu... O yılların, Anadolu için bile bol parazitli uzun dalga Ankara radyosu Kore'den de dinlenilebiliyor olsun, hiç sanmam. Demek, belki oğlumuzu tanıyordur da, ondan bir haber alabiliriz umuduyla, Türkiye'ye geri dönebilmiş şanslı o Kore sakatlarına seslenen... Nicedir ana babasından bir haber alamamış, Kore'de cephe cephe dolaşan Memetlerin çığlık mektupları. Yitik ilanları... *"Gaibe çağrı"*lar...

2 yıl, 9 ay, 10 gün süren bu sıcak savaşta tam 717 şehit vermiştik. 5247 yiğidimiz yaralanmış, sakat kalmıştı. 229 Memet tutsak düşmüştü. 167 kişi de yitik ilan edilmişti. Yani toplam 6360 (altı bin üçyüz altmış) Memedimizi telef etmiştik, bilmem kaç bin kilometre ötemizdeki tanımadığımız, bilmediğimiz topraklarda.

Ama ne uğruna?.. Kore adına kapısına karalar bağlanmış bunca ev, karalara bürünmüş bunca kadın, erkek, çoluk çocuk, bunca sakat, bunca yitik, tutsak... Ne uğruna Yarabbi?..

III

Hani, ateş düştüğü yeri yakar derler ya... Doğru... Gerçekten, ateş düştüğü yeri yakarmış meğer. Çünkü, benim için, bugüne dek bir tek yüzü vardı Kore Savaşlarının. Kore Savaşları denilince, yüreğim, artık kendi ailelerince bile adı zor anılır olmuş Kore şehitlerine yanardı. Kore Savaşları denilince, yüreğim, bir zamanlar sırtlarını sıvazlayarak savaşa gönderenlerin bile, onları göklere çıkararak göğüslerine silver star madalyası taktıklarını şimdi anımsamadığı, mahalle aralıklarındaki, tabelalarında *"Korelinin Yeri"*, *"Koreli Bakkal"*, *"Korelinin Kahvesi"*, *"Koreli bilmem kim"* yazılı izbelere sığınmış, yapayalnız, kimsesiz, hâlâ yaşam savaşı veren Kore gazisi o binlerce sakatımıza yanardı... Bütün bu olup bitenleri bile tam kavrayamadan, dünyanın taa öbür ucunda Niyazi olmuş bu çocuklarımıza yanardı yüreğim sadece...

Ama gerçek öyle miymiş ya?..

Meğer bir başka yüzü daha varmış bu Kore Savaşlarının... Bizimkinden belki bin kat daha trajik, bir başka yüzü daha varmış...

İşte onu Pyongyang'ta kavradım.

IV

Koreliler kendi ülkelerine Korece *Çosen* diyorlar. *Çosen,* sabah dinginliğinin mutlu ülkesi, veya sabahın mutlu ve dingin ülkesi anlamına geliyormuş. Hani, Kore gerçekten de o dingin ve mutlu doğasıyla, son derece güzel, şirin, tipik bir Uzakdoğu ülkesiydi.

Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin düzenlediği *"Bağımsızlık, Dostluk ve Barış için Savaşımda Çağdaş Edebiyatın Rolü konulu Uluslararası Pyongyang Edebiyat Sempozyumu"*na katılmak üzere gittiğim Kuzey Kore'de tam 12 gün kaldım. Beş gün süren sempozyum ve Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin Genel Kurul toplantılarından sonra, Kuzey Koreliler konukluğumuzu bir hafta daha uzatıp, bizleri ülkenin öteki bölgelerine de götürdüler. Örneğin, Pyongyang'dan başka, ülkenin en önemli limanı Nampo'yu, güneydeki sınır kenti Kaesong'u, kuzeydeki tarihi bölge Myohyang'ı da gördük. Bir gece karanlığında, storları sıkı sıkı kapalı bir yataklı trenle askeri bölge Kaesong'a da götürüp, askerden arındırılmış kuşaktaki Panmunjon'ı bile gezdirdiler. Panmunjon'da yarısı Kuzey Korelilerin, yarısı Güney Korelilerin olan barakalar vardı. İçine girdik, barakanın kuzeyinde Kuzey Koreli askerler, güneyinde ise Amerikalı askerler nöbet tutuyorlardı. Gerçekten kolay kolay inanılır gibi değildi.

Bu 12 günlük Kuzey Kore gezisi, benim için gerçekten çok ilginç ve çok öğretici geçti. Unutamayacağım dersler aldım.

Söylediklerine göre, Kore Savaşları sırasında, Amerikan uçakları geceli gündüzlü hava akınlarıyla Pyongyang'ı yıllarca bombalamış ve taş üstünde taş bırakmamıştı. Bu nedenle başkent Pyongyang, şu son 30 yıl içinde sil baştan yeniden kurulmuştu. Biraz da, üniversitede mimarlık okumuş biri olarak şunu hemen belirteyim ki, Pyongyang gerçekten çağdaş kentçilik bilimi ilkelerine göre tasarımlanmış ve yapılmış, sözcüğün tam anlamıyla modern, zengin görünümlü bir Batı kentiydi. Geniş yollarıyla, kentin içine yer yer kamalar halinde, bolca ve ustaca sokulmuş yeşil alanlarıyla, ulusal parklarıyla, havuzlarıyla, o Doğulu su yollarıyla, salkım söğütleriyle, yeşillikleriyle, spor sahalarıyla, binalarıyla, çok katlı modern otelleriyle, apartmanlarıyla, gerçekten çok güzel bir kentti. Kentin girişlerindeki o geleneksel kapılar ise, zaten vardı da restore mi edilmişlerdi, yoksa yeni baştan mı yapılmışlardı, bilemiyeceğim, ama kente ger-

çekten o Doğulu şiirsel havayı çok güzel veriyordu. Klasik mimari üslupta yapılmış Kongre Salonu, Büyük Tiyatro, Spor Salonu da güzel ve görkemli yapılardı.

Pyongyang, geceleri de Batılı büyük kentlere taş çıkartacak güzellikteydi. Kenti ikiye bölen Taedong nehrinin karşı kıyısından bu yana baktınız mı geceleyin, size habire göz kırpıp duran, gerçekten nefis, renk renk, ışık ışıl, şuh bir kent görüyordunuz.

Ne var ki, bu kent yaşamıyordu gördüğüm kadarıyla. Yeni yapılmış o dev apartmanların nerdeyse tamamı bomboştu. Ama ilginçtir, bu boş apartmanların kimi dairelerinde ise, geceleri sabaha dek ışıklar yanıyordu, sanki içinde oturanlar varmış gibi. Lakin, apartman bekçileri üst katlara çıkmaya üşendiği için mi kim bilir, daha çok alt katlardaki dairelerin ışıkları yanıyordu. Bir de, ta tepeden aşağıya merdiven kovalarının ışıkları... Apartmanların bazılarının tepelerinde televizyon antenleri de vardı. Bazı dairelerin balkonlarına da plastik çiçekler konulmuştu. Dekor tamdı yani. Geceleri bir de, anacaddelerdeki binaların yüzlerinde, tepelerinde kocaman kocaman, hem de Las Vegas'taki gazinoların ışıklarını kıskandıracak güzellikte, ışıl ışıl, renk renk reklam ışıkları sürekli yanıp sönmeye başlıyordu.

Fakat, değil gece sokağa çıkmak, gündüzleri bile otelden tek başımıza ayrılabilmemiz özel izne bağlıydı. Nice uğraşmalar sonucu anca üç günde alabildiğim sokağa çıkabilme iznim de, sadece otelin önünde, üçyüz metre sola, üçyüz metre sağa, dolaşabilmek içindi. O da, yanımda konukçumla birlikte.

Kısacası, gördüğüm kadarıyla Kuzey Kore'de, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu ve tam kırk küsur yıldır değişmez başkanı Kim İl Sung'dan habersiz kuş bile uçmuyordu gökte. Tıpkı Şili'li Pinochet'in dediği gibi, o istemezse ülkede yaprak bile kımıldamıyordu. Sözcüğün tam anlamıyla, Tanrıydı. Tanrılaştırtmıştı kendini. Oğlu Kim Jong İl'i de veliaht (hatta peygamber) atamıştı kendine. Üstelik yeni bir ideoloji de getirmişti, yani kitabı da vardı; *Cuçeizm.* Söylediklerine göre, Büyük Önder'in ortaya attığı, Aziz yönetici Kim Jong İl'in geliştirdiği bu *Cuçe düşüncesi (Cuçeizm),* Marksizmin seçeneği olan yeni ve büyük bir ideolojiydi. İnsanı dünyanın ve evrenin merkezi sayan bir felsefi görüşten kaynaklanıyordu. *Cuçeizm,* öylesine yaygınlaştırılmıştı ki, ülkede ondan söz edilmeden hiçbir işe başlanılmıyordu. Endüstrileri, *Cuçe endüstrisi* idi. Tarım-

ları, *Cuçe tarımı* idi. Hatta sanat ve edebiyatları bile, *Cuçe sanatı, Cuçe edebiyatı* idi. Nitekim bu nedenle yıllarca, şiirlere, öykülere, romanlara imza atılması bile yasaklanmıştı. İmzasız çıkmıştı kitaplar. Çünkü, *Cuçe düşüncesine* göre insan kollektifti, dolayısıyla şiir, öykü, roman da bir kollektif üründü. Kollektif üretimdi.

Kim İl Sung, Kim Jong İl ve *Cuçeizm,* bu üç isim, sözcüğün tam anlamıyla kutsallaştırılmıştı Kuzey Kore'de. Tabulaştırılmıştı.

Örneğin, ayrılıksız, herkesin göğsünde mutlaka bir Kim İl Sung rozeti vardı. Kâh küçücük, kâh Kore bayrağının içine oturtulmuş kocaman, kâh çelenklerle süslenmiş, kâh sade, kâh bakla büyüklüğünde elips, kâh yuvarlak, kâh köşeli... Denilenlere göre, bu rozetlerin çeşitleri iki rakamlı sayıları çoktan geçmişti. Herkesin bulunduğu mevkiye göre bir rozeti vardı yani. Rozetler de insanlara imza karşılığı (zimmetli) veriliyordu. Aynı zamanda bir tür rütbe işaretiydi bu rozetler.

Ülke, hiç abartmasız, kutsallaştırılmış bu üç isimle ilgili yontulardan, resimlerden, anıtlardan geçilmiyordu. Denilenlere göre, Büyük Önder Kim İl Sung'un tam 60 bin yontusu dikilmişti ülkenin dört bir köşesine. Bütün sokaklar, alanlar, Büyük Önder'in özdeyişleriyle doluydu. Hemen her köşe başında, ya tek başına, ya da oğlu Kim Jong İl ile birlikte dev posterleri vardı. Kâh çocukları seviyorlardı bu resimlerde, birlikte, kâh buyruklar, yönergeler veriyorlardı işçilere, köylülere. Işık saçıyorlardı ülkeye güneş gibi... Gazetelere de sadece onların resimleri basılıyordu. Televizyon sadece onları gösteriyordu. Bütün şiirler, bütün öyküler, bütün romanlar mutlaka onların özdeyişlerini yineleyerek ve teşekkür ederek bitiyordu.

Ama sadece bu kadar da değildi Büyük Önder için yapılanlar.

Öndere gönderilen armağanların saklanması için de, 1978'de özel bir sergi sarayı yapılıp armağan edilmişti Büyük Önder'e, Pyongyang'dan birkaç yüz kilometre kuzeydeki Myohyang dağlarının doruğunda bir koyağa. Gerçekten dev bir saraydı bu saray. 26 bin metre karelik bir alana oturuyordu. 6 katlıydı. Uzakdoğu tapınaklarının mimari üslubunda yapılmıştı. Bütün duvarları, tavanları el emeği, göz nuru bir işçilikle, açelya, manolya ve *Kimilsung* çiçekleriyle bezenmişti. Bilmem kaç ton ağırlığında dövme bakırdandı kapıları. Kapısında çifte nöbetçiler duruyordu gece gündüz. Kapılar anca beyaz eldivenli özel

görevlilerce açılıp kapanabiliyordu. Ve çevresinde kuş uçurulmuyordu izinsiz.

Yalnız bu kadar da değildi Büyük Önder için yapılanlar.

1982'de, 70. yaşgününde de, hem 1925-1945 yılları arasındaki Japon emperyalizmine karşı verdiği savaşın utkusu onuruna dev bir "Zafer Anıtı" yapılmış armağan edilmişti Büyük Önder'e, hem de kentin merkezine, belki de dünyanın en yüksek anıtı, tam 170 metre yüksekliğindeki Cuçe Anıtı dikilmişti Büyük Önder'i ve bu ulu düşüncesini ölümsüzleştirmek için.

Bir köşesinde de 100 bin kişilik dev *Kim İl Sung Stadı*'nın bulunduğu dev *Kim İl Sung Alanı*'ndaki bu dev anıt, sanki Paris'teki o tarihi Zafer Anıtı'nın bir kopyası olarak yapılmıştı. Yüksekliği tam 60 metreydi. Binlerce ton çimento, taş, kum, çakıl, demir harcanmıştı. Dünyanın parası, dünyanın emeği gitmişti. Anıtın her iki ayağının bütün yüzlerine de, Büyük Önder'in Japon savaşındaki başarılarını ve utkusunu gösterir röllyefler işlenmişti.

Kuzey Kore'de izinsiz sokağa çıkmak yasaktı bizler için. İzinli çıktığımızda da, bu kez olur olmaz fotoğraf çekmek yasaktı. Konukçumuza olur olmaz soru sormak bile yasaktı. Yanıtlamıyorlardı her sorumuzu. Ama bütün bunlara karşılık, bir tek şey sınırsız serbestti; Büyük Önder'in, Aziz Yöneticinin ve Cuçe'nin anıtlarının, posterlerinin, yontularının ve bir de Büyük Önderin buyruğuyla yapılmış büyük binaların, görkemli yapıların fotoğraflarını çekmek. Bol bol çekebiliyorduk bunların fotoğraflarını, izin bile almadan.

Kuzey Kore gezisi, bir kez daha yineleyim ki, benim için gerçekten çok öğretici oldu. Birçok konuyu kafamda sil baştan yeniden tartıştım kendimle... Ve birçok yeni şey öğrendim.

Örneğin, yeni öğrendiklerimden biri de, o ünlü Kore Savaşının hâlâ sürmekte olduğu gerçeğiydi...

V

Bugün yaşı elli ve daha yukarı olan bizler için, Kore, 1950-53 yılları arasında tam üç yıl boyunca ülkemizi de kasıp

kavurarak esen o ünlü Kore Savaşı kasırgası demektir. Gazetelerimizin birinci sayfaları hep, Memetçiğin Kore savaşlarındaki kahramanlık haberleriyle, öyküleriyle doluydu. Radyolarımız hep bu kahramanlık öykülerini anlatıyordu. Bu konudaki resmi görüşün dışında herhangi bir söz söylemek suçtu. Gece gündüz hep aynı şeyleri dinliyorduk. Memetcik Kunuri kuşatmasını nasıl yarmıştı? Kuşatmayı "Allah!.. Allah!.." naralarıyla yarıp da, bilmem kaçıncı Amerikan tümenini yok olmaktan nasıl kurtarmıştı? Albay Celal Dora bayrağımızı beline dolayıp da, elde silah, askerlerimizin önünde kuşatmayı yararken nasıl da yiğitçe dövüşmüştü? Amerikalı generaller bile Memetçiğin bu yiğitliğine hayran kalmıştı. Gazetelerimizin birinci sayfalarında ressamların, karikatüristlerin bu kahramanlık sahnelerini anlatan çarşaf çarşaf illüstrasyonları çıkardı. Çizgi romanları çıkardı. Ayhan Işık, kâh Bolu dağlarında, kâh Belgrad ormanlarında habire Kore savaşlarını anlatan savaş filmleri çekerdi. Ve hepsinin mesajı aynıydı; Koreliler bir an önce yok edilmeliydi. İlginçtir, güneydekilere Güney Koreli, ama kuzeydekilere sadece Koreli denilirdi.

Demek 1953'lerden sonraymış... Çünkü, 27 Temmuz 1953'te bir ateşkes imzalanmış ve böylece sıcak savaş durmuş. İyi anımsarım... Sıcak savaş dindikten sonra da... Demek 1953'lerden sonraymış... Savaş gazileri, yaralıları, sakatları bölüm bölüm yurda döndükçe, Kore yeniden anımsanıyor, o eski kahramanlık öyküleri, söylenceleri yeniden alevlendirilmek isteniyordu ya, artık kulağasma... Zamanla Kore Savaşı da tavsamıştı. Unutulmuş gitmişti her şey. Kısacası, zamanla, o unutulmaz sandığımız, nice kapıya karalar bağlatmış ünlü Kore Savaşını da unutmuş gitmiştik artık.

Lakin, Kore savaşı meğer hâlâ sürüyormuş da, bizler farkında değilmişiz.

27 Temmuz 1953'te sadece bir ateşkes anlaşması imzalanmış, bir barış antlaşması imzalanmamış. Taraflar arasındaki barış antlaşması görüşmeleri ise tam 35 yıldır, o gün bugün hâlâ sürüyormuş.

Aslında biz de, ateşkes imzalanır imzalanmaz, hemen çekmemişiz askerlerimizi. İki Kore arasındaki soğuk savaşa da katılmışız uzun süre. Tugayımız, taa 1960'lara dek cephede tam kadro beklemiş. Ama ne zaman ki, ekonomimiz dar boğaza girmiş, bu askeri birliğimizin 100 bin doları bulan yolluk, maaş

vb. gibi giderleri artık bütçemize ağır gelmeye başlamış, hemen Kore'yi anımsamışız gene ve askeri birliğimizi 5 bin kişilik bir tugaydan, 200 kişilik takviyeli bir bölük düzeyine indirmişiz, giderleri azaltmak için. Ama git git, taa binlerce kilometre öteye, dünyanın öbür ucundaki bu 200 kişinin masrafı da ağır gelmeye başlamış bütçemize, 1965'te birliğimizi bu kez de bir manga düzeyine indirmişiz. Taa 27 Haziran 1971'de, bir mangamızın hâlâ Kore'de bulunmasının anlamsızlığını galiba anca farketmişiz de, askerlerimizi çekmişiz ve Kore'yle ilişiğimizi kesmişiz. Yani, Kore Savaşı meğer bizim için de anca 27 Haziran 1971'de bitmiş de, biz farkında değilmişiz.

Ama Kore Savaşı, gördüğüm kadarıyla Kore'de bütün şiddetiyle hâlâ sürüyordu.

Kuzey Korelilerin, beni gerçekten şaşırtacak denli üzerinde ısrarla durdukları ve her an (ama her an) gündeme getirmeye çalıştıkları iki ana konuları vardı; Biri, hâlâ bitmemiş olan Kore Savaşlarıydı, ötekisi ise Kore'nin parçalanmış durumuydu.

Savaşın her an yeniden patlaması olasılığından dehşetli korkuyorlardı. Kimi kaynaklara göre 2,5 milyon dolaylarında, kimi kaynaklara göre ise en az 4 milyon dolaylarında insanın canına mal olmuş 1950-53 savaşında tam 2 milyon Kuzey Koreli ölmüş veya sakat kalmıştı. Ülke bir baştan bir başa tamamen yanmış yıkılmıştı. Bu nedenle savaşı hâlâ iyi anımsıyorlardı ve ne olduğunu iyi bildikleri bu savaşın yeniden patlamasını içtenlikle istemiyorlardı. Ama ne var ki, Güney Kore'de halen 45 bin Amerikan askerinin ve Kuzey Kore'nin bütün kritik noktalarını bir anda yok edecek biçimde yerleştirilmiş 1000'den fazla nükleer başlıklı Amerikan füzesinin bulunması onları dehşetli tedirgin ediyordu.

Verdikleri bilgilere göre, Kore bütün tarihi boyunca üç komşusuyla, Çinlilerle, Moğollarla ve Japonlarla boğuşmuş durmuştu. Önce Çinliler, taa İ.Ö. 108 yılında işgal etmişlerdi ülkeyi. Daha sonraki yıllarda da Moğol istilalarına uğramışlardı birkaç kez. 19. yüzyılın sonlarında da Japonlar gelmişlerdi. Özellikle de 1904-1905 Rus-Japon savaşından utkuyla çıkan Japon İmparatorluğu, 1910'da Kore'yi de resmen kendi topraklarına kattığını ilan etmişti.

İşte, 1945 yılına, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, tam 35 yıl süren bu Japon emperyalizmi, gerek bu süre içinde, ge-

rekse terör ve baskının daha da arttığı İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendisine karşı direnen onbinlerce Koreli yurtseveri tutsak ve sürgün olarak Japonya'ya götürmüştü. Japon emperyalizminin yenilgisinden sonra da Kore içsavaşı çıkarılmış olduğu için, ne Kuzeyliler, ne de Güneyliler Japonyadaki bu soydaşlarıyla ilgilenebilmişlerdi. Söylenildiğine göre, bugün Japonya'da 1 milyona yakın Koreli yaşamaktaydı ve çok kötü koşullar altındaydılar. Hem aşağılanıyorlardı, hem de çok büyük baskı görüyorlardı.

Üstelik, Japon emperyalizmine karşı yıllardır bir kurtuluş savaşı verir ve bir an önce bağımsızlıklarına kavuşacaklarını umarlarken, 1945'ten sonra tam karşıtı olmuştu. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'yle Sovyetler Birliği arasında Japonya'ya karşı verilen ortak savaşta bir görev sınırı olarak saptanan 38. paralel, nasıl olmuş, 1948'de beklenilmedik bir oldubittiyle, gerçekten de ülkeyi tam ortasından ikiye bölen bir siyasi sınır oluvermişti birden. Böylece hem bir kez daha bölünmüşlerdi, hem de içsavaşla kardeş kardeşin kanlısı edilmişti.

Gerek resmi görevliler, gerekse siviller bütün konuşmalarında hep bu gerçeğe değiniyorlardı. Sempozyumda veya öteki toplantılarda konuşan kişiler olsun, kendileriyle özel olarak konuşma olanağını bulabildiğim (az da olsa) kişiler olsun, ilginçtir, sanki önceden sözleşmişler gibi (ya da programlanmışlar gibi) konuşmalarını n'apıp yapıp mutlaka bu iki Kore sorununa getiriyorlardı. *Büyük Önder* Kim İl Sung da, yazarlar onuruna verdiği yemekteki söylevinde bu konunun altını kalın kalın çizmiş ve iki Kore'nin birleşmesi konusunda yapamayacakları özveri bulunmadığı anlamına gelecek sözler bile etmişti.

Kısacası, Kuzey Korelilerin bütün konuşmaları hep bu dilekle bitiyordu. Spor gösterilerinin sonunda bile, sahaya birden doluşveren çekik gözlü minicik öğrenciler, tam göbeğe çiçeklerden oluşmuş kocaman bir tek Kore haritası çiziyorlardı hemen. Şarkılar, hatta marşlar bile bu dileği seslendiriyordu.

Göründüğü kadarıyla, Kuzey Kore'de her şey "Tek Bir Kore İçin!"di. Barış içinde bir Çosen!.. Mutlu ve dingin bir sabah ülkesi... Şafak ülkesi!..

VI

İki günlük yolculuktan sonra, anca sempozyumun başlayacağı saatlerde erişebilmiştim Pyongyang'a. Üstelik, son uçak yolculuğu da tam 9 saat sürmüştü kesintisiz. Uçağa bindiğim yerle indiğim yer arasında da 5 saatlik bir zaman farkı vardı. Kısacası, dehşetli yorgundum, uykusuzdum ve herşey altüst olmuştu kafamda... Gene de, apar topar yetiştim toplantıya.

Anımsadığım kadarıyla, İran dışında, bütün Asya ve Afrika ülkelerinin yazar örgütlerinden temsilciler gelmişti toplantıya. Örneğin Irak adına da, "Arap Sosyalist Baas Partisi Merkez Kurulu Kültür ve Tanıtma Komitesi Ulusal Sözcüsü" Musa Alâbaidi gelmişti. Uçakta da Maltalı bir yazarla birlikte olmuştuk.

Hatta, Doğu Almanya ve Bulgaristan Yazarlar Birlikleri de gözlemciler göndermişlerdi toplantıya...

Bulgar yazarları görünce, içimde garip titreşimler olmadı, öfkelenmedim, tedirgin olmadım diyemem doğrusu. Acaba protesto mu etsem sempozyumu, Birlik üyesi olmayan ülkelerden de delege çağrılmış diyerek? Ya da, onların da katılacağı toplantılara katılmayacağımı mı açıklasam daha baştan? Çünkü, nice var ki, öyle çirkin, öyle üzücü haberler geliyordu ki Bulgaristan'dan. Türk soylu vatandaşlarının adlarını zorla değiştiriyorlarmış. Bulgar adları veriyorlarmış. Türk soylu yazarlarının da adlarını değiştiriyorlarmış zorla. Benim can dostum Fahri Erdinç'in adı, dediklerine göre değiştirilmemişti ama, oğlu Oktay'ın adı değiştirilmişti zorla. Ve Fahri can'ın o yorgun yüreği daha fazla dayanamamıştı bu çağdışı işkenceye... Nasıl bağışlayabilirdim Bulgarları...

Ama, ne garip... Bulgar yazarlar da, zorla böylesi bir utançlı duruma düşürülmenin bilinçaltı dürtüsüyle mi kim bilir, beni görür görmez sokulmuşlardı yanıma...

– Komşu, komşu!.. Hoj gelmişsin!.. dedi biri Türkçe, yüzünde sevecen (belki biraz da ürkek) bir gülümsemeyle.

Gerisini dilmaçlarımız aracılığıyla konuştuk.

– Önümüzdeki ay, Sofya'da da, gene bir uluslararası yazarlar toplantısı var. Anımsadığım kadarıyla 1979 yılındaki Sofya Uluslararası Yazarlar Toplantısına katılmıştınız. Çağırsak, aca-

ba gelir misiniz gene bu yılki toplantımıza da komşu? diye sordu çekine çekine.

– Tabii gelirim... dedim hemen. Hem de memnuniyetle. Ancak... Bir koşulum var!..

– Neymiş o? dedi, biraz merakla, biraz telaşla.

– Önce, Sofya'da adımı zorla değiştirmiyeceğinizi garanti etmelisiniz, dedim alaylı alaylı. Çünkü, duyduğuma göre yeni bir hastalığa tutulmuşsunuz. Nerede bir Türk görseniz, hemen yakalayıp adını değiştiriyormuşsunuz zorla!

Küçümser küçümser, burnumdan tıslayarak güldüm sonra. Nasıl oldu? Kem küm etti, işi gır gıra vurmak istedi. Yürüdüm gittim, yüreğimde çağdaşlık adına garip bir hüzünle...

Onca yorgunluğun, uykusuzluğun, garipliğin üstüne birden külçe gibi çöküveren bu garip hüzün yüzünden mi biraz da, kim bilir? Konferans salonunda adıma ayrılmış, üstünde "Turkey" yazılı yere oturur oturmaz, içim geçmiş gitmiş. Gözlerim açık, dalmışım. Ne Asya-Afrika Yazarlar Birliği Genel Sekreter vekili, gerçekten sevecen, sevimli insan Hintli Bhişan Sahni'nin, ne Kuzey Kore Yazarlar Birliği Başkanı Sok Yun Gi'nin açış konuşmalarından, ne de öteki yazarların bildirilerinden tek sözcük olsun kalmış belleğimde. Demek nasıl dinlemişim ki...

Ama, onca mayışmama, gevşememe karşın, gene de bir nokta dikkatimi çekmişti. Hemen hemen bütün konuşmacılar sözlerine, *"Büyük Önder Kim İl Sung"* ve *"Aziz Yönetici Kim Jong İl"*e teşekkür ederek başlıyorlardı. Her toplantıda bizlerden önce salona girip düzgünce oturan (ne bir eksik, ne bir fazla, koltuk sayısı kadar) dinleyiciler de, bu adları duyar duymaz konuşmacıları alkışlıyorlardı. Konuşmacı şayet yalnızca başkanın adını anmışsa teşekkür ederken, alkışlar biraz daha kısa sürüyordu. Ama yok, konuşmacı bu her iki kutsal kişiye teşekkür ettikten sonra bir de *Cuçeizm*'in ne mene uluslararası değerde ve önemde bir düşünce akımı olduğunu kısa birkaç tümceyle belirtmeyi unutmamışsa, dinleyiciler bu kez fırlayıp, dakikalarca ayakta alkışlıyorlardı onu.

Bu yapay durumu farkedince, öylesine şaşırmıştım ki... Demek bunlar dinleyici filan değil, dinleyici rolünde görevliler...

Konukçum, sempozyumda benim de bir bildiri sunmam gerektiğini söyleyince, salt bu durumu düşünerek, şiddetle geri çe-

virdim. Konuşmamın zorunlu olduğunu söyledi, gene de direndim. Hem söyleyeceğim yeni bir şey yok bu konuda, dedim. Hem de, durup dururken kimseye yağcılık yapmam ben, dedim. Niçin övecektim bu adamları ki?..

İşte, o ayakta uyur halimle, konuşmaları filan dinlediğim yoktu ya, bir yandan da konukçumla bunları tartışmaya çalışıyordum, öfkeli öfkeli. O, konuşmak zorundasın, diyordu bana, bense, hayır konuşmayacağım, diyordum habire. Pısır pısır didişip duruyorduk...

Pısır pısır didişip duruyorduk ki... Meğer, o gün sunulacak bildiriler okunmuş, bitmiş de, biz farkına varmamışız. Birden salonun kapıları açıldı. Yüzlerce ilkokul öğrencisi çocuk, dans ederek, şarkılar söyleyerek, şen şakrak içeriye doluşmaya başladı. Ellerinde renk renk flamalar, bayraklar, demet demet çiçekler... Kiminin boynunda bir trampet, kimi mızıka çalıyor... Cıvıl cıvıl... Salon bir anda bayram yerine döndü. İki yandan koşuşup geldiler, boyunlarımıza birer kırmızı izci fuları bağladılar. Sonra da çevremizi kuşattılar birer çelenk gibi ve başladılar hep bir ağızdan yeniden şarkılar söylemeye, marşlar söylemeye... Arada bir de şiirler okuyorlardı.

Gerçekten kolay kolay anlatılamaz bir güzellikteydi bu çocukların gösterileri. İçtenlikli, coşkun, coşturucu, görkemli...

Üstelik... Benim için de dehşetli öğretici...

Dilmacım, çocukların konuşmalarını, şiirlerini, şarkılarının sözlerini kulağıma tane tane çevirmeye başlayınca, birden... Nasıl anlatsam?.. Sözcüğün tam anlamıyla yüzümün ortasına bir şamar yemiş gibi irkildim birden. Dipdiri oldum, tepeden tırnağa kulak kesildim.

Meğer, o ünlü Kore Savaşımızın bir başka gerçek yüzü daha varmış. Kore savaşları, Korelilerin bağımsızlık savaşlarıymış meğer. Korelilerin, ülkelerini işgal eden emperyalistlere karşı verdiği bir bağımsızlık savaşıymış ve hâlâ yarası sürüyormuş... Bitmemiş.

Çocuklardan biri, ağlamaklı bir sesle, savaştan sonra Güney'de kaldığı için hâlâ tanımadığı ablasını anlatıyordu, kendi yazdığı şiirde, alabildiğine içtenlikli. Bir başkası Japonya'da yaşayan teyzesinden, dayısından söz ediyordu. Bir başka çocuk, komşuları yaşlı bir nineyi anlatıyordu çocukça bir saflık ve güzellikte. Zavallı nine... Savaş çıktığı sıra doğan bir torunu için

yeni giysiler örüyormuş. Ne ki, savaştan sonra gelini, oğlu, torunu Güneyde kaldığı için verememiş bu giysileri torununa. Şimdi hâlâ o bebek giysilerini çıkarıp, bakıp bakıp ağlıyormuş, akşamları.

Şiirler, şarkılar, hatta marşlar bile, hep bu bebeklerin, bu ninelerin, bu çocukların dramlarını anlatıyordu. Yüzlerce çocuk, dünyanın bilmem neresindeki 61 ülkeden gelmiş, biz 68 yazara; *"Yardım edin!.. Çocuklar; ninelerine, teyzelerine, dayılarına kavuşsunlar artık!.. Nineler de torunlarını kucaklayıp, öpebilsinler! Yeter!.."* diye sesleniyorlardı avaz avaz.

Böyle ansızın, yakın geçmişimle bu denli sert bir iç hesaplaşmasına düşeceğimi, asla önceden kestiremezdim. Hayır... Tam 35 yıl sonra Türkiye'den bilmem kaç bin kilometre ötede, Kuzey Koreli çocukların ağzından bir acı gerçeğimizi, bir utancımızı daha öğreniyordum. Demek, bu çocukları teyzelerinden, halalarından, dayılarından, ninelerinden; nineleri torunlarından, oğullarından, gelinlerinden ayıran biraz da bizdik. Gerçekten utandım kendimden. Ve hemen karar verdim; Sempozyumda ben de bir konuşma yapacaktım. Yağsız, yalansız, riyasız...

Sempozyumun üçüncü günüydü galiba. Üç bin kişilik o görkemli Kongre Salonu'nda, özellikle de *"Büyük Önder"*lere, *"Aziz Yönetici"*lere filan seslenmek istemediğimi belirtmek için, sözcüklerin üstüne basa basa, *"Ben Kore halkına seslenmek istiyorum!"* diye başladım konuşmama.

"Ben Kore halkına seslenmek istiyorum!

Saygıdeğer Koreliler!.. Hemen belirteyim ki, şu an hayatımın en zor ve en heyecanlı konuşmasını yapıyorum. Şimdiye dek hiçbir konuşmamda bu kadar heyecanlanmamıştım. Buna inanmanızı isterim. Ama hiçbir konuşmamda da, konuşmamın zorunlu olduğuna bu kadar inanmamıştım. Yani, hem konuşurken zorluk çekiyorum, hatta konuşmamak istiyorum, hem de konuşmamın zorunlu olduğunu biliyorum.

Biliyorum... Çünkü bana büyük bir yüreklilikle bağrını açan, beni ülkesine davet eden ve burada konuşmama izin veren bu halka karşı suçluyum.

Ben Türk yazarıyım. Türkiye'den geliyorum. Türkiye Yazarlar Sendikasının da ikinci başkanıyım. Burada, Türkiye'deki yazar arkadaşlarımın adına da konuşuyor sayıyorum kendimi.

Anımsıyacaksınızdır. 1950'lerdeki Kore Savaşlarına Türkiye'den de bir askeri birlik gönderilmişti. Yani, açılış günü izlediğimiz Koreli küçüklerin o büyük, o coşturucu, o görkemli törenleri sırasında söyledikleri, torununa diktiği giysiyi veremeyip kırk yıldır Kuzeyde saklayan büyükanneyle, kırk yıl önce Güneyde kaldığı için büyükannesini bir türlü tanıyamayan Kuzeyli çocuğu birbirinden ayıran bu çirkin savaşta, ne acı ki, benim ağabeylerimin, akrabalarımın da parmağı var. İşte bunun için suçluyum, biliyorum ve dünyanın dört bir köşesinden gelmiş siz meslektaşlarımın huzurunda o güzel Koreli küçüklerden, bütün Kore halkından özür diliyorum. Biliyorum ki, Güneyde kalmış Korelilerden de özür dilemem gerek. Kore halkından özür diliyorum derken, ben de bunu kastetmiştim zaten.

Ancak, şunu da altını çizerek belirtmek isterim ki, halkım tarihinin hiçbir döneminde Kore halkına düşman olmamıştır. Hatta Korelileri tanımamıştır bile. Sorarım sizlere; Kore'nin coğrafyadaki yerini bile zor çıkarır bir halkın, halkımın, Korelilere düşman olması nasıl mümkündür? Ama ne yazık ki, emperyalizmin dümen suyundaki o dönemin yöneticileri, halkımıza böylesine yüz kızartıcı bir suçu utanmadan işletmişlerdir. Ve ben bugün, işte bu suçun cezasını çekiyorum. Huzurunuzda utanıyorum ve Kore halkından, halkım adına özür diliyorum!

Çağdaş edebiyatın ana görevi de, bence bu olsa gerek.

Beni bağışlayınız sevgili Koreliler! Kangzahamida!.."

VII

– *Kangzahamida,* Korece *'teşekkür ederim'* demekmiş. Korelilerin o, iki kollarını iki yanlarına sarkıtıp da yüzlerinde incecik bir gülümseme, saygıyla eğilerek bir *kangzahamida* demeleri yok muuu?.. Bu yüzden Kore'ye adım atar atmaz bu *kangzahamida*'yı öğrenmemek olanaksız vallahi sayın Tamada!.. Bunu daha ilk günümüzde öğrenmiştik biz de. İşte, halkım adına bütün Korelilerden özür diledikten sonra, Koreli küçüklere de bana verdikleri o unutamıyacağım ders için, tıpkı kendileri gibi iki kolumu iki yana sarkıtıp, yüzümde becerebildiğimce içtenlikli, sevecen, incecik bir gülümseme, saygıyla eğilerek kendi dillerinde teşekkür ettim. *Kangzahamidaaa,* dedim. Şimdi de,

izin verirseniz sayın Tamada, kadehlerimizi o şirin Koreli çocuklar için kaldıralım. Çünkü, o çocuklara bir kez de buradan, sizin önünüzde teşekkür etmek istiyorum. *Kangzahamida* çocuklar!.. Şerefeeee!..

Gerçekten, Kore Savaşı mı, meğer yaşamımızın bir parçası değilmiş de, kendiliğinden kolayca unutulmuş gitmiş? Yoksa, insanoğlunun hatalarını, kusurlarını kolayca unutmaya yatkın o bencil yanı mı gene ağır basmış, hükmünü yürütmüş? Meğer daha savaş bile bitmemişken... Barış görüşmeleri bile hâlâ sürerken... Biz unutmuuuuuş gitmişiz. Hıh...

– Biliyor musunuz? Çok ilginçtir, onca şehit verdiğimiz, onca insanımızın yaralanmasına, sakat kalmasına, yitmesine neden olan bu savaşın bir edebiyatı da olmamıştır Türkiye'de. Ne şiirimize girmiştir, ne öykümüze, ne romanımıza... Hatta ne de müziğimize. 50'li yıllarda Türkiye'deki dağlarda, ormanlarda çevrilen güya Kore Savaşı filmlerinden de bir tanesi bile bugünlere kalmamıştır. Oysa, nasıl unuturum... Yöneticilerimiz, bu savaşın bir özgürlük ve demokrasi savaşı olduğu, yani bütün insanlık için yaşamsal bir savaş olduğu palavrasını bizlere yutturabilmek için az mı yırtınmışlardı. Ama bakın, bugün, küçücük bir çizgi bile kalmamış yaşamımızda bu savaştan. Lakin, dedim ya, biz ne kadar unutmuş olursak olalım, tarih unutmuyor, insanlık unutmuyor. Biz güya üstünü küllemiş, unutmuş gitmişiz, ama baksanıza, Koreli küçüklerin daha ilk fiskelerinde üstündeki küller birden uçtu gitti. Gerçek bütün çirkinliğiyle gözler önüne seriliverdi. Hani, Sayın Tamada, böylesi bir gerçekle ilk kez Bulgaristan'da karşılaşmıştım ya... Doğrusu, ne Bulgaristan'daki, ne Suriye'deki, ne Yunanistan'daki, hatta ne de sizdeki olaylar beni Kore'deki kadar etkilemiştir. Yani, kendi kendime özel sorumluluklar yükleyecek, bir özel görev verecek denli etkilememiştir hiçbiri beni. Kim bilir... Yüzyıllar boyu onlarla aynı sınırlar içinde, birarada yaşamış olmamızın kalıtımsal dürtüsüyle o olaylarda gene de hafifletici yanlar, nedenler bulabileceğimi mi düşünmüştüm? Herhangi bir tezi savunmak veya tanıtlamak için söylemiyorum. Ama kabaca da olsa şunu belirtmek isterim ki, Osmanlı, bir Türk imparatorluğu olmaktan çok, çok uluslu bir ortaçağ imparatorluğudur. Çünkü, ne adı Türktür, ne resmi dili Türkçedir, ne de Saray Türklüğünden söz eder. Öyleyse, bütün bu olup bitenlerde, haydi diyelim bizimki kadar değilse bile, onların da bir sorumluluğu olması ge-

zimki kadar değilse bile, onların da bir sorumluluğu olması gerekmez mi? Bilmem, anlatabiliyor muyum? Hani, sanki biraz haksızlık ediliyormuş gibi bir duygu işte. Sanki biraz abartılıyormuş gibi... Ama Kore öyle mi ya?.. İşte, orada, Kuzey Kore'de, kendi kendime yeni bir görev verdim sayın Tamada! Yeni bir misyon yüklendim; Kapı kapı dolaşacağım bütün dünyayı ve özür dileyeceğim tarihte sürtüştüğümüz bütün halklardan halkım adına. Artık *"Yurtta barış, dünyada barış"* diyoruz çünkü biz. Bir iki yıl önceydi. Almanya'ya gitmiştim...

– Hele solukla yahu!.. dedi Tamada, telaşla sözümü kesip, ayağa kalktı. Hele şu yeni görevini kutlayalım bir. Bu yeni, kutsal görevinin şerefine!.. Şerefe!..

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

– İşte... Bir iki yıl kadar önce de Almanya'ya gitmiştim... Lakin, Almanlardan özür dilemeye filan değil tabiii... Hah hah ha!.. Biliyorsunuz, Almanlar da bütün dünyadan özür dilemekteler hâlâ Hitler adına. Aslında, o korkunç Yahudi soykırımının öyle özürle mözürle örtbas edilebilmesinin sözü mü olur ya... Neyse... Sözün kısası... Benimkisi... Almanya'ya gidişim yani, PEN'in bir genel kurul toplantısı içindi.

49. Uluslararası PEN Kongresi 1986'da Hamburg'ta yapılmıştı ve gündeminde Türk PEN'i sorunu da vardı. Çünkü, Türk PEN'i de 12 Eylül'de kapanmıştı ve yeniden kurulamıyordu nicedir. İşte bu konuyu da gündemine alarak görüşen New York Kongresi, Türk PEN'inin gurbetteki yazarlarca Federal Almanya'da kurulması önerisini, daha ayrıntılı olarak incelenmesi ve Türkiye'de yaşayan yazarların görüşlerinin de alınabilmesi amacıyla, bir yıl sonraki Hamburg kongresine ertelemişti. Alman Pen Klubünün 2. başkanı Sayın Ingeborg Drewitz'i de bu konuyu izlemekle görevlendirmişti.

Gerek 12 Eylül öncesindeki o korkunç boyutlu terör, gerek 12 Eylül'ün kendisi, birçok yazar arkadaşımızı da gurbete sürüklemişti. Çoğu 12 Eylül'ün ilk günlerindeki o kaostan bozguna kapılıp acele karar vermiş bu arkadaşlarımızın hepsi de pasaportla, normal yollardan yurt dışına çıkmışlardı. Ama ne var ki, bu yazarlarımızdan kimi, akıl almaz suçlamalarla ya vatandaşlıktan atılmıştı veya pasaportunun süresi uzatılmayıp yurda dönmeye zorlanmıştı. Böylece de, yurt dışındaki bu yazar arka-

daşlarımızın çoğunun siyasal göçmen olması, sanki özellikle bir devlet politikası haline getirilmişti. İşte bu arkadaşlarımızdan bazıları da, bu kırgınlıkla, Uluslararası Pen merkezine topluca bir dilekçe vererek, Türkiye'de kurulamadığı için Türk Pen'ini Federal Almanya'da kurmak istediklerini bildirmişlerdi.

Uluslararası Pen yöneticileri de, bu öneriyi bir karara bağlamadan önce Türkiye Yazarlar Sendikası'nın görüşünü de almak için Aziz Nesin ile beni Hamburg Kongresine çağırmışlardı. Ama ne acıdır ki, onca uğraşmamıza karşın gene de Aziz Nesin'e pasaport alamamıştık. Oysa, 4-5 yıl süren TYS davası sonuçlanmış ve hepimiz aklanmıştık. Dolayısıyla bizlere pasaport verilmemesi için bir neden kalmamıştı. Ama, meğer Aziz Nesin "Barış II" davasının da sanığı imiş ve bu yüzden kendisine pasaport verilemezmiş. (Galiba, bu başvurumuzdan anca bir yıl sonra pasaport verilmişti Azin Nesin'e.)

Çaresiz, hem bu öneriyi yapan (üstelik çoğu da TYS üyesi) yazar arkadaşlarımla görüşmek üzere, hem de Kongrede sendikamız görüşünü açıklamak üzere Hamburg'a tek başıma gittim.

II

49. Uluslararası PEN Kongresinin Hamburg Congress Centrum'daki açılış töreni, gerçekten yazarlara yaraşır bir güzellikte ve görkemdeydi. Ayrıca, gerçekten kolay kolay unutulamaz, yazarlara yakışır bir hoşgörü, özgürlük ve demokrasi havası da estirilmişti salonda.

Bütün delegeler yerlerini almışlardı. Dinleyici sıraları hıncahınç dolmuştu. Artık kongre başladı başlayacaktı yani... Birden nasıl oldu?.. Kızlı erkekli gençler iki yandan doluşuverdiler sahneye ve ellerindeki dövizleri, pankartları çarşaf gibi açtılar, başkanlık kürsüsünün tam ardına gerdiler, yan yana dizdiler. Sonra da, delikanlılardan biri konuşmacı kürsüsüne çıkıp, mikrofonu kaptı ve cebinden çıkardığı bir bildiriyi okumaya başladı uzun uzun. Hele hele bizler için, şaşırmamak gerçekten olanaksızdı. Çünkü, ne polis karışıyordu işe, ne salondaki görevliler, ne de Alman PEN'inin yöneticileri. Oysa, delikanlılar sahneyi doldurmadan biraz önce Federal Almanya Cumhurbaşkanı *Richard Von Weizsaecker* de salona sessizce girmiş ve öndeki yerini almış. Yani ön sıralarda kimler oturmuyordu ki... Cumhur-

başkanı, Hamburg Belediye Başkanı Dr. Klaus Von Dohnanyi, PEN Kulüplerinin uluslararası Başkanı Francis King... Günter Grass, Alain Bosquet, Nathalie Sarraute, Alberto Moravia, Siegfried Lenz, Ernest Mandel gibi ünü dünyayı tutmuş yazarlar, düşünürler... Daha niceleri... Salona sessizce gelmişler ve yerlerine oturmuşlar... Ama çocuklara kimse karışmıyordu. Anımsadığım kadar, tek bir kadın yazar, bir Fransız yazar ayağa fırlamış, bağırarak protesto ediyordu delikanlıları. Öteki yazarların ise, çoğu alkışlıyordu.

Çocuklar meğer Hamburg Belediye Başkanını protesto ediyorlarmış, Hamburg polisinin bir gün önceki çirkin davranışlarından dolayı. Bir gün önce bir gösteri yürüyüşü düzenlemişlermiş. Ama polis, artık her nedense üzerlerine saldırmış ve yürüyüşü dağıtmış. Çoğunu coplamış, hatta aralarından bazılarını da gözaltına almış. İşte şimdi bunu protesto ediyorlarmış. Polisin bu çirkin davranışından dolayı Hamburg Belediye Başkanını protesto ediyorlarmış ve gözaltına alınan arkadaşlarının da derhal salınmasını istiyorlarmış.

Bu protestolarını, ilginçtir, sadece yazıyla da olsa, Cumhurbaşkanı Sayın Weizsaecker konuşurken de sürdüler. Cumhurbaşkanının arkasında, pankartlarını dövizlerini gene çarşaf gibi açarak, dimdik tutarak, öyle sessiz dikildiler, dinlediler. Hatta Hamburg Belediye Başkanı tam konuşmasına başlayacağı sıra, birkaç delikanlı gene koşuşuverdi, sadece onun görebileceği şekilde bir yeni pankart daha açtı. Buna bile kimse ses çıkarmadı. Sadece, Belediye Başkanı, "Ben sizin konuşmanızı engellemeye kalkıştım mı? Lütfen izin verin, ben de konuşayım." demekle yetindi.

Ama ne acıdır ki... Güney Kore'den 26 yazarın, İngiltere' den 25 yazarın, Fransa'dan 20 yazarın, Japonya'dan 19 yazarın, Yugoslavya'dan bile 9 yazarın, kısacası Filipinler'den, Tayvan'dan, Nepal'den, Çin Halk Cumhuriyeti'nden, Nijerya'ya, Senegal'e, Zaire'ye, Mali'ye kadar, Estonya'dan, Letonya'dan taa Paraguay'a, Kolombiya'ya, Porto Riko'ya kadar dünyanın dört bir köşesindeki tam 50 ülkeden 400'ü aşkın yazarın izlediği bu olaylara, ne acıdır ki, Türkiye'den sadece ben tanık olmuştum.

Gurbetteki yazar arkadaşlarımızdan bazılarının, Türkiye'de kurulamadığı için Türk PEN'ini Federal Almanya'da kurma istemleriyle ilgili başvuruları kongre gündemine gelince de, anımsadığım kadarıyla, bu konuda Türkiye'deki biz yazarların olum-

lu veya olumsuz bir görüş bildirmemizin olanaksızlığını belirten bir konuşma yapmıştım. Örneğin, demiştim, bizim olumsuz bir görüş bildirmemize karşın, Kongreniz, böyle bir şubenin açılmasına karar verirse, kararınızın uygulanmasını engellemiyeceğimize göre, bir görüş bildirmemizin ne önemi kalır. Kısacası, gurbetteki bazı yazar arkadaşlarımızın Almanya'da bir Türk Pen'i kurması sorunu, yetkimiz dışı olduğu için, bizi hiç ilgilendirmemektedir. Bu nedenle, Sendikam adına, böyle bir şubenin kurulup kurulmaması konusunda bir görüş bildirmek amacıyla buraya gelmedim. Ancak hemen şunu da belirteyim ki, biz TYS yöneticileri, Türk Pen'inin mutlaka Türkiye'de kurulması gerektiği görüşündeyiz ve bu amaçla geçtiğimiz günlerde Türkiye'de gerekli çalışmaları başlatmış bulunmaktayız. Ben de, bu görüşümüzü ve bu çalışmalarımızı size bildirmekle görevliyim. Öyle sanıyoruz ki, önümüzdeki birkaç ay içinde bu çalışmalar tamamlanacak ve Türk Pen'i Türkiye'de kurulacaktır. Kuşkusuz, Türkiye hâlâ olağanüstü bir dönemden geçmektedir. Demokrasi kesintiye uğramıştır. Özgürlükler kısıtlıdır. Bu nedenle, Türk Pen'inin kurulması sırasında da türlü zorluklarla, engellerle mutlaka karşılaşılacaktır. Ama ne var ki, bizler, bu engelleri, zorlukları yenmenin de ancak Türkiye'de savaşım vermekle sağlanabileceğine yürekten inanmaktayız.

Bu konuşmamdan sonra, PEN Uluslararası Genel Başkanı Francis King söz almış ve gerçekten Türkiye'de bir PEN kurulacaksa, ortada bir sorun kalmayacağı, tartışılacak bir sorunlarının olmayacağını bildirmişti. Öteki delegeler de bu doğrultuda konuştukları için, hemen Türkiye'deki gelişmelerin izlenilmesine ve beklenilmesine karar verilmişti. Böylece, yurtdışında da bir Türk Pen'i kurulması önerisi dondurulmuş ve askıya alınmıştı.

Doğrusu bu kadar kolay sağlayabileceğimizi hiç ummadığım bu olumlu karardan sonra, Almanya'da yaşayan ama kongreye katılamamış yazar arkadaşlarımın da, gerek bu kararla ilgili düşüncelerini almak, gerekse öteki sorunlarını öğrenebilmek amacıyla, onlarla görüşmeler yapmak üzere Duisburg, Köln, Bonn, Frankfurt, vb. gibi başka büyük kentlere de gitmiştim.

III

Galiba biraz da, kaç yıldır pasaport alamamanın özlemiyle... Nerdeyse bir aydan fazla sürmüştü bu gezim Almanya'da kent-

ten kente. Ama artık dönüyordum. Tam yurda döneceğim gündü işte, nasıl unuturum. Bir yakın dostum, bu akşam yemeği için bir İranlı yazara senin adına da söz verdim ağbi dedi. Anlattığına göre, Humeyni'den yakasını zor kurtarıp Almanya'ya sığınmış bir solcu aydın. Gençliğinde de Almanya'da felsefe okumuşmuş. Karısı da Almanmış üstelik. Ama bütün bunlara karşın, Almanlar gene de, oturma izni vermişler, çalışma izni vermemişler. Karısı çalışıyormuş bir üniversitede okutman olarak. Kendisi de evde sürekli çevireler yapıyormuş Almancadan Farsçaya. Lakin, çevirileri de İran'da yayımlanamıyormuş. "Gelecek için biriktiriyorum" demişti.

Köln'de, küçük ama şirin bir dairede oturuyorlardı. Ama ilginçtir, evde, bildiğimiz cinsten, masa sandalye, koltuk kanepe benzeri mobilya hemen hemen hiç yok gibiydi. Odaya yaygılar serilmişti, minderler atılmıştı. Yemek masası yerine de kocaman bir sini vardı ortada. "Geleneklerimi sürdürüyorum" diyordu. "Halkıma yabancılaşmamak için, yok olmamak için geleneklerime sarıldım."

Yemekler de, bol baharatlı İran yemekleriydi. Kendisi hazırlamıştı. İçki olarak da bir iki şişe şarap vardı ya, kendisi kesinlikle içmiyordu. Anlaşıldığı kadarıyla benim için alınmıştı ve karısı benimle birlikte birkaç yudum içebilecekti.

Kâh bağdaş kurarak, kâh ayağımın birini altıma alıp topuğumun üstüne oturarak, kâh yan gelip kaykılarak, kâh artık uyuştu uyuşacak ayaklarımı bir yana uzatıp sere serpe yayılarak, yerlerde sürüne sürüne bir şeyler yemeye, iki yudum bir şeyler içmeye çalışırken hep düşündüm durdum; Acaba gerçekten korunmalı mıydı şu gelenekler? Yerde yemek yemek, sinide yemek yemek, bir kaptan yemek yemek... Salt geleneklerini yaşatmak için, salt kendine yabancılaşmamak için mi gerçekten bilinçli olarak sürüklemiş getirmişti şu düzeni ta buralara?

Sofranın, bir Doğulu duyarlığıyla ve bir Doğulu konukseverliğiyle hazırlandığı da kuşkusuzdu doğrusu. Hani nicedir görmediği bir hemşerisini ağırlamaya çalışırmış gibi tıpkı.

Fakat gene de... Hangi sezgi güçlerinin, hangi duyguların çağrıştırmasıylaydı, bilemiyorum... Bana öyle geliyordu ki, sanki bütün bunlar, söylenildiği gibi salt birtakım gelenekleri sürdürme amacından çok, işsizliği, parasızlığı, kadın eline bakar duruma düşmeyi gereğinden çok abartarak bir türlü onuruna

yediremeyen o Doğulu alınganlığının bir açıkgözlülüğüydü. Sanki, "paramız olmadığından masa sandalye alamadık" diyemediği için, işi Doğulu kurnazlığına vurup, "gelenekler" filan diyordu. Gene, karısı o Batılı katılığıyla "hem dışarda çalışıp para kazanıp, hem ev işleri yapamam" diye kestirip attığından bütün ev işleri zaten kendisine kalmıştı, bütün yemekleri zaten kendisi yapıyordu da, bunları açık açık söyleyemediği için sanki, bu sofrayı, bu yemekleri özel olarak hazırlamış gibi göstermeye çalışıyordu. Her neyse...

İran'la ilgili, gerçekten ilginç şeyler anlatıyordu. Şahı devirip, İran'da demokrasiyi gerçekleştirebilmek için kendisi de yıllarca savaşmıştı. Ne var ki, devrimden kısa bir süre sonra, bütün umutları boşa çıkmış, Hümeyni'nin yobazlarından kellesini zor kurtarıp, canını dar atmıştı Almanya'ya.

"Mollalar ülkemi tam bir ortaçağ karanlığına sürüklediler" diyordu. Öylesine çağdışı olaylar anlatıyordu ki... İnsanlık filan şöyle dursun, bu çağdışı vahşetin, Müslümanlıkla, dindarlıkla filan da kesinlikle bağdaşır bir yanı yoktu. İşittikçe insanın tüyleri diken diken oluyordu. Örneğin, söylediğine göre, bu yobazlar yakaladıkları solcuları, cephede bize kan gerekli diyerek hemen bir kan alma merkezine götürüyorlardı ve bir sandalyeye oturtup bağlıyorlardı, sonra takıyorlardı damarına hortumu... Kanını son damlasına kadar çekip alıyorlardı. Delikanlılar bir et külçesi gibi öyle yığılıp kalıyordu sandalyenin üstünde.

Gene anlattığına göre, bir doktor, Tahran'da bir gece saat on onbuçuk sıralarında karısıyla birlikte bir toplantıdan (veya bir ev gezmesinden) dönerken, arabasını Hümeyninin muhafızları çevirip kimlik yoklaması yapıyorlardı. Doktor kimliğini çıkarıp veriyordu. Onu inceledikten sonra, yanında oturan, sokağa çıkıyorum diye korkudan tepeden tırnağa kara çarşaflara bürünmüş kadını gösteriyorlardı. "Karım" diyordu doktor. "Kimliği?" diyorlardı. Kadıncağız telaşla çantasını karıştırıyor, karıştırıyor, ama bir türlü bulamıyordu. Evde unutmuştu. "Olmaz, diyorlardı yobazlar. Bu saatten sonra kimliksiz kimse gezemez sokakta. Siz de, karınızı burada bırakıp, gidip evden kimliğini getireceksiniz." Doktor önce direnecek gibi de oluyordu ya, bakıyor başka çare yok, karısını orada bırakıp, arabayla hızla eve gidiyordu ve alıp geliyordu kimliği. Lakin, karısını bulamıyordu denetleme noktasında. Görevliler değişmişti. Sorup soruşturu-

yor ve nöbet değişikliği sırasında eski görevlilerin, karısını da ilerdeki karakola devrettiklerini öğreniyordu. Bu kez hızla karakola gidiyordu. Ne var ki, o karakolda da yoktu karısı. Komser, "Evet doktor bey, diyordu. Biraz önce böyle bir kadın getirdiler karakola. Fakat gece yarısı bir kadının tek başına karakolda kalmasını uygun bulmadığım için, kadınlar hapishanesine gönderdim onu." Yallah, fırlıyordu hapishaneye. Bağırıyordu, çağırıyordu, zar zor bir yetkili buluyordu. "Evet, diyordu yetkili. Böyle bir kadın geldi bu gece. Ama bu saatte hapishanede hiç kimse yok ki, işlemleri tamamlatabileyim. Onu bulup, şimdi size verebilmem olanaksız. Lütfen yarın sabah gelip karınızı alın." Çaresiz, dönüyordu eve. Sabahı iple çekiyordu gözünü kırpmadan ve gün doğar doğmaz hapishaneye koşuyordu. Görevlinin kapısına dayanıp, "Karım?" diyordu ve dün gece başına gelenleri bir solukta anlatıyordu. Sakin sakin kendisini dinleyen görevli, konuşması bittikten sonra elinden tutuyordu sevecen sevecen, hapishanenin iç avlusuna götürüyordu. "Bakın, bunların hangisi karınız?" diyordu, eliyle avlunun ortasına sıra sıra dikilmiş darağaçlarında sallanan kadınları göstererek. Sonra da, sıkılmadan, "Geceleri sokakta kimliksiz dolaşan kadınlar oruspu işlemi görür. Hemen asılır." diyordu pişkin pişkin...

"İran'ın durumu korkunç... İran'ın durumu korkunç..." diyordu ikide bir. Hemen ardından da, "Türkiye de hâlâ yobazların eline düşmemişse, bilin ki bunu Atatürk'e borçlusunuz. Onun laisizmine borçlusunuz. Yatın kalkın, ordunuza da dua edin." diyordu. Bense, toplumsal yapımızın, gerek İranlılardan, gerekse Araplardan farklı olduğunu anlatmaya çalışıyordum. Böylesi bir yobazlığın, ancak yerleşik toplumlarda ortaya çıkabileceğini savlıyordum, bin dereden su getirerek. Halkımızın, öyle sandığınız gibi dine aşırı bir düşkünlüğü yoktur diyordum. Bunu, biraz Batılılar, biraz da sizin yobazlarınız özellikle abartıyor diyordum. Kem küm ediyordum.

IV

Kem küm ediyordum. Bir şeyler söylemeye çalışıyordum ki... Nasıl oldu? Birden başucumda beliriverdi karısı, elde kadeh. Hep diz çöküp oturmaktan bacakları ağrımıştı da, onun

için mi ayağa kalkmıştı? Yoksa, bocaladığımı, zorlandığımı görmüş, konuyu değiştirerek bana yardımcı olmak için mi fırlamış kalkmış, başucuma gelmişti? Artık her neyse...

Başucuma dikilmiş, elinde kadeh, o akıl almaz gelişmenin ve varsıllığın cömertçe bağışladığı özgürlüklerden artık iyice sıkılmış günümüz Alman kadınlarındaki o erkeksi mi kadınsı mı, hem erkeksi hem kadınsı mı, ne erkeksi ne kadınsı mı küstah yeni kişilikle yaylanarak;

– Biliyor musunuz, diyordu, dün başıma ne geldi?

– Ne geldi Allah aşkına?

– Dün öğleden sonra eve gelirken, baktım gene bir yürüyüş var. İki yandaki polislerin arasında sessiz sessiz yürüyorlar. Buradaki Türkler. Ellerinde Türk bayrakları var. Sokuldum yanlarına. Sordum. Ne için yürüyorsunuz? Ne gösterisi bu? Neyi protesto ediyorsunuz, dedim. Bulgarları protesto ediyorlarmış. Meğer Bulgarlar, kaç yıldır Bulgaristan da yaşayan bir milyondan fazla Türkün adını, soyadını, hatta annesinin babasının adını zorla değiştiriyorlarmış. Direnenleri de ya vurup öldürüyor, ya da Tuna üzerindeki adalara sürgün ediyorlarmış. Bunları öğrenince, şaştım kaldım vallahi. Kulaklarıma inanamadım bir an. Olacak şey mi Allah aşkına? Nerdeyse yirmibirinci yüzyıla basacağız, hâlâ böylesi ilkel, yobaz, çağdışı kafa var olsun? Inanılır gibi değil kolay kolay. Allah aşkına, insanın adı zorla değiştirilebilir miymiş hiç? Hemen ben de aralarına karıştım. Bulgarların bu insanlık dışı, bu çağdışı uygulamalarını protesto etmeye başladım. Ama biraz sonra birden anımsadım ki, siz Türkler de tarihte Kürtleri ve Ermenileri kesmişsiniz. İşte bunları düşünür düşünmez, hemen çıktım yürüyüşten. Yaaaa..

– Hoooop, hop!.. dedim birden. Kestim sözünü. Destur hele... Hele solukla bir... Her şey öylesine birbirine karıştı ki çünkü... Önce, şu Ermenilerle Kürtleri kesinlikle birbirine karıştırmamak gerek. Şunu hemen söyleyeyim ki biz, tarihte hiçbir zaman, Kürtlerle, hele hele bir soykırımı anıştıracak denli savaşmak şöyle dursun, nerdeyse hiç kapışmamışızdır. Kuşkusuz, bu iki halk arasında da birtakım sürtüşmeler mutlaka olmuştur. Ama Türklerin Kürtleri kestiğini de nereden çıkarıyorsun? Tam karşıtı... Tam karşıtı... Türklerle Kürtler din kardeşliğini kan kardeşliğine kadar vardırmışlardır nerdeyse. Birbirlerinden kız alır verirler. İçlidışlıdırlar. Akraba sayılırlar çokluk.

mazsa çocuklarını haklılıklarına inandırmaya çalışmayı yeğlemezler miydi? Üstelik, Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sından bu yana, bunun tam karşıtını tanıtlayan krimonolojik doğrular da var artık elimizde. İşte bu yüzden, ben bunu, Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ün barışçı politikasına bağlıyorum. Atatürk'ün temel ilkelerinden biri, "Yurtta Barış, Dünyada Barış"tı. Bence bu nedenle, Atatürk, ilk iş olarak yurt içindeki düşmanlıkları, kinleri yok etmeye çalışmış. Osmanlı dönemine ait düşmanlıkların küllerinin eşelenmesine kesinlikle izin vermemiş. Dedim ya, Cumhuriyet tarihlerinde de bu konularla ilgili tek sözcük okuduğumu anımsamıyorum. İnanır mısınız, otuzbeş kırk yaşına gelinceye dek, kimseden, Ermeniler hakkında tek bir kötü söz işittiğimi anımsamıyorum, yani. Ama şu son on onbeş yıldır... Peh peh peh... Rahmetli babamdan, ki öleli daha birkaç yıl oldu olmadı, yaşlı anamdan, yaşlı hısım akrabalardan, o günleri yaşamış Çukurovalılardan öyle korkunç öyküler dinledim ki... Dehşet verici... Üstelik şunu da hemen belirteyim ki, anlatılan öyküler tek yanlı da değildi. Hem kendilerinin hem de Ermenilerin vahşetini anlatıyorlardı örneklerle. Kısacası, o yıllarda iki taraf da öylesine girişmişler ki birbirlerine, tam bir ana baba günü, kan gövdeyi götürüyor... Bakın, kesinlikle atalarımın geçmişini savunmaya kalkışmak gibi bir çabaya girişmiyorum karşınızda şu an. Amacım, size bu konuda biraz tarihi bilgi vermek. Biliyorsunuz, Almanların bir oldubittisiyle 1914 sonlarında, hazırlıksız, aniden Birinci Dünya Savaşına girmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, öncelikle Ruslarla savaşacağından, özellikle Doğu Anadolu'da, Rus cephesine yakın bölgelerde yaşayan Ermeniler'den tedirgin olduğu için, bir güvenlik önlemi olarak bütün o bölgedeki Ermenileri, İmparatorluğun güney eyaletleri Lübnan'a, Suriye'ye, Filistin'e filan göçe zorlamış. 1915'teki bu zorunlu göç, tabii gönül rızasıyla yapılmadığı için, birçok çirkin olayın doğmasına da neden olmuş. İnsanın bunca yıllık evini barkını, toprağını filan bırakıp gitmesi kolay mı? Bir kısmı direnmiş. Direnenlere karşı sert önlemler alınmış bu kez. Dövülmüşler, vurulmuşlar, öldürülmüşler. Bunun sonucu, malları yağmalanmış, talan edilmiş. Bunların hepsi doğru. Şimdi Ermeni'lerin sözünü ettiği olaylar bunlar. Ama olaylar sadece bununla bitmemiş ki... İşin bir de öteki cephesi var... 1918'de Osmanlı İmparatorluğu savaştan yenik çıkıp da, Anadolu İngilizler, Yunanlılar, İtalyanlar ve Fransız-

larca paylaşılıp işgal edilince Fransızlar, vaktiyle Lübnan'a, Suriye'ye sürülmüş Ermenileri özellikle yanlarında geri getirmişler. Özel Ermeni taburları bile kurdurmuşlar. Bütün yönetimi nerdeyse Ermenilere vermişler. İşte Anadolu'da bir kez daha kan gövdeyi götürmüş. Bu kez de sırtını işgalcilere dayamış Ermeniler çok Türkün kanına girmişler. Dedim ya... Şu sıralar yaşlılardan öyle korkunç öyküler dinliyorum ki o günlere ait... Dehşet... Sözün kısası, sadece 1915 olayları yok. 1915'te başlayıp taa 1922'lere dek süren, Anadolu'nun yeniden bağımsızlığına kavuşmasına dek süren bir boğuşma var. Batı cephesinde, Ege'de Yunanlılarla, Rumlarla boğuşurken, Doğu cephesinde de, Güney cephesinde de Fransızların yanı sıra Ermenilerle boğuşmuşuz. Bir onlar bizi kesmiş, bir biz onları. Habire kesmişiz durmuşuz, altı yedi yıl. Ne dramlar yaşanmış, ne trajediler yaşanmış... Bilmem anlatabildim mi?..

Demek haksız yargılanmanın o insancıl öfkesine kapılıp, dalmış gitmişim, heyecanlı heyecanlı konuşmaya... Zaman nerdeyse gece yarısını bulmuş. "Ağbi, diye dürttü beni, aynı zamanda dilmaçlığımı da yapan o yakın dost. Fırlayıp kalkmazsak uçağı kaçıracaksın vallahi" dedi telaşlı telaşlı. Ardından da, "Ha... Yurda dönmekten vazgeçtinse... O başkaaa..." diye ekledi gülerek.

Yekindim kalktım. Kalkarken de;

– Bakın hanımefendi, dedim yüzümde alaycı bir gülümsemeyle. Size bir de itirafta bulunayım giderayak. O yıllarda Doğu Anadolu'da Ermenilerle en az bizim kadar boğuşan bir başka ulus daha vardır. Kimdir onlar, biliyor musunuz? Kürtler. Yani, bizim Kürtleri kesmemiz şöyle dursun, şayet dediğiniz gibi Ermenileri kesmişsek nasıl kesmişsizdir, biliyor musunuz? Kürtlerle ortak, birlikte kesmişizdir!.. Hah hah ha!..

V

Telaşla teşekkür edip, fırlamıştık evden. Yıldırım hızıyla havaalanına geldik. Artık öpüşüp ayrılacağız. Biletimi ararken bir de farkına vardım ki, pantolonumun arka cebindeki küçük para çantamı düşürmüşüm bir yerde. Üzerimde bir kuruş yok.

ALTINCI BÖLÜM

I

Nasıl olmuş?.. Birden bir şamata kopmuştu masada. Galiba Tamada da ipin ucunu kaçırmıştı biraz. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Kahkahalarla gülerek laf atıyorlardı bana.

– Bari sözünü tuttun muuuu? diye soruyordu kimi.

Kimi;

– Sahi, o gün bugün hiç Ermeni kesmedin mi? diyordu kahkahalar arasında. Vah zavallı, vah... Yazık..

– Vallahi iyi cesaret!.. Yahu Ermenistan burnumuzun dibinde. Aha şurada!.. Taa buralara kadar, çekinmeden, geldin ha? Bravo vallahi!.. diyeni mi ararsın..

– Yahu baksana!.. Belki haberin yoktur Türk arkadaş!.. Bizim mahallede de hâlâ bir Ermeni var, biliyor musun? Üstelik, kerata tam üç aydır bana borcunu ödemiyor. İstersen, adresini veririm vallahi... Hah hah ha!.. diye işi iyice gır gıra vuranı mı?..

Doğrusu, bir an için bocalamamış da değildim hani, bu umulmadık şamata karşısında. Acaba işi, biraz kara mizahla anlatayım derken, farkına varmadan fazlaca mı sulandırmıştım? Yoksa, beni alaya mı alıyorlardı şimdi de, ne? Hayır hayır... Bunca yazar, hep birlikte, sözlerimin gerisinde ki kara mizahı sezememiş olsunlar, olanaksız. Hayır.

- Halimi anlıyorsunuz, değil mi? dedim coşkuyla hemen, ben de o şamataya katılıp. Görüyorsunuz ya... Bir kez söz vermişim... O gün bugün, vallahi tövbe... Allah kahretsin... Hah hah ha!..

Tamada, kâh çatalını porselen tabağının yanına vurarak sinirli sinirli, kâh ayağa kalkıp, bağırıp çağırarak, anca nice son-

ra, zar zor susturabilmişti herkesi. Bir an kabararak dikildi. Biraz da, çocuklarını paylayacak bir baba sevecenliğiyle sanki, dik dik süzdü herkesi önce. Kaşlarını da abartarak çatmıştı.

– Ben size söylememiş miydim? dedi, babacan bir terslenmeyle. Terslerken de, hem sesinin tonunu yapmacık bir öfkeyle özellikle kalınlaştırmış gibiydi, hem de sanki yüzünde, dokunsalar kahkahalarla güldü gülecekmiş gibi bir gerginlik vardı. Yan yan da bana bakıyordu arada bir. Bu Türklerle başa çıkmak zordur dememiş miydim?.. diye sürdürdü konuşmasını. Biz Gürcüler iyi biliriz bu Türkleriii... Gördünüz işte, bir anda düzenimizi nasıl bozdu bu Türk? Her şeyi birden allak bullak etti. Geleneklerimize göre, düzenimizi bozan masadan kovulur ya... Gene de, konuk gelmiştir diye bu kez bağışlıyoruz bu Türkü. Lakin, kendisine de huzurunuzda ilk uyarı cezasını veriyorum. Masayı bir daha gene böyle bir şamataya boğarsa, kesinlikle cezalandıracağım. Artık masadan mı kaldırırım kendisini, yoksa?.. Yoksa?.. Bu Türke verilecek en ağır cezada o galiba!.. Söz hakkını temelli almak!.. Bir daha kendisine hiç söz vermemek!... Hah hah ha!..

Gene birden bir kahkaha patlamıştı masada.

Bu kez de ben;

– Rica ederim Sayın Tamada, rica ederim... dedim yarı ciddi, yarı işi gır gıra vurduğumu belli etmeye çalışan bir sesle, sanki alınmışım gibi, sitemli sitemli. Vallahi haksızlık ediyorsunuz bana. Peki, şimdi de mi ben suçluyum? Hem siz izin veriyorsunuz bütün bunlara, hatta onları yüreklendiriyorsunuz, hem de beni cezalandırmaya kalkışıyorsunuz. Allah aşkına suçum ne benim? Açık açık konuşmak mı? Çekingesiz konuşmak mı? Ama bizde, dost yanında çekingesiz konuşmak dostluğun gereğidir. Töredir yani. Çekingesiz konuşmayan konuğun önce dostluğundan kuşkulanırlar. İçtenliğinden kuşkulanırlar. Dost saymazlar onu. Biliyor musunuz Sayın Tamada, böylesi bir durumla bir kez de Atina 'da karşılaşmıştım.

II

Gerçekten Atina'da mıydı?

Sanki Atina'daymış gibi... Yazarlar Birliği'nin salonunda... Yazar dostlar... Gazeteci dostlar... Düşünürler, yöneticiler, po-

mektedir. Ve bu işler günümüzde öylesine ustaca, öylesine sinsice yürütülmektedir ki artık dostlar!.. Farkına varabilmek gerçekten güç. Nerdeyse olanaksız. Örneğin, şu an sizlerle Nato subayı bir Türkün konuştuğunu aklınızdan bile geçirmiyorsunuzdur sanırım. Oysa ben bir Nato subayı idim. Askerliğimi Nato'ya bağlı bir orduda yaptım çünkü. Gene, şu an ben, askerliğini mutlaka Nato subayı veya eri olarak yapmış sizlere sesleniyorum. Ama bunun da bilincinde olduğumuzu doğrusu söyleyemeyiz. Yani, belki hâlâ bilincinde değiliz ya, sonuçta hepimiz aynı ordunun erleri veya subayıyız, sözün kısası. Lakin, ben kendimi bağımsız Türk ordusunun subayı sanırken, sizler de askerliğinizi, kendinizi bağımsız Yunan ordusunun eri veya subayı sanarak yaptınız, eminim. Dedim ya... Bağımsızlık kavramı bile artık, bildiğimiz bağımsızlık kavramı değil... Hatta ulusal bağımsızlık kavramı bile... Baksanıza, daha bu yüzyılın başında ulusal bağımsızlık savaşlarının can düşmanı olan emperyalist Batı, şimdi, kimi Uzakdoğu ülkelerine, Ortadoğu ülkelerine, Afrika ülkelerine, hatta Güney Amerika ülkelerine özellikle "ulusal bağımsızlık düşüncesini" ihraç ediyor. Bağımsızlık bağışlıyor onlara zorla. Gel de, şaşıp kalma... Hani, yüzyılımızın ikinci yarısına, "Emperyalizmin, azgelişmiş ülkelere planlı olarak ulusçuluk bilinci ve yeni tür bir bağımsızlık ihraç ettiği çağ" adı verilse yeridir vallahi... Hah haa... Görüyorsunuz, bütün teknikler çok gelişmiş... Her türlü hinoğluhinliğin tekniği de tabii... İşte bu yüzden, bunca hinoğluhin tekniğin arasından geçip de doğruyu yakalayabilmek?.. Her babayiğidin işi mi Allah aşkına?.. Vallahi alıcı kuş gibi bekliyorlar tepemizde... Biraz tökezlemeyelim... Kuşkusuz, halklarımız arasında çooook sürtüşmeler olmuş. Bilmem kaçıncı yüzyılda Anadolu'ya gelmişiz ve sürtüşme başlamış sizlerle... Nerdeyse bin yıldır didişir dururuz. Tabii bu sürtüşmeler, didişmeler sırasında da sık sık çirkinleşmişiz. Kâh biz... Kâh siz. Ama, gene yüzyıllar boyu da aynı köylerde, aynı kentlerde, hatta aynı mahallelerde kardeş kardeş oturmuşuz. Ta ki, 18. yüzyılda Fransa'da ateşlenen ulusçuluk akımının kıvılcımı Balkanlarda patlayıncaya dek... 1820'lerdeki bağımsızlık savaşınıza Osmanlı çok bozulmuştur, doğru... 1821'deki Mora isyanı, biraz da papazların yönetiminde dini bir biçimde başlayınca, devrin padişahı II. Mahmut'un buyruğu üzerine Sadrazam Benderli Ali Paşa, hemen İstanbul Rum patriği Grigoryos'u Bab-ı Alî'ye çağırır. "Senin bu fesattan haberin yok muydu? Niçin sakladın? Bize söylemedin? Niçin haber ver-

medin?" diye sorar ve yaşlı patrik yadsıyınca, gözdağı olsun diye, hemen Fener'e gönderip, Patrikhanenin kapısının önünde, göğsüne de yafta astırarak idam ettirir. Bununla da yetinmez, ardından, bu kez Kayseri, Edremit ve Tarabya metropolitlerini Beyoğlu'nda ayrı ayrı yerlerde ipe çektirir. Ama gene yetinmez, Istanbul Rum topluluğunun ileri gelenlerinden bazılarını kalabalık alanlarda dizi dizi sallandırır darağaçlarında. Patriğin ölüsü de tam üç gün ipten alınmaz. Artık kokmak üzereyken, padişahın buyruğuyla Yahudiler, cesedi denize atarlar. Hatta, ceset suyun üstünde kalıp da Rumların eline geçmesin diye, Yahudiler karnını yararlar da içine taş doldururlar, söylentilere göre. Kısacası, o yıllarda Osmanlı çok Rum asmıştır, doğrudur. Haliç'in üstü cesetten görünmez olmuştu diyenler bile vardır. Bunları tarihlerimiz de yazmaktadır. Örneğin, Cevdet Paşa'nın "Tarih-i Cevdet"inde bütün bunlar yazılıdır. Yani zamanın vakanüvisleri tarafından olaylar belki biraz yumuşatılmış veya yöneticileri haklı gösterecek kılığa sokulmuştur, ama görüyoruz ki, kesinlikle yadsınmamış ve saklanmaya çalışılmamıştır. Tabii bir başka gerçek de, bütün bunların sonuçta bir despot padişahın marifetleri olduğudur. Lakin, sizin tam yüzyıl sonra, biraz da kin güdercesine, İngilizlerin buyruğuyla Anadolu'yu işgale kalkışmanız aynı şey değil... Sakın, bunları kendimi savunmak için söylüyorum sanmayasınız. Çünkü, Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919'da İzmir'e ayak basmasından, geri çekildiği 1922'ye kadar, özellikle de Batı Anadolu'da, Ege kıyılarında işlenen o korkunç cinayetlerin çoğunun öykülerini de yeni yeni gene sizin romancılarınızdan, yazarlarınızdan öğreniyoruz. İki halk, durup dururken nasıl gırtlak gırtlağa getirilmiş? Nasıl, birbirlerini çılgıncasına boğazlamaları sağlanmış? Akıl alır gibi değil... Kısacası dostlar! Yeryüzünde, hâlâ bir çirkinliğe bulaşmamış, kusursuz güzellikte bir halk bulunsun, inanmıyorum. Bu nedenle, gelin el ele verelim. Geçmişlerimizdeki bütün pisliklerin, çirkinliklerin üstünü eşeleyelim gün yüzüne çıkaralım onları. Ve o çirkinliklerden yeni yeni güzellikler yaratmanın yollarını arayalım. Burada size söz veriyorum; Ortak tarihimizi iyi bildiğimi söyleyemem. Ama yurduma döner dönmez, bu konudaki kaynakları hemen taramaya başlayacağım ve bulacağım bütün çirkinlikleri gizlisiz, saklısız gözler önüne sermek için çalışacağım. Size söz veriyorum, birlikte güzelliğe dönüştüremiyeceğimiz çirkinliklerimiz için de, gelip sizlerden özür dileyeceğim halkım adına, teker teker... Çünkü seviyorum halkı-

ben de, bütün çirkinliklerin bir an önce gün yüzüne çıkarılması konusunda kendisiyle aynı fikirdeyim. Lakin, şunu da unutmayalım ki; çok zor bir iş, bu!.. Her babayiğitin kârı olmasa gerek... Hatta adamın adının deliye çıkması bile yetmez galiba... Biliyor musunuz, bizim ailenin adı üç kuşak öteden deliye çıkmıştır. Büyük babama, babama hep deli derler. Hatta bana bile biraz deli derler. Ailemizin adı da niçin deliye çıkmıştır, biliyor musunuz? Konuğumuzun bunca içtenlikli ve açık konuşması karşısında, doğrusu ben de kendimi açık konuşmak zorunda sayıyorum. Adımızın deliye çıkması büyük babam yüzünden olmuş. Çünkü o, Osmanlı döneminde çok Türk öldürmüş ve dağa çıkmış. Osmanlı döneminde böyle açık açık Türk düşmanlığı yapmak, Türk öldürmek akıl kârı mı Allah aşkına? İşte bu yüzden de adımız deliye çıkmış. Ama şimdi, sevgili konuğumuzdan aldığım esinle, bütün Türklerden özür diliyorum. Dedem adına, babam adına özür diliyorum, kendisinden. Ancak, dedim ya, bunu büyük toplulukların önünde açık açık söylemek her babayiğitin kârı mı? Ben, konuğumuz kadar cesur değilim doğrusu. Konuğumuzun cesaretine hayran kaldım. Bu cesaretinden dolayı da kutlarım kendini bir kez daha. Şimdi kadehimizi konuğumuzun onuruna kaldırmayı öneriyorum. Şerefe!.." Hemen kadehimi kapıp ben de fırladım ayağa ve kimsenin içmesine fırsat vermeden... "Ama, ben yazarım... Başka türlü nasıl konuşabilirim ki?.. Politikacı değilim." dedim, inadına saflığa vurup. Birden bir kahkaha patladı...

Sustum. Bu esprime, başta Tamada, masadaki bütün dostların kahkahalarla güleceklerinden hiç kuşkum yoktu çünkü. Ama tam karşıtı oldu. Acaba ben mi bu kez espriyi tam anlatamamıştım, yoksa çeviri sırasında mı espri güme gitmişti? Bu sessizlikte, şaşkın, buruk ne yapacağımı bilemez bilemez öyle bakar dururken yüzlerine teker teker... Galiba Fransız dost... Oturduğu yerden, biraz da küstahça bir sesle, üstten üstten;

– Peki, dedi, bari siz de Yunanlılardan özür dilediniz mi daha sonra?

– Efendim?..

Bir an için, gerçekten bocalamış, kalakalmıştım öyle. Böyle bir soruyu şu masada hiç beklemiyordum çünkü. Ama gene de tez toparladım.

– Yunanlılardan mı? dedim, sözcüğü heceleyerek. Hayır! Dilemedim.

Şöyle derinden bir soluklandım sonra, biraz da zaman kazanmak için.

– Galiba anlatamadım demek istediğimi... O Yunanlı dostun söyledikleri, benim için gerçekten çok uyarıcı olmuştu. Hani, hiç beklemediğim bir anda, onun, "konuğumuzun cesaretine hayran kaldım" dediğini duyar duymaz, gariptir, birden irkildim nedense. Acaba? Acaba? Acaba? Acaba fazla mı ileri gitmiştim açıkyüreklilikte? Sanki konuşmasının gerisinde gizli, ince bir hiciv de varmış gibiydi. Örneğin, "Ben de bütün Türklerden özür dilerim" derken de, sanki hem ses tonunda, hem de gözlerinde bir çakıp bir sönen o gizli ışıltıda bir babalanma, bir böbürlenme, bir büyüklenme varmış gibiydi. Tabii, gerçekten sözlerinin ardında böylesi bir küçümseme, alay var mıydı, yani gün görmüş, kurt bir politikacının yazar içtenliğini gır gıra alan bilinçli bir davranışı mıydı bu, yoksa o bir anlık bocalamayla, ruh karmaşasıyla ben mi yanlış yorumlamıştım, bilemiyeceğim... Ama galiba şu da kesindi ki; bütün özür dileme fiillerinin içinde kendiliğinden biraz da bir böbürlenme, bir büyüklenme vardı. Kim bilir, bu yüzden mi, güçlüler yaptıkları için güçsüzlerden özür dilerlerken, "afedersiniz" derler genellikle. Oysa bilmez miyiz, affetmek, bağışlamak, bütün insanlık tarihi boyunca hep güçlülerin hakkı olmuş. İşte... Düşünsenize... Daha ben, herhangi bir çirkinlik görürsem, gelip hepinizden teker teker özür dileyeceğim derken, adam birden fırlayıp dikilivermiş karşıma ve hem senin kadar cesur değilim demiş, hem de ben şimdiden bütün Türklerden özür diliyorum demiş... Bilmem anlatabiliyor muyum?.. Bakın... Dün burada öğrendim bir raslantıyla. Ruslar da, aşağılamak, onurunu kırmak istedikleri kişilere *"Adam mısın, Türk müsün?"*. derlermiş Dilmacım dün ağzından kaçırdı. Çok öfkelendiği birine hakaret ederken, *"Adam mısın, Türk müsün?"* dedi sövermiş gibi, hem de Türkçe. Adamdan çekindiği, korktuğu için Türkçe söyledi galiba. Ama, bu kez de benim işittiğimi ayrımsayınca, çok üzüldü. Öfkeleneceğimi, üzüleceğimi, küseceğimi sanıyordu tabii. Oysa, öylesine hoşuma gitmişti ki bunu öğrenmek. Çünkü, ülkemde de, birisini aşağılamak, horlamak istedi mi, birinden öcünü lafla almak istedi mi, ona hemen *"Pis Moskof!.."* der halkım. *"Pis Moskof"*, *"Moskof kalıklı"*, *"Moskof gâvuru"*... Ağır hakarettir bu sözler. İşte bu nedenle çok sevindim. Demek, yalnız biz Rusları aşağılamıyormuşuz, onlar da bizi aşağılıyormuş. Demek, bütün tarih

boyunca öylesine didişmişiz ki onlarla, birbirimizin adını anmak bile küfür olmuş. Kim bilir daha neler vardır her iki dilde de... İşte, Yunanlılarla da, Rumlarla da yani, tıpkı böyle... Adlarımız her iki dilde de küfür. Yani, onlarla da ne birarada yapabilmişiz, ne de ayrı ayrı...

Sözüm biter bitmez de, dönüverdim, Fransız dostun gözlerinin içine içine baktım, yüzümde biraz da zoraki bir gülümseme ile... Konuşmamın etkisini öğrenmeye çalışıyordum. Veya... Belki de, daha doğrusu... Dediklerimi onaylamasını istediğim için onun, böyle dalkavukça bir içtepiyle, gözlerinin içine yılışık yılışık sırıtmaya, yaltaklanmaya başlamıştım, galiba... Şimdi düşünüyorum da...

Sonra da;

– Bilmem... Anlatabildim mi? demiştim, gene yüzümde o zoraki, yılışık gülümseme, elimdeki kadehi de ona doğru uzatıp, belli belirsiz kaldırırmış gibi...

– Anlıyoruuum... Anlıyorum tabii... dedi, o da, hafif bir reveransla. Consensus... diye ekledi sonra, bu kez İngilizce. Güçlü organların düşünsel uyuşumu... Güçlülerin anlaşması...

Kadehini kaldırdı.

– Şerefe!.. Güçlülerin anlaşması şerefine!..

– Şerefe!..

II

– Sayın Tamada, dedim gene hemen, Tamada'nın sözü ağzımdan kapmasına fırsat vermeden. İzin verirseniz, size, bir de, İsveçli bir yazar dostla ilgili bir anımı anlatmak istiyorum. Anderz Harning adında bir romancı dostun yardımını. Harning, yalnızca dış görünüşüyle, iri gövdesiyle değil, doğrusu yaşamıyla da tam bir Viking'di. İsveçliydi, ama İsveç'te değil, Portekiz'de, Lizbon'da yaşıyordu. Kendisi bu konuda bir şey söylemiyordu ya, dostlarının anlattığına göre, İsveçli aydınlara küsmüştü birkaç yıldır. İşte... Ne zamandı, şimdi çıkaramıyacağım. Harning'in de aralarında bulunduğu bir grup İsveçli yazar dost İstanbul'a gelmişlerdi. Ortak toplantılar yapıyor, meslek sorunlarını tartışıyorduk. Yazarların sorunlarını tartışıyorduk. Dost-

ça. Toplantılar basına kapalı yapılıyor yani. Dinleyici filan, kimse yok. Herkes aklına estiği gibi konuşuyor, istediği konuyu gündeme getiriyordu özgürce. Bu yüzden de daldan dala atlıyor, daha bir konu tamamlanmamışken, bir başka konuya kolayca geçebiliyorduk. Toplantının sonlarına doğruydu artık. Nasıl oldu? Gerçekten, İsveçli dostların önceden saptadıkları kendilerine özgü bir gündemleri, bir sorunlar listesi vardı da, şimdi sıra ona mı gelmişti? Yoksa, bu delifişek konuşmalarımızın birden ansızın çaktırdığı bir çağrıştırma sonucu muydu bu? Nasıl olmuş, söz, gene dönmüş dolaşmış, Kürtler sorununa gelmişti. İsveç Yazarlar Birliği'nin de başkanı olan ozan Peter Curman, hiç beklemediğimiz bir anda; "Sizinle bir de Kürt yazarlarının sorunlarını konuşmak isterdik." dedi. "Bizim, halen İsveç'te yaşayan ve İsveç Yazarlar Birliği üyesi 12 de Kürt kökenli yazarımız var. Onlar kitaplarını anadillerinde, Kürtçe yazıyorlar ve İsveç'te Kürtçe yayımlıyorlar, tıpkı gene İsveç'te yaşayan, İsveç Yazarlar Birliği üyesi olan ve kitaplarını İsveç'te Türkçe yayımlayan Türk kökenli yazarlarımız gibi... Yani, Stokholm'de bir de Kürtçe kitap yayımlayan bir yayınevi var. Çünkü biz, bir yazarın varolabilmesi için kendi öz dilinde yazmasının zorunluluğuna yürekten inanıyoruz. Acaba Türkiye'deki Kürt kökenli yazarların durumları nedir? Kendi öz dillerinde yazma ve konuşma özgürlükleri var mıdır?" Dedim ya... Doğrusu, böyle bir soruyu hiçbirimiz beklemiyorduk. Bir an bir sessizlik oldu odada. Sanki düşünüyormuş gibi, şöyle bir yerimde kıpırdandım, önümdeki tabaktan bir kuru pasta kırıntısı aldım attım ağzıma... Henüz daha sıkıyönetim kalkmamış İstanbul'da. Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık... Ama galiba düşündüklerimi açık açık söylemek en iyisi... Ve kararımı verince öyle bir rahatladım ki. Şöyle biraz dikeldim. Yüzümde karar vermiş olmanın o erinçli gülümsemesi... "Bakınız, dedim. Sanırım, düşüncelerimizi soruyorsunuz. Biz, insanın bütün özgürlüklerini bir bütün olarak düşünürüz. İnsanın anadilinde düşünme, konuşma ve yazma özgürlüğü, anadilini geliştirme özgürlüğü de, hiç kuşku yok ki bu özgürlükler bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Biz de, tıpkı sizler gibi, bir insanın, ancak anadilinde düşünmesi ve yaratması halinde dünyayı tam kavrayabileceğine, ona katkıda bulunabileceğine ve güzelleyebileceğine yürekten inanıyoruz. Çağdaş insan elbette başka türlü düşünemez. Yani bu konuda da sizlerle aynı düşüncedeyiz." dedim ve sustum. Ne ki, söylediklerim onları kandırmamıştı galiba, do-

yurmamıştı. Bir sessizlik çöktü odaya. Kimse bir şey söylemiyordu. Çaresiz... "Bakın, dedim, kuşkusuz Türkiye'nin temel sorunları arasında bu sorun da var. Bizler, her konuşma olanağı yakaladığımızda, aydınlar ve yazarlar olarak bu konuda da düşüncemizi açık açık söyleyip yazıyoruz. Hatta bu konuşmalarımızdan ve yazılarımızdan dolayı sık sık mahkemeye de verildiğimiz oluyor. Hakkımızda yeni yeni davalar açılıyor. Örneğin, şu an bir arkadaşımız, Kürtlerin de anadillerini konuşabilmeleri özgürlüğünü savunduğu için Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanıyor. Bu konuda bir de imza kampanyası açtık. Halktan imza topluyoruz. Ama bizler, biliyorsunuz ne hükümetiz, ne de ülkemizdeki hükümetlerin yandaşları veya sözcüleriyiz... Bilmem, anlatabildim mi?" Açıkçası, ayak sürüyordum. Lafı habire dolandırıyor ve konuyu sadece anadil sorunuyla sınırlı tutmaya çalışıyordum. Çünkü, gündeme getirmek istedikleri konuyu bütün boyutlarıyla tartışmamıza ne zamanımız vardı, ne de bilgimiz. Ortadoğu konusunda, bu sorunu tartışacak kadar geniş bir bilgileri olduğunu hiç sanmıyordum. Dolayısıyla, konuyu genişletmeye gerek yoktu. Ama o zaman da, sanki ben sorularını yanıtlayamıyormuşum, veya yanıtlamaktan korkuyormuşum, çekiniyormuşum gibi, istemediğim olumsuz bir hava doğmuştu. Bu havayı gidermek için ne yapmam gerektiğini kestirememiş, kem küm ediyordum ki... Anderz Harning, gerçekten Vikinglere yakışır bir soy davranışla, tam bir hızır gibi yetişti yardımıma. "Ne o? dedi. Biz İsveçliler kendi çirkinliklerimizi unuttuk da, şimdi sizi mi sorguya çekiyoruz, ne?" Alaylı alaylı Peter Curman'a baktı. "Yeryüzünde hangi halkın bir çirkinliği olmamıştır ki?.." dedi. Yeniden bana döndü. "İsveçlileri, dedi, bir de İsveç sınırları içinde yaşayan Laponlara sormak gerek. Şimdi siz de Peter Curman'a sorun bakalım; İsveçliler acaba kaç yüzyıl Laponlara anadillerini konuşmayı yasaklamışlar?"

– Laponlar mı? dedi biri, sözümü kesip. Galiba Japon yazardı.

– Evet evet, Laponlar... dedim hemen. Sonra gene Tamada'ya döndüm, acele acele sürdürdüm konuşmamı. Biliyor musunuz Sayın Tamada, dedim, galiba Harning arkadaş çok haklı. Her ulusu, bir yakın komşusuna sormalı en iyisi. Örneğin, Romenlerin Ruslar hakkındaki düşüncelerini ilk duyduğumda, sözcüğün tam anlamıyla dehşete kapılmıştım. Yetmişli yıllardaydı. Bir nedenle yolum Bükreş'e düşmüştü. Biliyorsunuz, Ro-

menler, sanırım Roma İmparatorluğu döneminde, artık her nedense, Balkanlara yerleşmiş veya yerleştirilmiş Latin kökenli bir ulus. Tıpkı okyanusta bir adada yaşıyorlarmış gibi, çepeçevre Slavlarla kuşatılmışlar. Güneyde Bulgarlar, güneydoğuda Sırplar, Slovenler, batıda Çekler, Slovaklar, kuzeyde Ruslar. Slav olmayan bir Macarlar var, Romenlerin komşusu. Yani, tarihleri boyunca hep Macarlarla boğuşmuşlar ve Slavlardan çok çekmişler. Daha doğrusu Ruslardan çok çekmişler. Bir Romen yazarla tanışmıştım. Türk olduğumu öğrenince öyle büyük bir yakınlık göstermişti ki bana... Oysa, biliyorsunuzdur, bütün Balkanlar Osmanlıya, dolayısıyla da Türke düşmandır. Bükreş'e giderken, ben de böylesi bir Türk düşmanlığıyla karşılaşacağımı sanıyordum. Ama tersi oldu. Büyük bir dostluk gördüm Romenlerden. Niçin, biliyor musunuz? İşte, o Romen yazar dost açıklamıştı nedenini. "Bizim, demişti, Osmanlılarla, yani Türklerle görmemiz gereken hiçbir hesabımız yoktur. Çünkü, Osmanlı bizi işgal etmek için buralara gelmemiştir. Tam karşıtı... Bizi yeni bir Slav istilasından korumak ve güçlendirmek için gelmiştir. Tarihimiz boyunca bizi, Macarlar Karadeniz'e giden yolda, Ruslar da İstanbul'a giden yolda bir engel, bir çıban başı olarak görmüşlerdir. Bu nedenle de bizi yok etmeye çalışmışlardır hep. Macarlar Macarlaştırmaya, Ruslar da Slavlaştırmaya uğraşmışlardır. Ama Osmanlı döneminde kesinlikle böyle bir şey olmamıştır. Yani, Osmanlı, bizi Türkleştirmeyi, hatta Müslümanlaştırmayı bile aklından geçirmemiştir. Tam karşıtı, Voyvodalarımızı bile Rumen soylularından atayarak, Rus çarlarına karşı bizi güçlendirmişlerdir, güçlenmemize çalışmışlardır. İşte bu konuda bir tez hazırlıyorum şimdi." demişti. Sonra da; "Şu an Ruslar, bizi, tıpkı Macaristan, tıpkı Çekoslovakya gibi işgal etmiyorlarsa, bilin ki, siz Türklerle olan dostluğumuz yüzünden buna cesaret edemiyorlardır. Çünkü bunu tarihten iyi bilirler. Yani, bugün de, bir Rus istilasına karşı tek güvencemiz sizsiniz. Türkiye..." diye eklemişti. İnanır mısınız Sayın Tamada, bu sözleri duyunca, sözcüğün tam anlamıyla şok oldum, dondum kaldım. Bir an, kuşkulu kuşkulu baktım gözlerine, acaba alay mı ediyor bizimle diye... Kolay kolay inanılır gibi mi Allah aşkına?.. Bir Varşova Paktı üyesi devlet, bir başka Varşova Paktı üyesi devlete karşı, bir Nato üyesi devletten güvence beklesin... Hıh... Gerçekten, şaşırmamak, şok olmamak elde mi? Ama şu da bir gerçek ki... Demek Rusları da Rumenlere sormalı...

III

Sözüm biterken de, nasıl bir içgüdüyleyse artık, düşünmeden uzanmış kadehimi almışım. Doluydu. Sevindim farkedince. Ya, boş kadehi almış olsaydım... Demek ben konuşurken yanımdakilerden biri doldurmuş. Kadeh elimde, borçlu borçlu gülümseyerek birer göz attım onlara. Sonra ağır ağır Tamada'ya doğru döndüm.

– Son söz, Sayın Tamada!.. dedim muştu verirmiş gibi, biraz da kasılarak.

Tamada'nın yüzü birden aydınlanıverdi sanki.

– Son söz olarak şunu söylemek istiyorum ki... Gürcistan'dan ülkeme, farklı biri olarak döneceğimden hiç kuşkum yok, artık. Çünkü, tıpkı İsveçlilerin Laponlardan, Rusların Rumenlerden sorulması gibi, Türklerin de asıl Gürcülerden sorulması gerektiği gerçeğini burada sizlerden öğrendim. Meğer sizlerle yalnızca kız alıp vermekle kalmamışız. Yalnızca, köylerinizi basıp sık sık, kızlarınızı kaçırmakla da kalmamışız. Tarihte birkaç kez de vatanınızı işgal etmiş, evlerinizi barklarınızı yakmış yıkmışız, talan etmişiz. Tam iki bin beş yüz kilisenizin yerinde yeller esiyormuş şimdi bizim yüzümüzden. Doğrusu bilmiyordum. Bütün bu gerçekleri sizden öğrendim. Ama ben, ülkenize şimdi ne kızlarınızı kaçırmak için geldim, ne de kiliselerinizi karıştırmak için. Dost olarak geldim. Ve önünüzde bir kez daha söz veriyorum, bir daha hiçbir Gürcü kızını kaçırmayacağıma ve kiliselerinizi yıkmayacağımıza... Ve bütün Gürcülerden, atalarım adına bir kez daha özür diliyorum. Halkım, Gürcülerin de dostudur, lütfen unutmayınız. Ve sizlerden bir de ricam var; Gene, lütfen izin veriniz, bundan böyle biz Türkleri de Gürcülerden sorsunlar artık... Kadehimi Türk-Gürcü dostluğu için kaldırmak istiyorum. Yaşasın Gürcü-Türk dostluğu!.. Yaşasın bütün halkların dostluğu!.. Şerefe!..

SON BÖLÜM

I

Şarabımı bir yudumda içmiş, tam yerime oturuyordum. Nasıl oldu, gözüm Tamada'ya ilişti. Öyle bana bakıyordu. Yüzünde de belli belirsiz, muzip bir bıyık altı gülümseme, gözlerini kırpmadan beni süzüyordu dik dik. Gene bir hinoğluhinlik düşünüyor olmalı. Galiba konuşmamın biraz uzun oluşunu gır gıra alacaktı bu kez de. Çünkü, susup oturmuş olmama hâlâ inanamazmış gibiydi gözlerindeki ışıltı sanki... Veya, anca gözleriyle görürse buna inanabileceğini anıştırmıya çalışıyormuş gibiydi... Bu Tamada'ya öyle ısınmıştı ki içim... Sat anasını be... Yiğitliğe bal mı süreceğiz şimdi?.. Bir hinoğluhinlik daha yapsın bakalım. Bütün içtenliğimle hınzır hınzır gülümsedim ben de onun gözlerinin ta içine... Ne ki, yüzündeki muzip gülümseme birden sevecenleşiverdi onun da, elmacık kemiklerinin üstünü top top etti. Yumuldu gitti gözleri. Başıyla gizlice selamladı beni. Sonra da, sanki gizli bir iş yaparken yakalanmış gibi suçlu bir evecenlikle aniden fırladı kalktı yerinden.

Öteki konuklar, hâlâ beni alkışlıyorlardı coşkulu coşkulu. Laf da atıyorlardı kendi anadilleriyle. Övgülüyorlardı. Kahkahalarla gülüyorlardı, yanlarındaki dilmaçlarına bir şeyler söyleyerek. Masa, tam bir curcunaya dönmüştü.

Tamada'nın yanında oturan Gürcü dostlardan biri, hemen bıçağının ucuyla önündeki kadehe birkaç kez çın çın vurdu, susturdu herkesi zar zor.

– Dostlarım, dedi Tamada, yüzünde gene biraz sevecen, biraz da muzip bir gülümsemeyle... İnanın şu an ne demem ge-

rektiğini kestiremiyorum. Bunca yıldır tamadalık yaparım masalarda, böylesi bir durumla hiç karşılaşmamıştım. Örneğin Türk dostumuza şimdi ben teşekkür mü etmeliyim, yoksa sizlere geçmiş olsun mu demeliyim? Veya gözünüz aydın mı demeliyim? Konuşmamın başında söylemiştim ya, bu Türklerle uğraşmak zordur diye. Gördünüz işte. Sözü bir kaptırdık, artık geri alabilene aşk olsun!.. Bütün Türk tarihini anlattı bize. Ama, hakkını da yemeyelim, doğrusu iyi anlattı... Meğer yalnızca bizim kızlarımızı kaçırmakla, kiliselerimizi yıkmakla kalmamışlar, hemen hemen, nerdeyse bütün dünya onlardan şikayetçiymiş. Kendi söyledi. Bana sorarsanız, derim ki, Türk dostumuza şimdi hem teşekkür edelim... Tabii konuşması için değiiil, bunca süre sonra da olsa konuşmasını bitirmeyi anımsadığı içiiin... Hem de... Bir ceza verelim... Lakin nasıl bir ceza vermeliyiz? Örneğin, bundan böyle masada sessiz oturup, bizleri sonuna dek dinleme cezası versek?..

– Çok güzel, çok güzel!.. dedi biri, ellerini çırparak. Bu Türke gerçekten konuşmama cezası verelim!..

Bir başkası hemen karşı çıktı.

– Hayır hayır, dedi. Olmaz. Bu Türkü susturabileceğinizi nasıl düşünüyorsunuz? Susmaz da, konuşursa?..

– İşte bu nedenle ben de bir türlü karar veremiyorum dedim ya, diye sürdürdü gene konuşmasını Tamada. Acaba diyorum..! Bu Türk dostumuza, bundan böyle, kadehle değil de boynuzla içme cezası mı versek? Sık sık da kadeh kaldırsak? Şayet yemeğin sonunda hâlâ ayakta durabiliyorsa da, bu boynuzu kendisine, bu geceyi bir daha unutmaması için armağan etsek? Anmalık versek? Hıı? Ne dersiniz?

Daha Tamada'nın konuşması bitmiş bitmemişti ki, birden bir şamata koptu masada. Kimi çılgıncasına el çırpıyordu, coşkulu coşkulu alkışlıyordu Tamada'yı, ayağa fırlamış... Kimi önündeki porselen tabakları, kristal bardakları elindeki çatal bıçaklarla çın çın çınlatıyordu... Her kafadan bir ses çıkıyordu. Bağırış çağırış bir şeyler söylüyordu herkes, kahkahalarla gülerek.

– Doğruuuu!.. Vallahi doğru!.. diye avaz avaz bağırıyordu biri. Bu Türkü ancak alkol halleder!.. Bu Türkten bütün mazlumların ahım alalım bugün alkolle, tamam mı?..

– Yaşşa be Tamada!.. diyordu bir başkası çığlık çığlığa. Bu Türklerin can alıcı noktasını iyi keşfetmişsiniz vallahi. Ne konuda olursa olsun... Bir başkasının kendilerinden daha üstün olabileceğini duymaya bile dayanamazlar bunlar... Hıh... Gürcülerle alkolde kim yarışabilirmiş be dünyada... Hıh...

– Tez getirin boynuzu!.. diye bağrışıyordu birkaç kişi de.

Gerçekten de kaşla göz arasında, ağzı ve sivri ucu gül desenleriyle nakışlanmış gümüş varak kaplı kocaman bir boynuz getirip, önüme koyuverdiler. Artık şarabımı yudum yudum içebilmem olanaksızdı.

Kadehleri ellerinde, ayağa fırlayıp;

– Şerefe!.. diye çığrıştılar hep bir ağızdan.

– Şerefe... dedim.

Çaresiz diktim boynuzu başıma, soluksuz içtim hepsini.

(Burada bir ayraç açıp, halkıma şunu muştulamak isterim: Evvel Allah, o sınavdan da alnımın akıyla çıktım. Ulusal onurumuza bu konuda da toz kondurmadım. Yemeğin sonunda, belki sallanıyordum mallanıyordum ama, gene de ayaktaydım. Dolayısıyla da boynuzu bana armağan etmek zorunda kaldılar Gürcüler. O boynuz şimdi evimde. Öteki anmalıkların arasına başköşeye koydum, gözüm gibi saklıyorum.)

Onlar şaraplarından birer küçük yudum alıp kadehlerini hemen masaya koymuşlar, sonra da bana dikmişlerdi gözlerini. Boynuzdaki şarabın hepsini bir solukta içip bitirince ben, gene şamatayı kopardılar. Ne ki, içki sofralarındaki bu şamataları da ustaca tadında kesmesini öylesine iyi biliyorlar ki bu Gürcüler... Anlatılamaz.

Kuşkusuz, Tamada daha sonraları da n'apıp yapıp sözü sık sık birisinin veya bir şeyin onuruna kadeh kaldırmaya getirmiyor değildi, benden yana da bakıp, kıs kıs gülerek... Hemen yanıbaşıma da, elinde kocaman bir şarap sürahisi, zebella bir Gürcü dikmişlerdi, boynuzla birlikte. Tamada ne zaman elini kadehine atacak olsa, hemen uzanıp elime tutuşturuyordu masada yan yatıp duran boş boynuzu ve silme dolduruyordu. Ama artık, konu Türkler değildi.

Çünkü, Tamada, daha ilk şamatada, gerçekten kendisine yakışır bir incelikle şakayı tadında kesmesini iyi bilmiş ve hemen konuyu değiştirmişti.

– Daha önce de söyledim ya... Bunca yılın Tamada'sıyım, ama, şimdi gene tamadalık yaşamımın en zor görevlerinden birini daha yapmaya çalışacağım, demişti, konuyu değiştirdiğini herkese duyurmak istermişcesine kesin ve tok bir sesle. İnsan bilmediği, tanımadığı konularda, konular hakkında, kişiler hakkında ne söyleyebilir ki?.. Örneğin, ben yaşamımda bir Filipinli yazarla ilk kez bu masada tanışıyorum. Hatta belki de buraya, ülkeme gelen ilk Filipinli sizsiniz. Filipine gitmiş bizden birini de anımsamıyorum hiç. Filipin hakkında da fazla bir şey bilmiyorum doğrusu. Eh... Bunca kötü koşullar altında tamada tamada olup da ne söyleyebilir Allah aşkına? Galiba en iyisi, şimdi de söz sırası Filipinli yazar dostumuzda demek!.. Söz sizin Sayın Virgilio Almario!..

II

Nasıl unuturum o Filipinli yazar dostun adını... Nasıl unuturum seni Virgilio Almario dost!..

Anımsadığım kadarıyla, Virgilio ile daha önce Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin bir toplantısında tanışmıştık. Galiba, Kuzey Kore'de Pyongyang'da. Orta boylu, zayıf, esmer, hafif çekik gözlü, düz siyah saçlı, gerçekten sevimli, cana yakın, konuşkan biri. Kırk yaşlarında da var yok. Ya da yaşını göstermiyor belki. Galiba köse sakallıydı, veya köseydi. Ama müthiş sokulgan biriydi. Herkesin yanına sokuluveriyor, kolayca tanışıyordu. İngilizce konuşuyordu hep. İlginçtir, çok da yüksek sesle konuşuyordu, kulakları iyi işittiği halde. İngilizcesi çok mu iyiydi? Bilemiyeceğim. Ama galiba kendisi İngilizcesinin çok iyi olduğuna inanıyordu ve bu nedenle biraz da kasılarak sanki herkes İngilizcesinin çok iyi olduğunu duysun, öğrensin diye hep böyle yüksek sesle konuşuyordu.

Doğrusu, bir Filipinlinin çok iyi İngilizce konuştuğuna inanarak, böyle, biraz da böbürlenmesine, kasılmasına fazla bozulmamıştım başlangıçta. Yadırgamamıştım. Ne ki, çoğunun adını bile belki ilk kez duyduğum Afrika ülkelerinden, Asya'dan, Uzakdoğu'dan gelmiş yazarların nerdeyse hepsinin, tıpkı o Filipinli gibi İngilizce veya Fransızca konuşurken, sanki birilerin-

den de aferin beklermiş gibi gizli gizli efelendiklerini sezince, dehşetli şaşırdım.

Toplantılarda konuşmalar aynı anda beş dile çevriliyordu; İngilizce, Fransızca, Rusça, Arapça, Korece. Çoğu da özellikle folklorik giysilerine bürünmüş, kimi peştamallı, kimi maşlahlı, kimi kefiyeli agelli, kimi türbanlı, büyücü kılıklı, bu renk renk Kamerunlu, Kongolu, Malili, Nijeryalı, Madagaskarlı, Senagalli, Mozambikli, Angolalı, Filistinli, Kuveytli, Tunuslu, Hintli, Bangladeşli, Filipinli, daha bilmem nereli yazarların, neredeyse hepsi, konuşmalarını, konuşmalar üzerine tartışmalarını İngilizce veya Fransızca yapıyorlardı. Örneğin, Kuzey Afrikalı Araplar bile, nedense Arapça konuşmak yerine Fransızca konuşmayı yeğliyorlardı. Öteki Araplar ise, genellikle İngilizce.

Dilmacım bütün konuşmaları anında Türkçeye çeviriyordu ya, ben gene de yarım yamalak İngilizceme belki birkaç sözcük daha kazandırırım umuduyla, kulaklıkla da İngilizce izlemeye çalışıyordum.

İlginçtir, kulaklıkla izlerken bir farkına vardım ki, anadili yerine bir başka dil kullanan, özellikle İngilizce konuşanların çoğunun söylediklerinin nerdeyse tamamını anlıyordum da, anadiliyle konuşanların İngilizce çevirilerinin ancak yüzde beş-onunu... İşte o zaman anladım. Anadilini konuşanların kullandıkları sözcük sayısıyla yabancı dil konuşanların kullandıkları sözcük sayısının oranlanabilmesi bile olanaksız. Demek, insan anca anadiline egemen olabiliyor, anca onunla oynayabiliyor.

Artık iyice meraklanmıştım. Nijeryalı şu iki yazar, acaba kendi aralarında nece konuşuyorlardı? Bütün bu İngilizce, Fransızca konuşan yazarlar acaba ülkelerinde nece konuşuyorlardı birbirleriyle? Sahi, bu yazarlar romanlarını, öykülerini, şiirlerini nece yazıyorlardı? Tanışıklığı biraz ilerletince, ilk işim bunu sormak oldu onlara. Gerçekten kolay kolay inanılır gibi değildi. Hele Afrikalıların... Kimi Portekizce yazıyordu, kimi İspanyolca, kimi Fransızca, kimi İngilizce yazıyordu romanını, şiirini, dediğine göre. Arapların çoğu da İngilizce veya Fransızca yazıyordu. Hintli İngilizce yazıyordu, Bangladeşli İngilizce yazıyordu, Filipinli İngilizce yazıyordu... Şaştım kaldım... İnsan, anadilinin dışında bir dille gerçekten şiir, öykü, roman filan yazabilir miydi? Anadili olmayan bir yazar?..

Hintli yazar dost; *"Bizler, eski yöneticilerimiz olan İngilizlerden dillerini devraldık. İngilizlerin amacı da, eğitim görmüş aydın-*

ları kendi halkının dilinden gittikçe uzaklaştırmaktı. Başardılar. Şimdi karşımızdaki sorun şu; İngilizce ülkemizde nasıl bir yer tutmalıdır ki ulusal bilinçliliği ve ulusal bütünleşmeyi engellemek yerine, bunları geliştirsin." diyordu acı acı. Kimi Afrikalılar da, bu durumlarını gır gıra alarak kendileriyle alay ediyorlardı, kendilerinden *"Biz siyahi Avrupalılar"* diye söz ediyorlardı. Ama ne acıdır ki, anadilini unutup bir sömürgeci ülke diliyle konuşuyor, yazıyor olmayı övünç vesilesi bile sayabiliyordu asıl çoğunluk. Vay benim anadilsiz bırakılmış halkların anadilsiz yazarları... Vay...

İşte o gün Pyongyang'da, birden garip bir hüzün bürümüştü yüreğimi... Biraz hınçlı... Biraz gazaplı... Bu Filipinli yazara içimin ısınıp gitmesi de bu yüzden miydi, kim bilir?..

Yüzünde biraz utangaç, biraz sıkılgan gizli bir gülümseme, ağır ağır doğruldu Virgilio Almario. Bir yandan da, ne diyeceğini düşünüyordu galiba. Herkesi tek tek süzdü, gözlerimize utangaç utangaç gülümseyerek.

– Bilmem ki ne desem... diye başladı konuşmasına da zaten, çekingen, zor duyulur, gıcıklı bir sesle. Ülkem ve halkım, bütün tarihi boyunca çeşitli kavimlerin istilasına uğramıştır. Önce tüccar kılığında gelmişler Araplar, Çinliler, Japonlar beşinci altıncı yüzyıllarda. Sonra da misyoner kılığında. Araplar dokuzunca, onuncu yüzyıllarda bizi Müslümanlaştırmaya çalışmışlar. Japonlarla Çinliler de, Budistleştirmeye, Konfüçyusçulaştırmaya. Macellan'ın 16. yüzyılın başlarında bizim oraları da keşfetmesinden sonra ise, bu kez Avrupalıların akınına uğramışız. Önce İspanyollar gelmişler ve bütün ülkeyi işgal etmişler. Ve bir yandan bizi sömürgeleştirirlerken, bir yandan da hem İspanyollaştırmaya çalışmışlar, hem Hıristiyanlaştırmaya. Ülke, Katolik misyonerlerden, Cizvit papazlarından, Dominiken papazlardan geçilmez olmuş ve işi kısa sürede başarmışlar, Asya'nın en bağnaz Katolik halkını yaratmışlar ülkemde. Daha sonra yeniden Çinlilerin saldırısına uğramışız. 18. yüzyılda da bu kez İngilizler işgal etmişler ülkemi. Yüzyıl sonra da Amerikalılar gelmişler. İkinci Dünya Savaşı sırasındaki o birkaç yıllık Japon istilasını saymazsak, bir daha da çıkmamışlar. Artık anadilimiz bile İngilizce olmuş. Daha doğrusu Amerikanca. Görüyorsunuz, kimler işgal etmemiş ki ülkemi... Kimlerin saldırısına uğramamışız ki...

Almario, sakin sakin konuşmasını sürdürüyordu ki, masadan biri, ansızın, bağırarak sözünü kesti.

- Ya Türkler?.. Ya Türkler? diyordu. Onlar ne zaman saldırdılar?

Bağıran kimdi? Fazla da önemsemedim doğrusu. Hemen dönüverdim konuklara doğru, bağıranın daha sözü bitmiş bitmemişken, fırladım kalktım ayağa. Hafif reverans yaparak;

- Afedersiniz, dedim... Biz Türkler denizi fazla sevmeyiz...

- Doğru... diye bağırdı biri. Denizi fazla sevmez bu Türkler... Denizden fazla hoşlanmazlar. Baksanıza, bu yüzden, bütün Asya'nın altını üstüne getirdikleri, atlarının nallarıyla Asya'da çiğnenmedik yer bırakmadıkları halde, hemen burunlarının dibindeki Japonya ile hemen hemen hiç ilişkileri olmamış. Niçin? Dedim ya, denizi sevmezler de ondan. Denizaşırı bir saldırıları yoktur. Allah bilir, Filipin'in atlasla bile yerini gösteremezler.

- Hayır, dedi Almario. Türklerle hiçbir ilişiğimiz olmamıştır. Kısacası, bizi şimdiye dek Araplar, Çinliler, Japonlar, İspanyollar, Portekizliler, Hollandalılar, Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar, yani hemen hemen sömürgeci bütün ülkeler işgal etmişlerdir. Ama biz, hiçbir ülkeyi işgal etmemişizdir. Bakıyorum, bütün Asya nerdeyse, Türklerden şikayetçi. Ama bizden, sanmam ki, şikayetçi bir ülke bulunsun yeryüzünde. Kimseye bir şey yapmamışız ki, bizden şikayet etsinler. Çünkü halkım, Türkler gibi büyük ve güçlü bir halk değil. Biz, mazlum bir halkız. Bu yüzden kimseyi rahatsız edememişizdir. Yani, benim özür dileyeceğim bir kimse yok yeryüzünde, sanırım.

Almario'nun, *"Halkım mazlum bir halktır. Türkler kadar büyük bir halk değildir"* dediğini duyar duymaz birden nasıl oldum... Anlatamam... Öyle bakakalmıştım bir an...

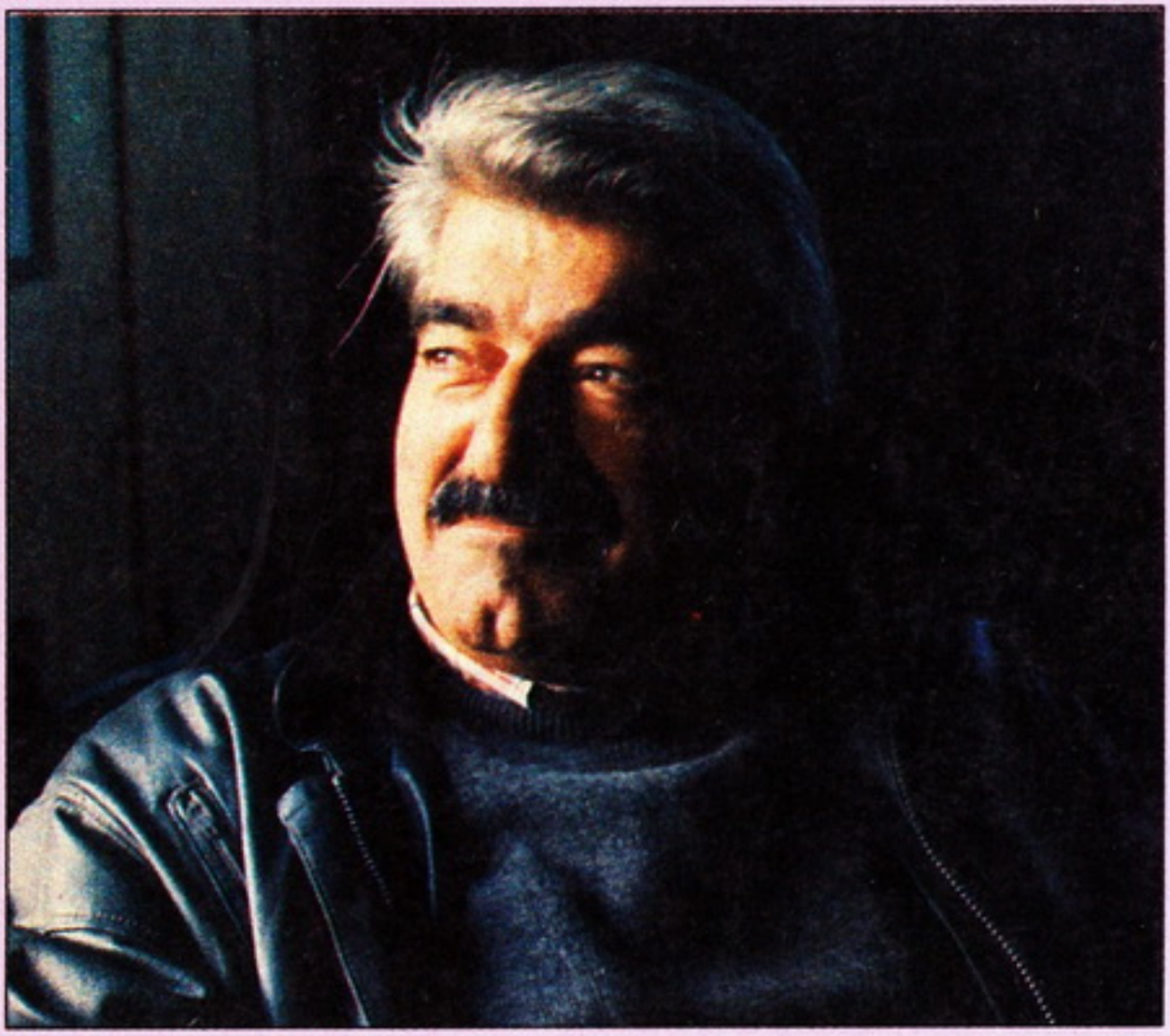
Gerçekten, acaba niçin hiç düşünmemiştim bunu? Niçin düşünmemiştik? Birileri atalarımızdan, tarihimizden şikayet etmeye kalkıştığı zaman, acaba niçin, hemen ya yadsımaya kalkışmışız onu, ya da bin dereden su getirerek unutturmaya ve unutmaya çalışmışız? Niçin? Niçin? Niçin? Yüzyıllar boyu süren o uzun göçle bir kıtadan bir kıtaya giderken, devletler yıkar, devletler kurarken, yeni bir vatan ararken kendimize, kimseyi rahatsız etmemiş olmak olanaklı mı Allah aşkına? Ortalığı kasıp kavuran o can pazarı savaşlarda elbette, biz de bir yerleri talan

etmişizdir, yağmalamışızdır, birilerine barbarca davranmışızdır. Başka türlü nasıl olur?..

Nasıl olmuştum?.. Sağolasın sen emi, Filipinli dostum Virgilio Almario!.. Nasıl unuturum seni!..

Hemen fırlamalıyım yerimden... Bizden şikayetçi olan yeryüzündeki bütün mazlum uluslardan koşup gidip özür dilemeliyim atalarım ve oğullarım adına. Koşup gidip, boşlukta fıldır fıldır dönüp duran dünyadan özür dilelemeliyim.

– Heeeey dünya!.. Hele kes de fıldır fıldır dönmeyi!.. Dur! Özür diliyorum senden!.. Atalarım adına özür diliyorum bütün dünyadan, duydun mu?.. Artık kimsede gözümüz yok!.. Yurtta barış, dünyada barış diyoruz!.. Duydun mu? Heeey!..

(Fotoğraf: Lütfi ÖZKÖK)

Bütün özür dileme fiilerinin içinde kendiliğinden biraz da bir böbürlenme mi varmış ne? Güçlüler de yaptıkları zorbalıklar için güçsüzlerden özür dilerken bu yüzden mi"afedersiniz" derler genellikle kim bilir?.. Galiba affetmek de bu yüzden, bütün insanlık tarihi boyunca hep güçlülerin hakkı olmuş... Hatta bütün tarih boyunca... Hiç kuşku yok...

Yüzyıllar boyu süren o uzun göçle bir anakaradan bir başka anakaraya giderken, geçtiğimiz yerlerde devletler yıkar devletler kurarken, yeni bir vatan ararken kendimize, kimseyi rahatsız etmemiş olmamızın olanağı var mı Allah aşkına?... Ortalığı kasıp kavuran o can pazarlarında atalarımız da bir yerleri talan etmişlerdir, yakıp yıkmışlardır, barbarca davranmışlardır birbirlerine elbette...Başka türlü nasıl olur ki?..

Heeeey dünya!.. Hele kes fıldır fıldır dönmeyi... Dur! Özür diliyorum senden!...